श्री दूधसाखर शिक्षण
प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)
संचलित

दूधसाखर महाविद्यालय, बिद्री

स्पंदन

२०१२-१३

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

शिवाजी विद्यापीठ– ज्ञानविस्तार मानव्य व्याख्यानमाला
– मार्गदर्शक मा. डॉ. गो. मा. पवार

'स्पर्धा परीक्षा'– उद्घाटनाप्रसंगी श्री. गोपाळ पाटील,
सौ. शीतल जानवे व मा. संचालक सुनिलराव कांबळे.

कौटुंबिक अत्याचार जाणीव व दक्षता – मार्गदर्शिका – प्राचार्या ॲड. मंगला पाटील

सदिच्छा समारंभ– मार्गदर्शिका प्रतिभा पाटील, सी–डॅक संचालिका

गुणगौरव समारंभ– मार्गदर्शक मा. प्राचार्य डॉ. अच्युत माने

'प्रजासत्ताक दिन भित्तीपत्रक विशेषांक'
उद्घाटक मा. संचालक नेताजी पाटील व सचिव एस. एस. चौगुले

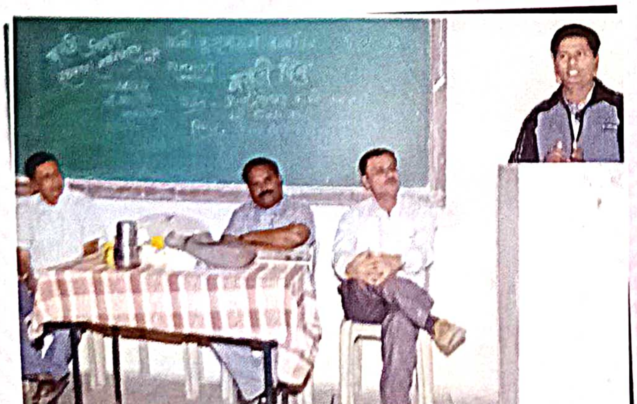

'मराठी दिन' – मार्गदर्शक प्रा. चंद्रशेखर कांबळे व दीपक पाटील

अग्रणी कॉलेज अंतर्गत–संशोधनाच्या पद्धती विषयावर
मार्गदर्शन करताना डॉ. सुभाष देसाई

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)
संचलित

दूधसाखर महाविद्यालय, बिद्री

वार्षिक अंक २० वा

स्पंदन

सन २०१२-१३

संपादक मंडळ

प्रमुख संपादक

प्राचार्य डॉ. आर. एल. राजगोळकर

कार्यकारी व विभागीय संपादक

प्रा. डॉ. धनंजय दिघे

विभागीय संपादक

प्रा. डॉ. आनंद वारके	मराठी विभाग
प्रा. श्रीकृष्ण साळोखे	इंग्रजी विभाग
प्रा. डॉ. सतिश गंगावणे	शास्त्र विभाग

Vision and Mission of our Institution

- **VISION STATEMENT** - Educating the minds of people to seek the knowledge, truth and good citizenship for the betterment of society.
- **MISSION STATEMENT** - To assure, Quality Higher Education to the stakeholders of the institution through the sustained efforts of self and external evaluation.

स्थानिक व्यवस्थापन समिती

अध्यक्ष	:	मा. आमदार कृष्णराव परशराम पाटील
उपाध्यक्ष	:	मा. आनंदराव यशवंतराव पाटील
सदस्य	:	मा. विजयसिंह कृष्णाजी मोरे
सदस्य	:	मा. नामदेवराव शंकरराव भोईटे
सदस्य	:	मा. वसंतराव बापूसो (तु.) पाटील
मुख्य सचिव	:	मा. एस. एस. चौगले
सचिव	:	प्रा. डॉ. आर. एल. राजगोळकर
शिक्षक प्रतिनिधी	:	प्रा. डॉ. संजय दशरथ पाटील
शिक्षक प्रतिनिधी	:	प्रा. दिनकर केरबा शिंदे
शिक्षक प्रतिनिधी	:	प्रा. दिगंबर दत्तोबा कोमेजवार
शिक्षकेतर प्रतिनिधी	:	श्री. प्रल्हाद विश्वास पाटील

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

मा. आमदार श्री. के. पी. पाटील, अध्यक्ष
श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री

मा. श्री. ए. वाय. पाटील, उपाध्यक्ष
श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री

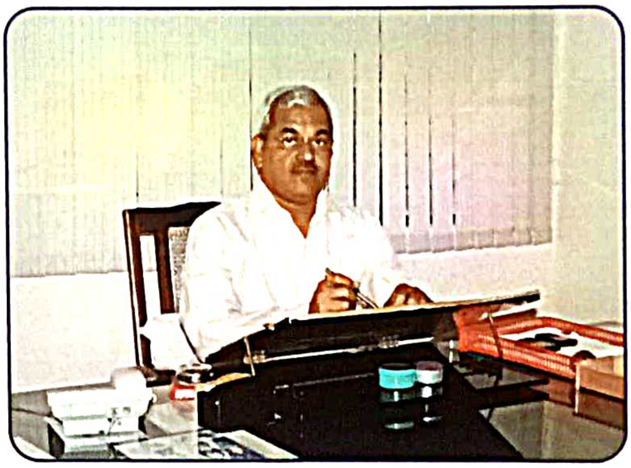

मा. श्री. आर. डी. देसाई, मानद सचिव
श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री

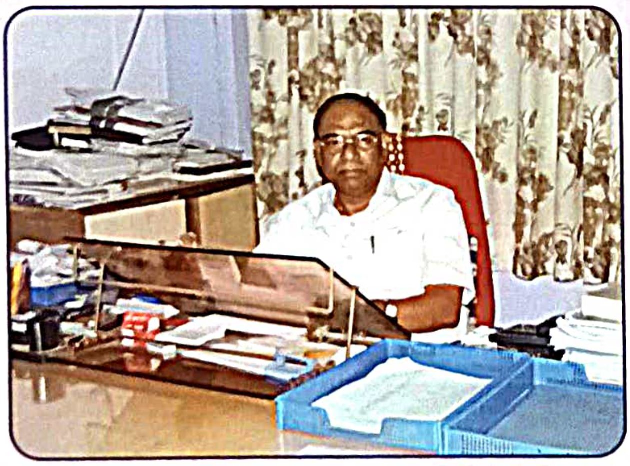

मा. श्री. एस. एस. चौगले, सचिव
श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री

मा. डॉ. आर. एल. राजगोळकर, प्राचार्य
श्री दूधसाखर महाविद्यालय, बिद्री

मान्यवर संचालक मंडळ

मा. नामदेवराव भोईटे

मा. विजयसिंह मोरे

मा. प्रविणसिंह पाटील

मा. के. जी. नांदेकर

मा. गणपतराव फराकटे

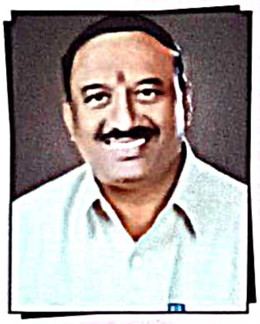
मा. पंडितराव केणे

मा. सुनिलराव कांबळे

मा. नेताजीराव पाटील

मा. धनाजीराव देसाई

मा. वसंतराव पाटील

मा. श्रीपतराव पाटील

मा. राजेखान जमादार

मा. दत्तात्रय खराडे

मा. डी. एस. पाटील

मा. विलासराव झोरे

मा. जीवनराव पाटील

मा. सौ. कमल चौगले

मा. सौ. सविता एकल

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

मा. प्राचार्य यांच्या समवेत प्राध्यापक वृंद

मा. प्राचार्य यांच्या समवेत महाविद्यालयाचे प्रशासकीय कर्मचारी

मा. प्राचार्य यांच्या समवेत संपादक मंडळ

मा. प्राचार्य यांच्या समवेत माजी विद्यार्थी

प्रा. डॉ. धनंजय दिघे
शिवाजी विद्यापीठाची हिंदी विषयात पीएच. डी.

प्रा. डॉ. सतिश पाटील
शिवाजी विद्यापीठाची बॉटनी विषयात पीएच. डी.

प्रा. नंदकुमार पाटील
बास्केट बॉल निवड समिती अध्यक्ष व प्रशिक्षक

प्रा. डॉ. सुधीर कुलकर्णी

प्रा. डॉ. सादिक देसाई

प्रा. डॉ. संजय पाटील

प्रा. डॉ. आनंद वारके
लघु संशोधनास यु.जी.सी. ची मान्यता

पीएच. डी. मार्गदर्शक म्हणून मान्यता

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

आमचे गुणवंत विद्यार्थी

कु. दीपाली मारूती पाटील
बी. ए. I प्रथम

कु. सविता ईश्वरा शेणवी
बी. ए. I द्वितीय

भैरवनाथ रामचंद्र माने
बी. ए. I तृतीय

सचिन मसू गौड
बी. ए. II प्रथम

नामदेव बाबूराव पाटील
बी. ए. II द्वितीय

दिगंबर विष्णू पाटील
बी. ए. II तृतीय

कु. प्रगती विष्णू पाटील
बी. ए. III प्रथम

कु. आसमा दस्तगीर जमादार
बी. ए. III द्वितीय

प्रसाद यशवंत झोरे
बी. ए. III तृतीय

अक्षय आनंदा पाटील
बी. एस्सी. I प्रथम

धनाजी बाळासो मालवेकर
बी. एस्सी. I द्वितीय

कु. अश्विनी उदय मोहिते
बी. एस्सी. I तृतीय

कु. पूजा मारूती देसाई
बी. एस्सी. II प्रथम

प्रफुल्ल दिलीप कांबळे
बी. एस्सी. II द्वितीय

कु. जयश्री गणपती सावंत
बी. एस्सी. II तृतीय

संदीप राजाराम भालेकर
बी. एस्सी. III प्रथम

कु. स्नेहलता आनंदा पाटील
बी. एस्सी. III द्वितीय

कु. संपदा बाळासो वारके
बी. एस्सी. III तृतीय

युवराज माने– जिम्नॅस्टिक ऑल इंडिया
हरियाणा (पंजाब) स्पर्धेसाठी निवड

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
हिंदी स्कॉलरशीप
(₹ ५०००/-)

कु. सोनाली विलास चौगले
बी. ए. I

कु. संगिता बापू चिंदगे
बी. ए. I

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

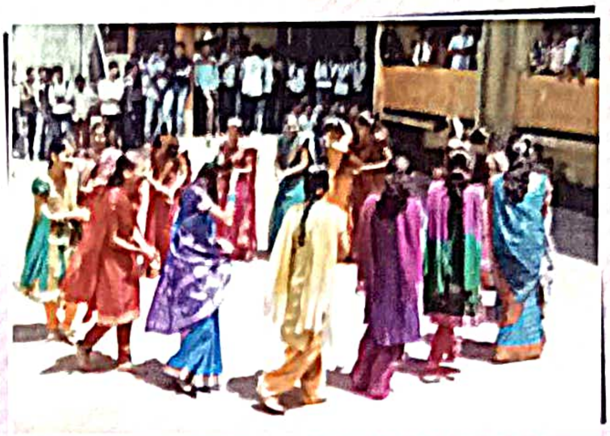

महिला सबलीकरण - 'नारी विश्व' भित्तीपत्रकाचे उद्घाटन करताना विद्यार्थीनी कु. अपर्णा तौंदकर व झिम्मा फुगडी

पर्यटन व्यवसायातील रोजगार संधी - प्रमुख पाहुणे
श्री. कृष्णराव माळी यांचे स्वागत करताना प्रा. लक्ष्मण करपे.

हिंदी दिवस - भित्तीपत्रकाचे उद्घाटन करताना
हिंदी विभाग प्रमुख डॉ. सादिक देसाई

करिअर मार्गदर्शन समारंभ -
प्रास्ताविक करताना प्रा. नेताजी पाटील

विद्यार्थी शिक्षक दिन-
मार्गदर्शन करताना मा. प्राचार्य डॉ. राजगोळकर

गुणगौरव - नैपुण्य प्राप्त विद्यार्थ्यांना बक्षिस वितरण हस्ते
मा. आ. नामदेवराव भोईटे, प्रमुख पाहुणे डॉ. अच्युत माने व मान्यवर

राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत यश - कु. उषाताई कांबळे, मा. प्राचार्य व
सोबत डॉ. संजय पाटील, डॉ. आनंद वारके

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

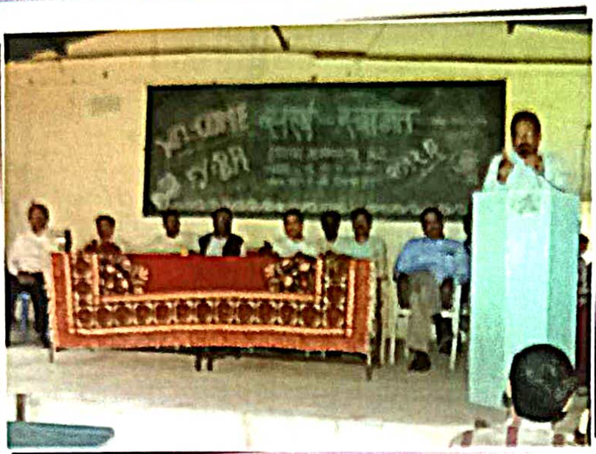

स्वागत समारंभ- मार्गदर्शक प्रा. एन. डी. पाटील, प्राचार्य व प्राध्यापक

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले जयंती- मार्गदर्शन करताना प्रा. डॉ. धनंजय दिघे

राजमाता जिजाऊ व स्वामी विवेकानंद जयंती- दीप प्रज्वलीत करताना प्रा. अशोक जानवे

क्रांतिवीर भगतसिंग, राजगुरु, सुखदेव जयंती - पुष्पहार अर्पण करताना मा. प्राचार्य व डॉ. अनिल माने

महात्मा जोतिबा फुले जयंती - अभिवादन करताना प्राचार्य व स्टाफ

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर जयंती- मार्गदर्शन करताना डॉ. अनिल माने व प्राचार्य

स्वच्छता व आरोग्य संदर्भात मार्गदर्शन करताना प्रा. पांडूरंग सारंग

वक्तृत्व स्पर्धा- स्पर्धक कु. उषाताई कांबळे

संपादकीय

प्रा. डॉ. धनंजय दिघे
कार्यकारी संपादक

'स्पंदन' या वार्षिक अंकाचा २० वा अंक आपल्या हाती देत असताना मला अतिशय आनंद होत आहे. मी यापूर्वी हिंदी विभागीय संपादक म्हणून काम पाहिलेले आहे. कार्यकारी संपादक म्हणून हा माझा प्रथमच अनुभव आहे. योगायोग आहे की, दूधगंगा, वेदगंगा सह. साखर कारखान्याच्या सभासदांची मुले उच्च शिक्षित व्हावी या उदात्त हेतूने दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळाने दूधसाखर महाविद्यालयाची स्थापना केली. संस्थेच्या या उदात्त कार्याला तडा जाऊ न देता त्याची काळजी महाविद्यालयाचे प्राचार्य, प्राध्यापक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी घेत आहेत. त्याचा परिपाक म्हणून दूधसाखर महाविद्यालय नावारूपास आले आहे. अल्प अशा विद्यार्थी संख्येवर सुरू झालेल्या या महाविद्यालयामध्ये सध्या जवळजवळ १२५० विद्यार्थी उच्च शिक्षण घेत आहेत. या विद्यार्थ्यांच्या कला गुणांना वाव देण्यासाठी महाविद्यालयामध्ये वत्कृत्वापासून सांस्कृतिक कलेपर्यंत मंच उपलब्ध करून दिले जातात. त्यातीलच एक भाग म्हणून स्पंदन हा वार्षिक अंक प्रसिद्ध करण्यात येत आहे. या वार्षिक अंकामध्ये मराठी, हिंदी, इंग्रजी भाषेमधील लेख, कविता, विनोद, चित्रकला इ. प्रकारामधील विद्यार्थ्यांचे कौशल्य प्रसिद्ध करण्यात येत आहे. प्रकाशनामध्ये सामाजिक, सांस्कृतिक, साहित्यिक विषयांना महत्व दिले आहे. विशेष म्हणजे पिढ्या – न– पिढ्या स्त्री ला समाजामध्ये जे गौण स्थान दिले आहे. तिचे सामाजिक स्थान उच्च व्हावे, तिला सामाजिक दर्जा प्राप्त व्हावा. व तिचा मान –सन्मान व्हावा. या उद्देशाने, 'स्त्री विषयक' असा विशेष भाग प्रसिद्ध करीत आहोत.

महत्वाचे म्हणजे 'स्पंदन' साठी विद्यार्थ्यांनी विपुल लेखन केले आहे, पण संपूर्ण साहित्य प्रसिद्ध करणे कठिण झाले. त्याबद्दल दिलगीरी व्यक्त करतो.

आमच्या महाविद्यालयाचे प्रेरणास्थान मातृसंस्थेचे अध्यक्ष मा. आमदार के. पी. पाटीलसो, उपाध्यक्ष मा. ए. वाय. पाटीलसो, कार्यकारी संचालक आर. डी. देसाई, सचिव, एस. एस. चौगले, सर्व मान्यवर संचालक आणि सभासद यांच्या सहकार्याने व मार्गदर्शनाने आम्ही संस्थेचे नाव उज्ज्वल करत आहोत. महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. राजगोळकर सर नेहमीच प्रोत्साहन देतात.

'स्पंदन' प्रकाशनासाठी संस्थेचे प्रोत्साहन, मा. प्राचार्यांचे मार्गदर्शन, संपादक मंडळ, सर्व प्राध्यापक, प्रशासकीय सहकारी, विद्यार्थी–विद्यार्थिनी आणि श्रीपाद ऑफसेटेची मालक श्री. आर. डी. पाटील व त्यांचे सर्व सहकारी यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. या सर्वांचे मी मनःपूर्वक आभारी मानतो. हा अंक महाविद्यालयाच्या गुणवत्तेत वाढ करेल अशी आशा करतो. धन्यवाद!

मनोगत

डॉ. आर. एल. राजगोळकर
प्राचार्य

दूधसाखर महाविद्यालय हे ग्रामीण भागातील चार तालुक्यांच्या सीमेवर वसलेले, स्वतःची स्वतंत्र ओळख असलेले व दर्जेदार शिक्षण देणारे महाविद्यालय म्हणून परिसरामध्ये व शिवाजी विद्यापीठात ओळखले जाते. महाविद्यालयाची आजची विद्यार्थी संख्या (१२५०) पाहता, महाविद्यालयाची इमारत व परिसर नजिकच्या काळात अपुरा पडणार असे वाटते. एकंदरीत विद्यार्थिनींच्यादृष्टिने महाविद्यालयाकडे असलेल्या सुविधामध्ये कमतरता भविष्यात जाणवणार आहे. चार तालुक्यामध्ये महाविद्यालयात शिक्षण घेणाऱ्या मुलींची संख्या प्रभावीपणे वाढलेली आहे.

ग्रामीण भागातील विद्यार्थी आजच्या जागतिकीकरण, उदात्तीकरण व खाजगीकरणाच्या बदललेल्या परिस्थितीमध्ये स्पर्धेत टिकाव धरेल व भविष्याची वाटचाल विश्वासाने, ध्येयाने व एक सक्षम नागरिक म्हणून करेल असे वाटते. याच अनुषंगाने महाविद्यालयामध्ये वेगवेगळ्या शैक्षणिक, सांस्कृतिक, क्रीडा विषयक उपक्रम आयोजित केले जातात. सदर धोरणास अनुसरून –

१) पदार्थविज्ञान, संख्याशास्त्र व प्राणीशास्त्र विभागांत लॅबोरेटरीज ITC ने सुसज्ज केल्या आहेत.
२) शारीरिक क्षमता वाढीसाठी व सैन्य व सुरक्षा दलामध्ये भरतीसाठी मार्गदर्शन व कार्यशाळा आयोजित केली.
३) व्यक्तिमत्त्व विकास एकाग्रता व मानसिक क्षमता वाढवण्यासाठी मार्गदर्शन केले.
४) पोलिस भरती पूर्व प्रशिक्षण कार्यशाळा व्यवसाय मार्गदर्शन विभागामार्फत सैन्यातील तज्ज्ञांनी मार्गर्दशन केले.
५) शिवाजी विद्यापीठाच्यावतीने झोनल स्पर्धा भरविण्यात आल्या.

वरील विविध कार्यक्रमांतर्गत आणि विद्यार्थ्यांसमोर आदर्श व्यक्तींची चरित्र्ये उभे करण्यासाठी चालू शैक्षणिक वर्षामध्ये जवळ-जवळ १५ ते २० शास्त्रज्ञ, साहित्यिक, शिक्षक, सैन्य अधिकारी यांना निमंत्रित केले होते व त्यांच्या मार्गदर्शनाचा लाभ विद्यार्थ्यांना मिळवून दिला. वरील सर्व तज्ञ व्यक्तिंच्या मार्गदर्शनानंतर विद्यार्थ्यांना सैन्य, पोलिस दल, पर्यावरण शास्त्रज्ञ, अणुशास्त्रज्ञ, समाजशास्त्रज्ञ, मुख्याधिकारी होण्याकरिता प्रोत्साहित झाल्याची भावना विद्यार्थ्यांच्या चेहऱ्यावर दिसून आली.

महाविद्यालय विद्यार्थ्यांना, प्राध्यापकांना व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांना वेगवेगळ्या उपक्रमामध्ये सहभाग होण्यासाठी प्रोत्साहित करत असते. त्याचाच भाग म्हणून अविष्कार शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे शिबिरमध्ये ५

विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला. मराठी विज्ञान परिषदेचे वार्षिक अधिवेशनामध्ये महाविद्यालयाच्या ५ विद्यार्थ्यांनी सलग दुसऱ्या वर्षी भाग घेतला व मिळालेल्या ज्ञानाचा प्रसार भागातील शाळामध्ये जाऊन केला.

६) यु. जी. सी. मार्फत महाविद्यालयास इक्विपमेंट करीता ५० लाख रु. अनुदान मिळाले व त्यामधून कॉम्प्युटर्स लॅब व सायन्स लॅब मध्ये पी. सी. एस., Interactive boards, Visual presentation यु. पी. एस. इक्विपमेंट महाविद्यालयात आले.

७) विद्यापीठाचा प्रतिनीधी म्हणून विविध महाविद्यालयात प्राचार्य निवड, प्राध्यापक निवड व संलग्नता देणेकरीता काम केले आहे.

८) मुंबई येथे हिंदुजा महाविद्यालयात नॅशनल सेमिनार सहभाग घेतला होता.

९) प्राचार्य असोशिएशनच्या वार्षिक अधिवेशनात भाग घेतला - कोल्हापूर मध्ये शैक्षणिकदृष्ट्या महत्वाची गोष्ट म्हणजे कला व शास्त्र शाखेकडील प्रत्येकी १०० विद्यार्थ्यांनी एम. ए. व एम. एस्सी. करीता प्रवेश घेतला आहे आणि उच्च शिक्षणाकडे जाण्याचा मार्ग अवलंबला आहे.

कॉम्प्युटर सायन्स पदवी घेतलेली तिसरी बॅच बाहेर पडली व जवळ जवळ ८०% विद्यार्थी पदवीत्तर शिक्षणासाठी पुढे गेले. बी. सी. एस. विभागाकडील पहिली बॅच चालू शैक्षणिक वर्षी बाहेर पडेल.

समाजसेवा व श्रमसंस्कार याकरीता एन. एस. एस. चे वार्षिक शिबिर कपिलेश्वर या गावी पार पाडले. विद्यार्थ्यांनी ग्रामपंचायतीच्या मदतीने समाजोपयोगी सेवा केल्या. त्याचबरोबर समाज प्रबोधनही घडवून आणले.

बौद्धिक क्षमतेबरोबर शारिरीक क्षमताही खूप महत्वाची असल्यामुळे विविध क्रीडा स्पर्धेमध्ये भाग घेण्यास प्रोत्साहित केले जाते. विविध क्रीडा प्रकारामध्ये विद्यापीठ व आंतर विद्यापीठ स्तरावर चमकले आहे. पोहणे, जिमनॅस्टिक, व्हॉलीबॉल, ॲथलॅटीक्स इत्यादी स्पर्धामध्ये विद्यार्थ्यांबरोबर प्राध्यापकांनीही यश मिळविले आहे.

महाविद्यालयामधील कायमस्वरूपी ५० टक्के प्राध्यापकांनी पी. एच. डी. ही पदवी प्राप्त केली आहे. जवळजवळ ११ प्राध्यापक पी. एच. डी. पदवी प्राप्त करण्याच्या मार्गावर आहेत. अनेक प्राध्यापकांना आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय, राज्य व विद्यापीठ स्तरावर संशोधनपर लेख सादर करून ज्ञान वाढविण्याच्या प्रक्रियामध्ये मोलाचे सहकार्य दिलेले आहे. काही प्राध्यापकांचे पदार्थशास्त्रातील पेटंटस् स्वीकारले गेले आहेत. राज्यस्पर्धा परीक्षा व विद्यापीठ परीक्षा प्रकियेमध्ये अनेक प्राध्यापक सहभागी असून आपला कार्याचा वाटा उचलत आहेत. काही माजी विद्यार्थी विदेशामध्ये उच्च शिक्षण घेत आहेत.

वरील सर्व गोष्टीवरून असे दिसून येते की, महाविद्यालयाची यशस्वी वाटचाल चाललेली आहे. विद्यापीठ अनुदान आयोग राज्यसरकार व केंद्र सरकार आर्थिक अनुदानाचा वाटा मोठा आहे. महाविद्यालय भागातील विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गरज पूर्ण करण्यास सक्षम आहे. महाविद्यालयाच्या यशामध्ये अध्यक्ष मा. आमदार के. पी. पाटीलसो व उपाध्यक्ष मा. श्री. ए. वाय. पाटीलसो तसेच सर्व संचालक मंडळ, सचिव, कार्यकारी संचालक, प्राध्यापक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी या सर्वांचा महाविद्यालयाच्या यशात मोठा वाटा आहे.

जय हिंद!

स्पंदन अंक प्रकाशन व मालकीसंबंधी माहिती

- **प्रकाशन स्थळ** : दूधसाखर महाविद्यालय,
  बिद्री, ता. कागल, जि. कोल्हापूर ४१६ २०८
  फोन : (०२३५) २५४८२२
- **प्रकाशन काल** : वार्षिक
- **प्रकाशक व प्रमुख संपादक मुद्रक** : प्राचार्य डॉ. आर. एल. राजगोळकर
- **राष्ट्रीयत्व** : भारतीय
- **पत्ता** : दूधसाखर महाविद्यालय,
  बिद्री, ता. कागल, जि. कोल्हापूर ४१६ २०८
- **कार्यकारी संपादक** : प्रा. डॉ. धनंजय दिघे
- **पत्ता** : दूधसाखर महाविद्यालय,
  बिद्री, ता. कागल, जि. कोल्हापूर ४१६ २०८
- **मुखपृष्ठ** : ओम कांबळे, बिद्री
- **संकल्पना** : प्रा. मानसिंग टाकळे
- **मुद्रक** : श्रीपाद ऑफसेट, ४६४ ई, शाहुपूरी, कोल्हापूर
- **राष्ट्रीयत्व** : भारतीय
- **पत्ता** : व्हिनस कॉर्नर, शाहुपूरी, कोल्हापूर
  फोन : (०२३१) २६५८४०१

मी प्राचार्य, डॉ. आर. एल. राजगोळकर असे जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती माझ्या समजुतीप्रमाणे खरी आहे.

– प्रकाशक

टीप : या अंकात व्यक्त झालेल्या मताशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

एका बीजापोटीं
तरू कोटी कोटी
जन्म घेती, सुमनें फळें
– संत तुकाराम

मराठी विभाग

डॉ. आनंद वारके

अनुक्रमणिका

■ गद्य विभाग ■

१.	पुतळे, स्मारके आणि नवी पिढी	उषाताई कांबळे	बी. ए. १	३
२.	आधार कार्ड : भारतीय नागरिकत्वाच नवा पुरावा	अक्षय घोडके	बी. ए. ३	६
३.	अरे माणसा माणसा कधी होशील तू माणूस?	अतुल कुंभार	बी. एस्सी. २	७
४.	कल्पवृक्ष	अभिजीत धुरी	बी. एस्सी. ३	९
५.	डॉ. रघुनाथ माशेलकर	मेघा दुधाळे	बी. एस्सी. ३	१२

■ स्त्री विषयक ■

१.	क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले	पूजा पावसकर	बी. एस्सी. १	१४
२.	पुण्यश्लोक आहिल्याबाई होळकर	माधुरी केसरकर	बी. एस्सी. ३	२१
३.	एक आगळी आई - मदर तेरेसा	रूपाली पाटील	बी. एस्सी. १	२३
४.	जिजाऊ नसती तर	अलका चव्हाण	बी. एस्सी. ३	२४
५.	लेक वाचवा देश वाचवा	विजया तिरवडे	बी. एस्सी. १	२५
६.	स्त्रियांना आरक्षण मिळालं पण संरक्षणाचं काय?	अमोल पाटील	बी. एस्सी. २	२६
७.	स्त्री : काल, आज आणि उद्या	प्रियांका जाधव	बी. एस्सी. २	३०

■ पद्य विभाग ■

१.	सांगा कस जागायचं?	पाटील सुरेश
२.	स्त्री भ्रूण हत्या	गुरव निलम
३.	जीवनपुष्प	पाटील विनायक
४.	आयुष्य	संकपाळ संतोष
५.	माघार घेऊ नकोस	पाटील दिगंबर
६.	बाबा	साळुंखे दिगंबर
७.	प्रेम म्हणजे....	वरपे सदानंद
८.	गप्प रहावसं वाटतं	पाटील रजत
९.	मुलगा- मुलगी एकसमान	रेपे सुषमा
१०.	भ्रष्टाचार	पाटील अश्विनी
११.	दुःख प्रेमाचं	चौगले विशाल
१२.	एक आणि एकच	सांडुगडे स्नेहल
१३.	आता असं होऊ द्या	किल्लेदार सतीश
१४.	मैत्री	अस्वले अश्विनी
१५.	महाराष्ट्र संस्कृती	पाटील अक्षय
१६.	वेगळ्या वाटा	यादव पुष्पा
१७.	वडील	पाटील संभाजी
१८.	हुंडा नको	कोपार्डेकर ऋतुजा
१९.	माणसं	शेटे अर्चना
२०.	संकटांना कधी कंटाळायचं नसते!	काबळे अवधूत
२१.	छत्रपती शिवाजी महाराज	बिरंबाळे सुयोग

पुतळे,स्मारके आणि नवी पिढी

व्यासपीठाने आज चांगला विषय आमच्यासमोर ठेवला आहे. आपल्या देशात उत्साही अनुयायानी व कार्यकर्त्यांनी असंख्य पुतळे रस्तोरस्ती, चौकांचौकात, मोकळ्या मैदानात व बागांमध्ये उभे केले आहेत. जयंती-पुण्यतिथीच्यादिवशी पुतळ्यांची साफसफाई करुन, हारतुरे घालून अनेक मान्यवर नेते व विचारवंत अशा महापुरुषांची जोरजोरात उजळणी करतात. यानंतर मात्र हे पुतळे वादळवाऱ्यात, धूळकचरा खात केविलवाण्या अवस्थेत, भक्तांच्या प्रेमाची शिक्षा भोगतात. विशेषतः अस्त्यावरील पुतळे वाहनांच्या धुराने काळवंडून जातात. कावळे-चिमण्यांसह सर्वच पक्षीगण पुतळ्यांचा बसण्यासह सर्व सोयासाठी उपयोग करुन घेतात. आश्चर्य म्हणजे एवढे पुतळ्यांचे बाल होऊनही नवनवीन पुतळ्यांसाठी आंदोलने पेटवली जातात पण यापेक्षा महापुरुषांच्या पुतळ्यांपेक्षा त्यांच्या तत्वांचीही जोपासना केली पाहिजे.

महापुरुषांची स्मारकं बांधण्यापेक्षा त्यांच्या विचारांची प्रामाणिक अंमलबजावणी झाली तर आपोआपच नवी पिढी उभी राहील. जातिभेद नष्ट करण्यासाठी जे थोर नेते झगडले. त्यांच्यावर आता जाती-जमातींनी आपली मालकी प्रस्थापित केलेली दिसते. अशावेळी कुसुमाग्रजांची कविता आठवते. कवी 'अखेर कमाई' या कवितेत पुतळ्याचे मनोगत व्यक्त करताना म्हणतात.

मध्यरात्र उलटल्यावर
शहरातील पाच पुतळे एका चौथऱ्यावर बसले
आणि टिपं गाळू लागले,
ज्योतिबा म्हणाले,
शेवटी मी झालो
फक्त माळ्यांचा
शिवाजीराजे म्हणाले,
मी फक्त मराठ्यांचा
आंबेडकर म्हणाले,
मी फक्त बौद्धांचा,
टिळक उद्गारले
मठ तर फक्त
चित्पावन ब्राम्हणांचा
गांधीनी गळ्यातला गहिवर आवरला
आणि ते म्हणाले
तरी तुम्ही भाग्यवान
एकेक जातजमात तरी
तुमच्या पाठीशी आहे
मचझ्या पाठीशी मात्र
फक्त सरकारी कचेऱ्यातील भिंती

याच कवितेतील पुतळ्यांचे मनोगत आपणा सर्वांना अंतर्मुख करते.

'कबुतराला गरुडाचे पंख लावता येतीलही. पण गगनभरारीचं वेड रक्तात असावं लागतं. आणि हे गगनभरारीचं वेड या महापुरुषांच्यात होतं म्हणूनच या

महापुरुषांना पुतळ्यात बंदिस्त करण्याऐवजी त्यांनी सांगितलेल्या विचारांची ज्योत कायमपणे तेवत ठेवणे हाच या महापुरुषांचा खरा विजय आहे. राजकारण व स्वार्थने समाजाला दुटप्पीपणाने वगायला शिकविले यातून जो खेटेपणा आणि दांभिकता समाजात शिरली आहे ती मोठ्या खंतेची बाब आहे. थोर माणसाचा पुतळा स्थापून त्याच्या ऋणातून आणि शिकवणुकीतूनही मुक्त व्हायचे हा त्यातला एक मार्ग. पुतळा स्थापन झाला की ती व्यक्ती भक्तांनी संपवली असाच त्याचा अर्थ होऊ लागतो म्हणून कवी कुसुमाग्रज लिहितात, महापुरुष मरतात तेव्हा जागोजागचे संगमरवरी दगड जागे होतात. आणि चौकातल्या शिल्पात त्यांचे आत्मे चिणून त्यांना मारतात. म्हणून महापुरुषांना मरण असते दोनदा. एकदा वैऱ्यांकडून आणि नंतर भक्तांकडून.

आपल्या घरात छत्रपती शिवाजी महाराजांचे फोटो, पुतळे आहेत. किती विचार घेतला आपण त्यांच्याकडून. काहीच नाही. फोटो, पुतळे फक्त एवढ्यासाठी की येणाऱ्या-जाणाऱ्यांना कळावं आम्ही ९६ कुळी मराठा आहोत. आपल्या घरात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे फोटो, पुतळे आहेत. किती विचार घेतला आपण त्यांच्याकडून काहीच नाही. फटो, फोटो, पुतळे फक्त एवढ्यासाठी की येणाऱ्याजाणाऱ्यांना कळावं आम्ही सुधारलेले बौद्ध आहोत. या महापुरुषांच्या फोटोंचा, पुतळ्यांचा वापर आम्ही आमचा मोठेपणा वाढविण्यासाठी करतो. म्हणून कवी कुसुमाग्रज 'ज्योतिराव' या कवितेत फार सुंदर म्हणतात,

एक लक्षात ठेवा, ज्योतिराव,
तुम्ही आता फक्त पुतळा आहात,
पुतळ्यांना अधिकार नसतो
संतप्त होण्याचा
भोवतालच्या व्यवहारात उतरण्याचा,
त्यांना अधिकार असतो फक्त
जयंती-मयंतीच्या हारांचा,
आणि एरव्ही
काकादिक पक्ष्यांचा
विष्ठाप्रधान सहवासाचा

महात्मा फुलेंनी शेतकऱ्यांना न्याय मिळवून देण्याचे काम केले. शाहू महाराजांनी सामाजिक जीवनाचे चित्र बदलण्याचा प्रयत्न केला. त्यांनी समाजपरिवर्तनाचे काम केले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी अस्पृश्य समाजाला नवीन तत्वज्ञान, नवीन विचार देऊन त्यांचा सर्वांगीण विकास करण्याचा प्रयत्न केला. त्यांनी ज्या दिशेकडे बोट केलेले आहे ती दिशा शोधून त्या योग्य दिशेकडे वाटचाल केली पाहिजे. स्वातंत्र्य, समता, न्याय, बंधुता यासाठी या सर्व महापुरुषांनी आयुष्यभर लढा दिला ही मूल्ये प्रत्यक्ष आचरणात आणणे, त्याप्रमाणे वागणे हीच या सर्व महापुरुषांना आदरांजली ठरेल.

मखमली जीवनावर प्रयोग होऊ शकत नाही. दुःखाच्या आघातांनी जेथे कठोर कवचे भेदली जातात. तेथेच जीवनाचा गाभा मुक्त होते. थोर श्रद्धांना महान अग्नीदिव्यातून जावे लागते. लढाईसाठी छाती पुढे केल्याशिवाय मुकुटासाठी मस्तक पुढे करता येत नाही. म्हणून 'पुतळे आभार मानतात' या कवितेत कवी कुसुमाग्रज म्हणतात,

तुमचे हार पोचले
जयघोष पोचले

कल्पनेतही नसलेले
लष्करी कुर्निसातही पोचले
फचसावर चढताना
संसार जाळताना
रक्त सांडताना
आमचे एक स्वप्न होते,
अंकाच्या माथ्यावरील छप्पराचे
उघड्या अंगावरील वस्त्रांचे
उपाशी पोटातील अन्नाचे
स्वातंत्र्याच्या सफलतेचे
घोष विरल्यावर, दिवे विझल्यावर
मध्यरात्रीच्या निवांतात
गिधाडाचे थवे आले
त्या स्वप्नाचे तुकडे चोचीत तेही पोचले

भारताच्या इतिहासात आजवर जी अनेक कार्ये घडली आहेत; त्यात युवकांचा सिंहाचा वाटा आहे. छ. शिवाजी महाराज, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, भगतसिंग, स्वामी विवेकानंद या साऱ्या महापुरुषांच्या कार्याचे बीज त्यांच्या युवावस्थेत आढळून येते. मात्र आजची तरुणाई बेरोजगारी, व्यसनाधीनता, दारिद्रय यांनी ग्रासली आहे. तिच्यामध्ये नवा लढा उभा करण्याची धमक उरली आहे का? दुर्दैवाने याचे उत्तर नाही हेच आहे. जात-पात, धर्म, भेदभाव विसरून जर युवाशक्ती एकत्र आली तर जगाशी सामना करण्याची ताकद युवकांमध्ये आहे. देशाला एक प्रगत राष्ट्र बनवून देण्याची प्रेरक शक्ती आहेच, पण त्याचबरोबर स्वतःलाही एक परिपूर्ण व्यक्तिमत्व बनवून स्वतःबरोबर देशाचा विकास साधण्याची कुवत आहे.

पुतळे, स्मारके, यापेक्षा नव्या पिढासाठी थोरांचे विचार, तत्वज्ञान, जीवनसंघर्ष व यशस्वीता यांचे महत्त्व पटवून द्यावे लागले. पुतळे, स्मारके यामुळे देशातस जाती-जातीत भांडणे, धर्मा-धर्मात भांडणे, जातीय दंगली, जाळपोळ, लूटमार यामध्ये सामान्यांना वेठीस धरले जाते. यापेक्षा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे तत्वज्ञान समजून घेतले पाहिजे. आयुष्यभर त्यांनी केलेल्या लढाईची दिशा त्यांच्या जगप्रसिध्द 'शिका , संघटित व्हा' संघर्ष करा' ह्या संदेशात एकवटली आहे. महात्मा फुले व सावित्राबाई फुले यांनी दिलेला शिक्षणाची महती महत्वाची आहे. छत्रपती शिवाजी राजांची राष्ट्रप्रेमाची व सहिष्णुतेची शिकवण गरजेची आहे. गौतम बुद्धांची शांतीची शिकवण तर राजर्षि शाहू राजांची समता मोलाची आहे. साने गुरुजींची आईची महती जगद्‌विख्यात आहे. तर संताची विश्वबंधुता अजरामर आहे.

या आमच्या नव्या पिढीसमोर पुतळे, स्मारके यांच्यापेक्षा थोरांचे आचार-विचार शिकविले पाहिजे. त्यातून २०२० सालचा साक्षात भारत घडविणे हे अत्यंत महत्वाचे आहे. भारताच्या व महाराष्ट्राच्या इतिहासातून आपल्याला आजची पिढी घडवता येईल. 'घरात जिजाऊ असेल तर अंगणात शिवबा दिसेल' या न्यायाने पुतळे, स्मारके बांधण्यापेक्षा थोरा-मोठ्यांची जीवनचरित्रेच आपल्याला प्रेरणा देतील आणि तारतीलही.

- कु. उषाताई बाबुराव कांबळे

बी. ए. २

❑❑❑

आधारकार्ड – भारतीय नागरिकत्वाचा नवा पुरावा

भारतीय घटनेच्या संविधानात लोकशाहीचा मुलभूत अधिकार जनतेने सर्वांना बहाल केला आहे. लोकांनी लोकांच्यासाठी केलेले राज्य म्हणजे लोकशाही. या देशात आज ऐंशी टक्के जनता कृषिप्रधान संस्कृतीचा म्हणून ओळखला जातो या कृषिप्रधान देशात सर्वसामान्य जनतेच्या जीवनाशी निगडीत असणारे अनेक प्रश्न केंद्र व राज्य सरकार सोडविण्याचा प्रयत्न करत आहे. देशात अन्य देशातील समाजात होत असलेला शिरकाव कायमस्वरुपी वास्तव्य हे प्रश्न आज जटील रुप धारण करत आहेत. देशात परकीय नागरिकांचा भरणा देशाच्या नैतिक सहिष्णुतेला चिंता करावयास लावणारा आहे. असेच म्हणावे लागेल.

केंद्र सरकारने देशवासियांसाठी सन २०११ मध्ये आधार 'देशात स्वतःची स्वायत्त ओळख' अशी संकल्पना घेवून 'आधार कार्ड' ही संकल्पना प्रभावीपणे राज्यातून राबविण्याचा प्रयत्न केला आहे. त्याला चांगल्या प्रमाणात प्रतिसाद मिळाला आहे. मिळत आहे. आधार कार्ड देशातील प्रत्येक रहिवाशीसाठी अनिवार्य बाब ठरविली असून यामध्ये शालेय विद्यार्थ्यापासून ते वृद्धापर्यंत सर्वांनी हे आधार कार्ड काढावयाचे निर्देश दिले आहेत.

आधार कार्ड म्हणजे समाजातील प्रत्येक सामाजिक व शासकीय योजनेत पुरेपूर उपयोग होणार आहे. शासनाच्या कोणत्याही योजनेचा लाभ घ्यावयाचा असेल तर आता मतदान, ओळखपत्र, अथवा शिधापत्रिका आदि बाबींच्या कागदपत्राची आवश्यकता भासणार नाही. आपले आधारकार्ड हा एकच सबळ पुरावा शासकीय निमशासकीय कार्यात पुरेसा होणार आहे विद्यार्थ्यांना देखील सर्व शालेय कामकाजात 'आधार' चा उपभोग अन्य साधारण ठरणार आहे. भविष्यात विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती अन्य योजनाचा लाभ या 'आधार' वरच मिळणार आहे.

आधार कार्ड काढण्याची सर्वांना शासनाने कागदपत्रासंदर्भात काही निर्देश दिले आहेत. प्राधिकृत केलेला अर्ज. त्यासोबत मतदान ओळखपत्राची व शिधापत्रिकेची छायांकित प्रत आदि कागदपत्रे जोडूनच आधार कार्ड काढण्याचे सर्व सोपस्कार केले जातात.

आधार कार्ड काढताना शासनाने प्रत्येक व्यक्तीचे फिंगर प्रिंट, आय प्रिंट, फोटो अशा पध्दतीचे मशिनद्वारे सर्व सोपस्कार पूर्ण करुन , आधार कार्डासाठी ऑनलाईन आधारप्रणाली आणली असून यामध्ये व्यक्तीच्या सर्व इत्यंभूत माहितीचा अंतर्भाव असतो. यामुळे आधार कार्डला उद्याच्या काळात अनन्यसाधारण महत्व येणार आहे. शासनाने याचसाठी याची प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी आदेश केले आहेत. आधारकार्ड काढल्यानंतर सर्व माहिती संकलित होवून ती ऑनलाईन संगणक प्रणालीद्वारे एकत्रित होते. साधारणतः हे सर्व सोपस्कार पूर्ण व्हावयास दोन महिन्याचा कालावधी लागतो साधारण दोन महिन्यानंतर आधारकार्ड 'जनरेट' होते त्यानंतर प्रिंट करुन शासन खर्चाने त्या व्यक्तीच्या नमूद पत्त्यावर पोस्टाने पाठवले जाते.

एकूणच आधारकार्ड उद्याच्या काळात व्यक्तीचा आधार म्हणून सार्वजनिक जीवनात काम करणार आहे. याचे महत्व आता सर्वांना पटू लागले आहे. भविष्यातील सर्व योजनेचा लाभ घेण्यासाठी आधारकार्ड हा पुरावा अधोरेखित होईल एवढं मात्र खरं

– अक्षय पां घोडके
बी.ए. भाग ३

❑❑❑

"अरे माणसा–माणसा कधी होशील तू माणूस ?"

"घडवावं लागतं चांदीला
घडवावं लागतं सोन्याला
घडवावं लागतं मातीला
पण आजच्या या विज्ञानयुगात
घडवावं लागतं माणसाला"

आता या भावगर्भ पण सनातनी व मानवी जीवनाचे खरे–खुरे सत्य उकलून दाखवणाऱ्या या सुंदर काव्यपंक्तीचे कवी कोण ?हे जाणून घेण्याची उत्सुकता आपणा सर्वांना लागून राहिला असेल, पण नाही ! या अनामिक कवीचे नाव मला माहिती नाही. मात्र, इतकं सांगू शकतो की हा कवी माणूस केवळ कवी नसून जीवनाच्या असीम दुःख यातनांनी व दुनियेच्या अनुभवातून तावून सुलाखून निघालेला एक धगधगता अंगार आहे आणि त्याच्या ठिणग्या म्हणजेच या कवितेच्या ओळी आहेत, ओळी कुठल्या धडधडीत मानवी सत्यच !

"दगडाच्या मूर्तीसमोर टेकतो माथा
माणुसकीला मात्र मारतो लाथा,
माणसातील माणूसपण पहात नसतो
अनेकदा माणूस असं का वागतो"

आज लोकांना जीवन म्हणजे काय ? तेच कळेनासं झालंय आता तेही शिकवावं लागतंय. जो तो स्वार्थीच्या बढाया.मारत स्वतःचा उदो, उदो करण्यात रंगून गेलाय. अश्मयुगापासून मानवाने आपल्या गरजेनुसार एक–एक पाऊल टाकले. सृष्टीच्या नियमानुसार मानव जगत राहिला, जगत आहे. प्रगतीही पुष्कळ झाली पण संपूर्ण जीवन सुखी आहे का ? ही गोष्ट मात्र विचार करण्यासारखी राहिली. म्हणूनच 'जीवन म्हणजे विश्वाच्या भयाण भुयारातून बाहेर पडण्यासाठी धडपडणार एक पाखरू आहे.'

अण्णा हजारें सारखा एक व्यक्ती राळेगणसिद्धीपासून दिल्लीपर्यंतचे राजकारण चाळून काढतो अन् जनलोकपाल विधेयकाकरीता रात्रं–दिवस उपोषणे करतो अन् त्यांच्या आंदोलनाला पाठिंबा देण्याकरिता आपण मेणबत्या लावतो, अशा वेळी मेणबत्या लावून देश सुधारणार नाही. हा देश सुधारू शकतो या विश्वासानं पावले टाकायला हवीत, माणसातलं माणूसपण जागं करायला हवं.

ती २६/११ ची काळी रात्र कामटे, करकरे, साळस्कर, ओंबाळे, उण्णीकृष्णण यांचे बलिदान नव्या उषःकालाचा सोहळा साजरा करता–करता त्या काळरात्रीत गाडले गेलेले हजारो निरपराध जीव, त्यांच्या आक्रोश. मदतीसाठी मारलेली बोबडी हाक आजही कानावर पडते तेव्हा काळीज चर्रकन् चिरून जातं पण शेवटी प्रश्न इतका उरतो की ही सर्व केलं कुणी ? माणासनंच ना ! आणि म्हणूनच म्हणावेसे वाटते

'देणारे देत असतात
घेणारे घेत असतात
डोळ्यावरचे कातडे काढून
पाहणारेही पाहत असतात."

जे जीवन जगताना माणूस इतरांच्या आशा-आकांक्षेचा विचार न करता स्वतःच्या स्वार्थाचा व संहितेचा विचार सर्वप्रथम करतो तो माणूस तर माणूस नव्हेच शिवाय दैत्यापलीकडील असावा, यात तीळमात्र शंका नसावी. आजच्या घडीला माणसाचे जीवन कठीण होण्यास बरीच कारणे शोधली जाऊ शकतात. त्यापैकी एक म्हणजे विज्ञान !

आजकालचा माणूस केवळ 'माणूस' नावाचा मुखवटा धारण करुन समाजात उघडपणे वावरताना दिसतो. पण मुखवट्यामागे मात्र सैतान दडलेला असतो. मग हे कसले जगणे ! जणू काय आसपास प्रेतेच हिंडत असल्याचा भास होतो. अरे निधड्या छातीने जगते ते छ. शिवराय, स्वा. सावरकर, छ. संभाजी म्हणूनच आज ते मरुनही जिवंत आहेत आणि आपण? आपण जिवंत असूनही मेलो आहोत. कायमचेच! शेवटी काय,

माणूस फक्त नावालाच
माणूसपण कधीच विरून गेलंय
काळ बदलाचं निमित्त नावालाच
माणूस म्हणून जगायचंच राहून गेलंय !

– अतुल शामराव कुंभार
बी.एस्सी. भाग दोन

❑❑❑

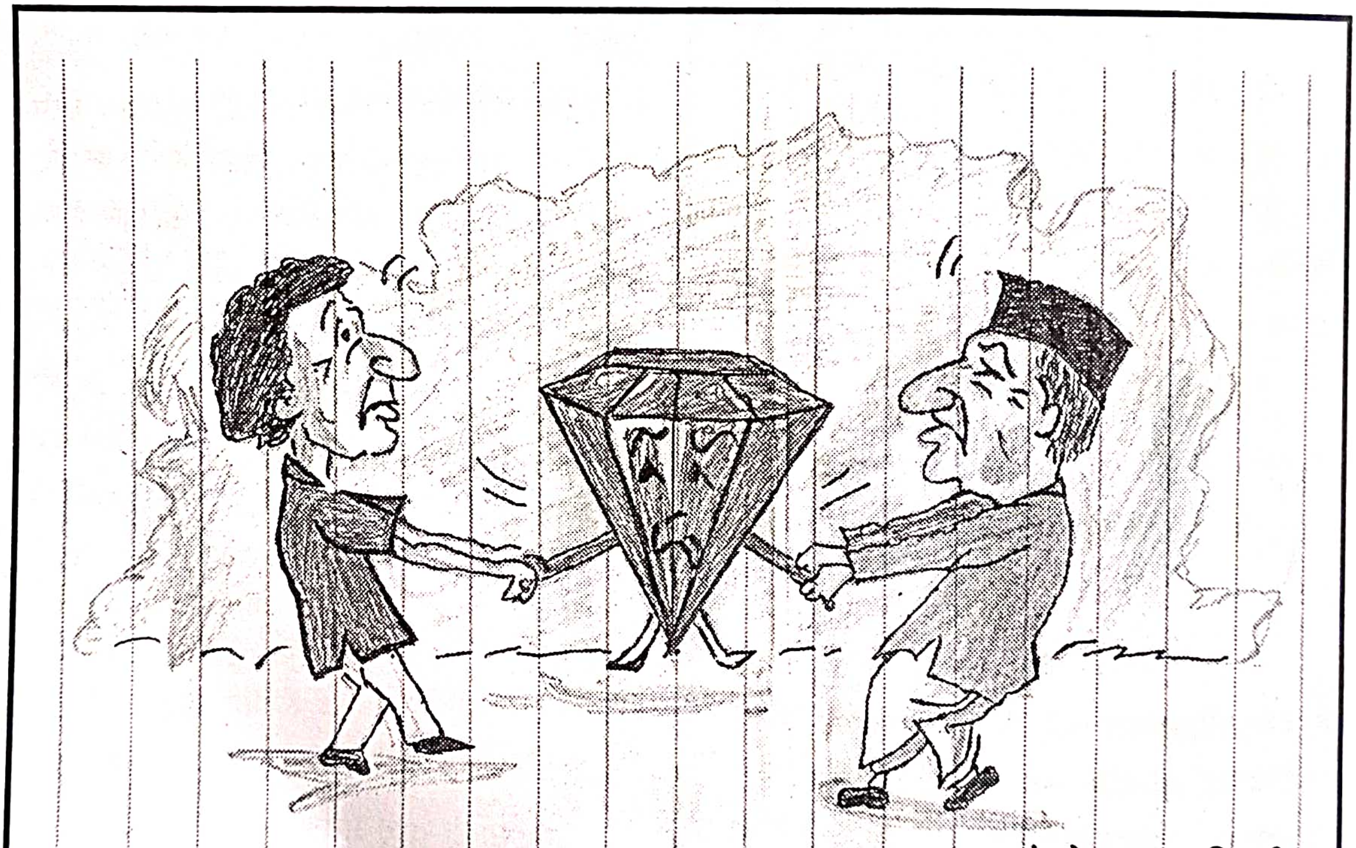

– कांबळे अवधुत निवृत्ती
बी. ए. भाग. ३

कल्पवृक्ष

२१ वे शतक मानवाचा पृथ्वीवरील विकास अतिशय जलद होता. गरज होती ती पृथ्वीला मानवाइतकंच वेगानं पळण्याची, या मागील काळात मानवाने अनेक नवीन शोध लावले. त्यातून त्याने उत्कृष्ट प्रगती केली आणि प्रगतीबरोबरच वसुंधरेची अधोगती पण....

प्रगतीच्या नावे मानवानं अनेक खनिजे, इंधने वसुंधरेच्या पोटातून उपसली आणि परिणामी त्यांचा ऱ्हास झाला. आज मानवाकडं कोणतंही इंधन पुरेसं नव्हतं, लोकसंख्या प्रचंड वाढलेली, अन्नाचा तुटवडा आणि त्यातच इंधनाची टंचाई.

गरीब राहिलेच नव्हते उरलेलं सगळे अमीर आणि हेच अमीर लोक आज आपण गरीब नाही याची खंत बाळगून होते आणि त्यामागचं कारणही तसंच होतं. याच अमीर लोकांनी आपल्या मोठमोठ्या गरजांनी वसुंधरेची अशी अवस्था केली होती. औद्योगिकीकरणामुळे कारखाने उभे करण्यात आले होते. कारखान्यासाठी पिकाऊ जमिनी वापरण्यात आल्या होत्या, कारखान्यांचे सांडपाणी नद्यामध्ये सोडण्यात आले होते. परिणामी प्रदुषणाबरोबरच अन्नाचा फार मोठा तुटवडा भासू लागला होता, माणूस माणसालाच खाणार की काय अशी अवस्था होती. आज खऱ्या अर्थाने मानवाला अवनीची (पृथ्वीची) गरज होती. आपली भूक क्षमवण्यासाठी मानवाला पुन्हा एकदा आदिमानव बनाव लागणार होतं.

अशा बिकट परिस्थितीत जगातील एका छोट्याशा बेटावर एक वर्दळ उठली होती. आज त्यांच्या संशोधनाचा निकालाचा दिवस होता. आज जर या संशोधनाला फळ मिळाले तर सर्व जगाचे अवघं विश्वच बदलणार होता.

"Gentlemen please give me the Ascorbic Acid."

एका सहकार्याने त्यांच्या हाती Ascorbic Acid चे द्रावण दिले. त्यामधील दोन थेंब त्या बीजावर टाकले. याचपूर्वी त्या बीजाने अनेक प्रयोगांचा अनुभव घेतला होता.

"Yes ! I got the result."

त्यांच्या तोंडून आनंदी उद्गार बाहेर पडले.

आणि सर्व शास्त्रज्ञांच्या आशा पालवल्या त्यांच्या तोंडावर आनंदाचं हसू उमटलं.

ते जे संशोधन चालू होतं. ते एका वनस्पतीच्या बीजावर चालू होतं. डॉ. ग्रिश्म यांनी ते संशोधन केलं होतं. आणि तब्बल २ वर्षांनी त्यांच्या संशोधनाला यश मिळालं होतं.

डॉ. ग्रिश्म आता आपलं संशोधन कधी जगासमोर मांडतो असं झालं होतं. त्यांनी बनवलेल्या बीजाचा उपयोग करुन त्यांनी समुद्राच्या पाण्यावर तरंगणाऱ्या आणि उत्पन्न देणाऱ्या वनस्पतीच्या शोध लावला होता. त्या वनस्पतीची बीजे अशा प्रकारच्या प्रक्रियेतून बाहेर पडल्या होत्या. त्या समुद्रात फक्त फेकून द्यायचं आणि दहा दिवसांनी उत्पन्न घ्यायचं. डॉ. ग्रिश्म यांनी आपल्या टीमबरोबर बाहेर पडून लगेचच प्रसार माध्यमांना बोलावले, ‘‘हे जगातील सर्व नागरिकांना माझ्याकडून ज्या प्रकारची संशोधनाची अपेक्षा होती. आज मी ते संशोधन पूर्ण केलेल आहे.’’ डॉ. ग्रिश्म यांचे हे वाक्य पूर्ण होत ना होत तोपर्यंत टाळ्यांचा कडकडाट

होत होता. डॉ. ग्रिश्म यांनी आज मी पुन्हा एकदा जगाला नष्ट होण्यापासून वाढवलं होतं. सर्वत्र आनंदाचं वातावरण पसरलं होतं. जितक्या उत्कटतेने डॉ. यांनी आपलं संशोधन जगाच्या समोर मांडलं होतं. त्या उत्कटतेने जगानं डॉ. ग्रिश्म यांना उत्कृष्ट स्थान दिलं होतं. डॉ. ग्रिश्म हे आज फार खुशं होते. कारण त्यांच्या कडून जगाला खऱ्या कल्पवृक्षाची भेट मिळाली होती. पण त्यांच्या या आनंदाला लवकरच ग्रहण लागणार होतं. डॉ. ग्रिश्म यांनी बनवलेल्या वनस्पतीचं बीजोत्पादन जोमाने चालू होते. सर्वत्र या बीजाचे उत्पादन घेतलं जात होतं. सर्व देशांनी अन्नाचा तुटवडा भागवण्यासाठी आपापले समुद्र वाटून घेतले होते. त्यामुळे जगातील एकीला धक्का बसला होता. डॉ. ग्रिश्म यांनी बनवलेल्या वनस्पतीचं बीजोत्पादन जोमाने चालू होते. सर्वत्र या बीजाचे उत्पादन घेतलं जात होतं. सर्व देशांनी अन्नाचा तुकडा भागवण्यासाठी आपापले समुद्र वाटून घेतले होते. त्यामुळे जगातील एकाली धक्का बसला होता. डॉ. ग्रिश्म यांनी बनवलेल्या वनस्पतीचा उपयोग जगात फार मोठ्या प्रमाणात होत होता. या वनस्पतीचे जसे फायदे तसे तोटेही जास्त होते. पण याकडे कुणी लक्ष दिले नाही. डॉ. ग्रिश्म यांनी जरी हे संशोधन केले असले तरी त्यांना या संशोधनात अनेक त्रुटी जाणवत होत्या. या वनस्पती समुद्रातून Minerals शोषून घेत होत्या. त्याबरोबरच पाण्याचं बाष्पीभवन मोठ्या प्रमाणात करत होत्या. वनस्पती आपल्या शरीरातील पाणी स्टोमॉटा through बाहेर टाकतात.आणि ते बाह्य हवेमध्ये मिसळते. अगदी अशीच घटना येथे घडत होती. या वनस्पती समुद्रातील पाण्याचे बाष्पीभवन करुन हवेमध्ये मोठ्या प्रमाणात आर्द्रता सोडत होत्या. त्यामुळे वातावरणामध्ये फार मोठे बदल घडत होते. डॉ. ग्रिश्म यांना हा बदल जाणवत होता. पण पहिले काही दिवस हा बदल लोकांना जाणवला नाही. जसेजसे या वनस्पतीचे उत्पादन वाढत होते. तसतसे या वनस्पतीमुळे होणारे तोटे मोठ्या प्रमाणात उद्भवत होते. डॉ. ग्रिश्म यांना या गोष्टीची जाणीव होत होती. त्यांनी लागलीच शास्त्रज्ञांची एक बैठक बोलावली डॉ. ग्रिश्म यांचा निरोप मिळताच बरेच शास्त्रज्ञ लगबगीने त्यांच्या बोलविलेल्या स्थळी निघाले. सर्व शास्त्रज्ञ जमताच डॉ. ग्रिश्म बोलू लागले. "Sorry gentlemen" पण परिस्थिती अशी आहे की मला तुम्हाला लगबगीने बोलवावे लागले.सर्वत्र थोडीशी कुजबुल जाणवली.

''शांत रहा'' डॉ. ग्रिश्म

डॉ. ग्रिश्म यांच्या शब्दाबरोबरच सर्वत्र शांतता पसरली.

Gentlemen काही दिवसापूर्वी मी बनवलेल्या वनस्पतीमुळे जगाला एक आशेचा किरण मिळाला पण या वनस्पतीपासून उद्भवणाऱ्या तोट्यांचा विचार करता. आज आपल्यासमोर एक मोठं संकट येण्याची शक्यता फार आहे.

''कोणतं संकट ? बोला डॉक्टर''

''सर्वांना उत्कंठा लागून राहिले डॉक्टर बोलू लागले, या वनस्पतीपासून निर्माण होणाऱ्या बाष्पामुळे हवेमध्ये आर्द्रता पार मोठ्या प्रमाणात वाढत आहे. आपण सर्वांनी या गोष्टीचा विचार केला पाहिजे.

सर्व शास्त्रज्ञांचे चेहरे उतरले कारण ज्यावेगानं या वनस्पती जगभर पसरल्या होत्या. आणि त्याच वनस्पती वेगानं बाष्प सोडत होत्या. त्यावेगाला थांबवणं जवळजवळ अशक्यप्राय होतं.

सर्व शास्त्रज्ञ चिंतेत पडले होते. हवेमध्ये आर्द्रता झपाट्याने वाढणार होता. सर्व शास्त्रज्ञांनी आपापल्या

प्रयोगशाळेमध्ये जाऊन विचारविनिमय चालू केला. ज्या झपाट्याने त्या वनस्पती वाढत होत्या. त्या वेगाला आवार घालणे कुणा हातचं काम नव्हतं.

इकडे जगामध्ये वनस्पतीचा वापर मोठ्या प्रमाणात चालू होता. इतिहासाची पुन्हा पुनरावृत्ती चालू होती. डॉ. ग्रिश्म यांना काही मार्ग सुचत नव्हता. वनस्पतीचा वापर झपाट्याने वाढत होता. मानवाला हवेमध्ये वाढणाऱ्या आर्द्रतेची जाणीव होत होती. पण मानवानं त्याकडे लक्ष दिले नाही. वनस्पतीचा अतिरिक्त वापर तो करू लागला. त्यामुळे हवेमध्ये पाण्याची घटना प्रचंड प्रमाणात वाढू लागली. हळूहळू गारव्याचे प्रमाण हवेमध्ये वाढू लागले.

इकडे डॉ. ग्रिश्म यांची विचार क्षमता कुंठली होती. या संकटामधून बाहेर पडण्याचा त्यांना कुणताच उपाय दिसत नव्हता. जर वनस्पती संपवण्यासाठी एखादा रसायन फवारलं तर त्यामुळे वनस्पती संपेल. आणि त्याचबरोबर अन्नाच्या तुटवड्यात मानवही. आणि जर वनस्पतीला असंच मोकाट वाढू दिलं तर लवकरच एक-दोन दशकात मानव वातावरणातील बदल सहन न करता मरेल. या बिकट पेचात सापडलेल्या डॉ. ग्रिश्म यांना काहीच सुचत नव्हतं. इकडे आड तिकडे विहीर असं झालं होतं.

डॉ. ग्रिश्म यांची विचारक्षमता पूर्णपणे संपल्यामुळे त्यांनी स्वतःला एका खोलीत डांबून घेतलं होतं.

इकडं वनस्पती आपला प्रभाव वाढवत होती. सर्वत्र वातावरणात झपाट्यानं बदल घडत होता. हा बदल एवढ्या झपाट्याने होत होता की मानवाला या बदलाशी अनुकूलता साधता येत नव्हती. अखेर विज्ञानाच्या कल्पवृक्षास मानव गुरफटला होता. कालपर्यंत माणूस विज्ञानाच्या जोरावर वेगानं धावत होता. आज याच विज्ञानाच्या जोरावर पृथ्वी धावत होती. पण पृथ्वीच्या धावत्या बदलांना आवरनं मानवाच्या हातचं काम राहिलं नव्हतं. त्यामुळं येणाऱ्या मानवाच्या अधोगतीला मानवच जबाबदार होता.

– अभिजीत धुरी

बी.एस्सी. भाग ३

❑❑❑

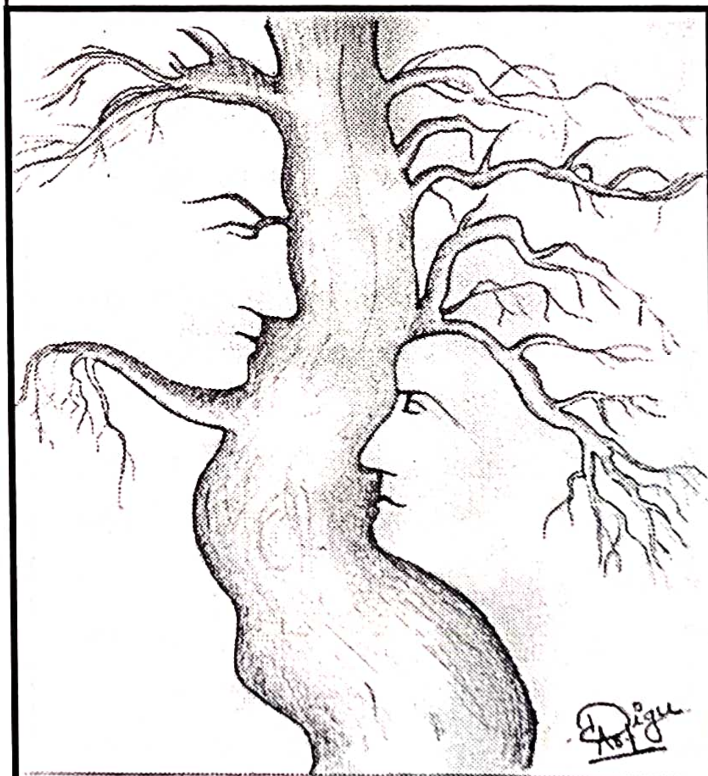

– साळुंखे दिगंबर नारायण

बी. ए. भाग. २

डॉ. रघुनाश माशेलकर
नव्या सहस्रकाचे 'पंचशील' मांडणारे

ज्या मुलाला दोन वेळच्या जेवणाची भ्रांत पडलेली, शिक्षणाची इच्छा अजूनही ते मिळेल की नाही अशी अवस्था, वडिलांचे छत्र हरपलेले, मुंबईसारख्या महानगरीत पडेल ते काम करून त्या मातेने आपल्या मुलाला मोठे करण्याची बाळगलेली जिद्द....आणि हाच जिद्दीचा वारसा अंगी बाणवून प्रखर मातृप्रेम आणि देशप्रेमाने भारलेला एक युवक पुढे आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचा शास्त्रज्ञ बनतो. भारतासारख्या खंडप्राय राष्ट्राच्या पंतप्रधानांसमोर विज्ञानाच्या व्यासपीठावरून, ज्ञाननगरीला साक्षी ठेवून नव्या सहस्रकाचे 'पंचशील' मांडतो...सारेच अजब, आश्चर्यकारक! सध्याच्या युगाची लढाई पेटंटच्या रुपाने याच व्यक्तीने यशस्वीपणे लढविली. भारताचे स्वामीत्व अबाधित राखले, नव्हे त्याला उद्यमशीलतेचीजोड दिली. या कर्तृत्वाचे धनी आहेत डॉ. रघुनाथ अनंत माशेलकर !

विज्ञानाच्या क्षेत्रात जगाच्या नकाशावर सात त्याने झळकणारे एक अस्सल भारतीय नाव साठीच्या उंबरठ्यावरील हा शास्त्रज्ञ म्हणजे साक्षात चैतन्यच आहे. ऊर्जेचा सतत प्रवाही असणारा स्फूर्तीदायक झरा! परिस्थितीला कलाटणी देण्याची कष्टसाध्य किमया करून दाखवणारा.

दक्षिण गोव्यातील माशेल हे त्यांचे मूळ गाव. पण परिस्थितीमुळे अनेकांप्रमाणे मुंबईला स्थलांतरित व्हावं लागलेलं. वयाच्या अवघ्या सहाव्या वर्षी पितृछत्र हरपलेलं. मात्र आई अंजनीबाई प्रचंड सोशिक, धीराच्या जिद्दीचा. मुंबईत गिरगावातील खेतवाडीत एका चाळीतील छोट्याशा खोलीत हे कुटुंब राहू लागले. उदरनिर्वाह कसा करायचा? शिवणकामासाठी एकदा काँग्रेस हाऊसजवळ गेले. तिथे गेल्यावर समजलं की तिसरी झालेल्यांनाच घेतलं जाईल. मी मागे फिरले. संध्याकाळी मात्र त्याचवेळी ठरवलं आपल्या मुलाला खूप-खूप शिकवायचं.

खेतवाडीतीलच मराठी माध्यमाच्या महापालिकेच्या शाळेत दाखल करायचे होते. रमेशला (डॉ. माशेलकरांना त्या रमेश म्हणतात.) फीचे २१ रुपये भरायचे होते.पण ते हाती नव्हते. शाळेत कसं घालणार? अखेर कुठून-कुठून मागून उसनवारी करून तेवढी रक्कम उभारली आणि तो शाळेत जाऊ लागला.

पडतील ते कष्ट घेऊन जिद्दीने अंजनीबाईंनी रमेशचं शिक्षण चालू ठेवले. गिरगावातून लोअर परळपर्यंत डोक्यावर कापडाचे तागे घेऊन सिल्क मिलमध्ये त्या चालत जायच्या. दोनशे वार कापडाचे ओझे डोकीवरून नेत असते. युनियन हायस्कूलमध्ये शिकणाऱ्या रमेशची दर शनिवारी चाचणी परीक्षा असायची. त्यासाठी घरून न्यावयाचा तीन पैशाचा पेपर नेणंही अशक्य व्हायचं. पण चौपाटीवरील दिव्यांच्या प्रकाशात अभ्यास करून रमेशनं १९६० मध्ये मॅट्रिकच्या परीक्षेत संपूर्ण महाराष्ट्रात तिसावा येण्याचा मान मिळवला. वयाच्या वर्षापर्यंत अनवाणी चालणाऱ्या रमेशनं पुढं बारावीच्या परीक्षेतही बोर्डात अकरावा येण्याचा मान मिळवला. महाविद्यालयीन शिक्षण घेणंही अशक्य होऊ लागलं. अशावेळी गोमंतक मराठा समाज,

सर दोराबजी टाटा ट्रस्टने मदतीचा हात पुढे केला. दर महिना साठ रुपये अशी सहा वर्षांची शिष्यवृत्ती टाटा ट्रस्टने दिली.

जयहिंद महाविद्यालयातील शिक्षणानंतर रमेश मुंबई विद्यापीठाच्या रासायनिक तंत्रज्ञान विभागात उच्च शिक्षणासाठी दाखल झाला. रासायनिक अभियंता म्हणून पदवी घेतल्यानंतर ते नोकरी शोधू लागले. पण आईनं विचारलं, 'तुझ्या विषयातील पुढची पदवी कोणती ? अवघ्या तीन वर्षांत म्हणजे वयाच्या तेवीसाव्या वर्षी पीएच.डी. मिळवली. आणि पुढील शिक्षणासाठी रमेश विदेशीही रवाना झाला.

देशात दरवर्षी पीएच.डी. मिखवणारे सहा हजार संशोधक आहेत. पण आतापर्यंत केवळ तीनच भारतीय शास्त्रज्ञांना नोबल पारितोषिक मिळालंय. नोबेल मिळवणं हा भारतीयांचा छंद व्हायला हवा अशा शब्दात आपली उत्तुंग स्वप्नं आणि न कोमेजणारा आशावाद व्यक्त करणारे माशेलकर हे वाचन, लेखन आणि शास्त्रीय संगीतामध्ये रमतात.

पुण्यातील राष्ट्रीय विज्ञान परिषदेमधील डॉ. माशेलकरांचं अध्यक्षीय भाषण सर्व दूर गाजलं. त्यांच्या आईनंही ते ऐकलं. त्याचे शब्द माझ्यापर्यंत पोहोचत नव्हतं. कारण इंग्रजीतील ते भाषण, पण भावना कळत होत्या. किती मनापासून बोलत होता तो. मनापासून कोणतही काम करण्याची त्याची लहानपणापासूनची सवय आहे. आपल्या चिरंजीवाच्या या जगभरातील यशामुळं त्यांचे बोलणे हे आनंदाचे, समाधानाचे असल्याचं जाणवते. तळमळीनं, मनापासून एकाग्रतेनं कोणतही काम करणं ही डॉ. मार्शेलकरांची सवयच. त्यांच्या नेहमीच्या बोलण्या-वावरण्यामधूनही ती जाणवते. भव्य स्वप्नं डोळ्यासमोर आणायची आणि ती पूर्ण करण्यासाठी प्रचंड जिद्दीनं झपाटून कामाला लागायचं हा त्यांचा स्थायीभाव त्यांनीच सांगितलेल्या अनेक घटनावरून आणखी स्पष्ट होतो. अमेरिकेला मागे टाकून आपण महासंगणक तयार केला. त्याची निर्यात सुरू केली. ३६ कोटींच्या संस्थेत दोनशे शास्त्रज्ञ तयार केले. त्यावेळी महासंगणकाची किंमतही ३६ कोटी होती. वॉशिंग्टन पोस्ट' मध्ये लिहिलं होतं. 'अँग्री इंडिया इज इट?' आपण असे सतत संतप्त का नसतो? जगात अशी कुठलीही गोष्ट नाही की भारतीय ती करू शकत नाही, असंही डॉ. माशेलकरांनी बोलून दाखवलं.

– कु. मेघा मधुकर बुधाळे

बी.एस्सी. भाग ३

❑❑❑

– वरपे सदानंद बाळु

बी. एस्सी. भाग. २

क्रांतिज्योती सावित्रीबाई फुले

■ **जन्म व बालपण**

सातारा जिल्ह्यात खंडाळा तालुका आहे. या तालुक्यात शिरवळ हे गाव आहे. हे गाव पुणे-बंगलोर महामार्गावर आहे. याच गावापासून सहा किलोमीटर अंतरावर नायगाव हे गाव आहे. या गावात खंडोजी नेवसे पाटील नावाचे दानशूर गृहस्थ राहत होते. खंडोजी पाटील हे बहुजन समाजाचे आधारस्तंभ होते. या पाटलाइतका दिलदार माणूस त्या परिसरात कुणी नव्हता.

खंडोजी नेवसे पाटील यांच्या पत्नीचे नाव लक्ष्मीबाई होते. या नावाप्रमाणे 'लक्ष्मी' होत्या. घरी येणारा पाहुणा घरातून उपाशी कधी परतला नाही. अन्नदानात हात आवरता घेतला नाही. अशा संस्कारक्षम घराण्यात दिनांक ३ जानेवारी १८३१ रोजी सावित्रीबाईंचा जन्म झाला. हा दिवस गावकऱ्यांच्या लक्षात राहील असा गेला. वाड्यात सर्वत्र आनंदी-आनंद होता. खरे तर खंडोजी पाटील सर्वांचे स्फूर्तिस्थान होते. सर्वस्व होते. भविष्य पाहणाऱ्या भटजीला बोलावण्यात आले. त्यांनी पंचांग पाहून आनंद व्यक्त केला. त्या मुलीचे नाव सावित्री ठेवण्यात आले. सावित्री ही लहानाची मोठी होत होती. तिला महार, मांग या जातीतील भेदभाव योग्य वाटत नसत. तिला शिकायचं होती. ती सगळ्यात पुढे असायची पण ती शिक्षणात मा पडली. तिने ठरवले की आपण शिकायचे.

त्याकाळी लहानपणी लग्न करण्याची प्रथा होती मुलीचे वय सहा वर्ष तर मुलाचे वय दहा वर्ष. हे व लग्नासाठी योग्य वय समजत. सावित्री नऊ वर्षांची झाल होती. लग्नाचे वय झाल्यामुळे खंडोजी पाटील चिंते होते. योग्य वर मिळावा यासाठी ते सारखा मुलाचा शोध घेऊ लागले. सावित्री गुणवान होती. सुंदर होती. तिच्यात धाडसी वृत्ती होती. दयाळूपणा होता. जिद्दी होती. जणू ती सद्गुणांची खाणच होती. आळस तिला ठाऊक नव्हता. अशा रूपसंपन्न, गुणसंपन्न मुलीला साजेसा नवरा मिळाला पाहिजे असे आईवडिलांना वाटे.

योग्य वराच्या शोधात असतानाच एका स्थळाविषयी त्यांना माहिती मिळाली. हे स्थळ सगुणाबाई क्षीरसागर यांनी सुचविले होते. सगुणाबाई ह्या नेवसे पाटलांच्या नात्यातल्या होत्या. शिवाय त्या जोतीराव फुले यांच्या मावसबहीण होत्या. त्या काळात शक्यतो विवाह नातेसंबंधातच होत. सगुणाबाईंनी मध्यस्थाची भूमिका बजावली. जोती हुशार होता शिकलेला होता. शिवाय सुदृढ प्रकृतीचा होता. सावित्री-जोती ही जोडी शोभून दिसणारी होती.

योग्य स्थळाची माहिती कळल्यामुळे खंडोजी पाटलांना बरे वाटले. जोतीचे वडील गोविंदराव हे पुण्यातील प्रतिष्ठित फुलाचे व्यापारी आहेत. त्यांच्या घरी आपली मुलगी सून म्हणून तर मुलीचे भाग्य उजळेल.

ते तयारीला लागले. मुलगी पाहण्याची विनंती केली. सगुणाबाईला वधुवराकडील केवळ माहितीच होती असे नाही तर दोघांच्या नात्यातील होती. गोविंदराव , सगुणाबाई तसेच मोठा मुलगा राजाराम मुलगी पाहण्यासाठी नायगावला आले. गाववेशीवर थांबवून पाहुणे आल्याचा निरोप पाठवला. पाहुणे आल्याचे कळताच खंडोजी पाटील यांनी वेशीवर जाऊन सर्वांचे स्वागत केले. सर्वांना घरी घेऊन गेले. पाहुणचार झाला. सर्वांना मुलगी पसंत पडली. साखर वाटली. मिठाईचे जेवण झाले. सर्वांना आनंद झाला.

इ. स. १८४० च्या रंगपंचमीच्या मुहुर्तावर सावित्री-जोतीचा विवाह पार पडला. याच लग्न सोहळ्यास गरीब-श्रीमंत सर्व स्तरातले लोक हजर होते. खरं तर या निमित्ताने दोन व्यक्ती एकत्र आल्या होत्या. एक प्रकारचा हा सांस्कृतिक सोहळा होता.

■ शिक्षणाचा श्रीगणेशा

सावित्री सासरी आली तिचे वागणे छान, बोलणे छान यामुळे घरात सावित्रीची वाहवा होऊ लागली. पत्नी, सून, भावजय, गृहिणी या नात्याने ती आपले काम मनापासून करु लागली. मनासारखी पत्नी लाभली याचा आनंद जोतीरावांना झाला. सावित्रीचा रोजचा दिनक्रम ठरलेला असे.ती भल्या पहाटे उठायची, झाडलोट करायची, गोठा, अंगण स्वच्छ करायची. सासऱ्याची ती खूप काळजी घेत असे. काळजीपूर्वक आणि वेळेवर काम करणे हे तिच्या कामाचे वैशिष्ट्य होते. घरातली सारी कामे आटोपून ती जोतीरावाचे जेवण घेवून शेताकडे जात असे. जोतीराव सकाळीच शेताकडे जात. शेतीवर त्याचे जीवापाड प्रेम होते. सावित्रीने आणलेले जेवण दुपारच्यावेळी झाडाखाली बसून जेवण करीत. नंतर दोघेही शेतात काम करीत. शेतातल्या कामातसुद्धा ती तरबेज होती. लहानपणी वडिलांसोबत ती अनेकवेळा शेतावर गेली होती.

जोतीराव शेतात काम करीत असले तरी त्यांचे मन शेतात, शेती व्यवसायात पारसे रमत नव्हते. शेतातील कामं करीत ते फुलांची अक्षरं करुन लेकनाचा सराव करू लागले. ते शिकलेले होते. एकदा त्यांनी मोगऱ्याच्या फुलांनी जमिनीवर 'जोतीराव' असे नाव काढले. याचवेळी केशवभट नावाचा ब्रम्हण तेथून जात होता. त्याचे लक्ष त्या नावाकडे गेले. बहुजन समाजानी शिकलेलं त्यांना आवडत नसे. उपेक्षित, बहिष्कृत समाजानी शिकण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे धर्म बुडवणे होय. फुलांचीच अक्षरं पाहून त्यांना राग आला. त्यांनी पायानी ती फुलाची अक्षरं विस्कटून टाकली. नाजूक फुले कुस्करली गेली. केशवभटाचे कृत्य पाहून जोतीरावांना संताप आला. त्यांनी बाजूला पडलेला कोयता हातात घेतला आणि रागाच्या भरातच केशवभटाच्या दिशेने भिरकावून मारले. त्याला तो कोयता लागला. त्यास जखम झाली. जखमेतून रक्त ओघळू लागले. एका कडेला उभे असलेल्या गोविंदरावाकडे केशवभट गेले. त्याच्या मागोमाग जोतीराव गेले. केशवभट गोविंदरावांना म्हणाला, पाहिलेस....तुझ्या मुलाने मला कोयता फेकून मारला. तुम्हा शुद्रांची पोरं शिकली तर धर्माला बट्टा लागेल. धर्म बुडेल तुझ्या मुलाला तू समज दे. नसता, तुला आम्ही वाळीत टाकू...कळलं....

केशवभटानी दम दिला. गोविंदराव जोतीरावांकडे वळून म्हणाले, जोतीराव...ऐकलंस...ते खरंच आहे..अरे शिक्षण हे आपलं काम नाही. तू शिक्षणाचा

नाद सोड. या फुलबागेत कष्ट कर. खूप पैसा मिळेल...

जोतीरावांनी शांतपणे ऐकून घेतले. जोतीरावांनी नकार दिला. ते म्हणाले, या फुलबागेत मी काम करणार नाही. मी आता जगरुपी बागेत काम करणार आहे. ती जमीन मी नांगरणार आहे. मशागत करणार आहे. तिथे मी समतेची रोपटी लावीन. त्या रोपट्याची निगा राखीन. त्याचे झाड करीन.

'पाहून घेऊ ?' केशवभट ताडताड निघून गेले.

गोविंदरावांना जोतीरावाचे असे फाडफाड बोलणे रुचले नाही. ते काही न म्हणताच घराकडे परतले. जोतीराव तिथेच थांबले. त्यांनी मागे वळून पाहिले. सावित्री उभी होती. आपला नवरा का शिकतो? कशासाठी शिकतो? याचे कारण आज तिला कळले होते. ती त्यांना साथ देत होती. खांद्याला खांदा देत होती.

'तुम्ही शिका....खूप शिका...

सावित्रीनी प्रेरणा दिली. नैतिक बळ दिलं.

असेच दिवसांमागून दिवस जात होते. दुपारच्या वेळी जेवणानंतर विश्रांती घेत असताना जोतीराव सावित्रीला विश्वासात घेत म्हणाले, 'सावित्री , माझी एक विनंती आहे तुला- ती ऐकशील ?

'शेठजी...'

सावित्री जोतीरावांना 'शेठजी' म्हणत असे.

'शेठजी, विनंती कसली? पतीने सांगितलेले काम करणे हे पत्नीचे कर्तव्यच, आहे सांगा...'

'मला वाटलंच.......तू मला साथ देशील....सावित्री मी तुला शिकवणार आहे. लिहायला, वाचायला......शिकशील ना ?'

सावित्रीने क्षणभर विचार केला. केशवभटासो[illegible] नुकताच घडलेला प्रसंग जशाच्या तसा डोळ्यासमोर उ[illegible] राहिला. ख्रिश्चनांनी भेट म्हणून दिलेल्या पुस्तका[illegible] स्मरण झाले. हे सारे आठवले. तिने चटकन होकार दिल[illegible]

"का नाही शिकणार? तुम्ही शिकवा.... [illegible] शिकेन...'

सावित्री शिकण्यास तयार झाली. आंब्याच[illegible] वाळेलली काडी हातात घेतली आणि काळ्या मातीव[illegible] अक्षरं उमटली.

'ग....गणपतीचा ग....'

सावित्रीच्या शिक्षणाचा श्रीगणेशा झाला. ती शिकू लागली... लिहू लागली....वाचू लागली...

■ गरजवंतांना मदत

सावित्रीच्या आचारात-विचारात फरक पडू लागला. जोतीरावाची सामाजिक तळमळ तिला कळली होती. जोतीरावाचे स्वप्न साकार करणे हे तिचे ध्येय असले तरी ते तेवढे सोपे नव्हते. या क्रांतिकार्यात आपले योगदान असावे तिला वाटत होते. परंतु तिच्या कर्तृत्वाला खूपच मर्यादा होत्या. ती शिकली. अक्षर ओळख झाली. शेतात जाता-येता विचार करू लागली. अशीच एकदा विचाराच्या तंद्रीत चालताना कानावर हाक ऐकू आली.

'ए बाई....मला लई भूक लागलीय बघ...थोडं भाजीभाकर दिलीस तर पुण्य लागलं.'

सावित्रीने वळून पाहिले. ती म्हातारी होती. सुरकुत्यानी सारे शरीर व्यापले होते. तिला खूपच भूक लागली होती. तिचे सारे ध्यान टोपलीकडेच होते.

सावित्रीला भुकेची जाणीव झाली. तिने आपल्या टोपलीतील भाजीभाकर त्या म्हातारीला दिली. सावित्री घरी आली घडला प्रकार तिने जोतीरावांना सांगितला त्यांनी तिला शाबासकी दिली व म्हणाले वा छानच केलंस तू...

सावित्रीला आनंद झाला. अंगावर मूठभर मास चढल्यासारखा भास झाला. दोन सविचाराची तार जुळली होती. आणि त्या झंकारातून गोड नाद सर्वत्र उमटला होती.

■ क्रांतिज्योत पेटली

जोतिरावांनी सारे आयुष्य समाजसेवेसाठी वाहून टाकले. गुलामी जीवनतून माणूस मुक्त झाला पाहिजे, यासाठी ते प्रत्येक पाऊल उचलत होते. त्या काळी सती जाण्याची पद्धत होती. जोतीरावांचे सदाशिव गोवंडे नावाचे मित्र होते. त्यांच्या बहिणीच्या नवऱ्याचा अचानक मृत्यू झाला.व तिला सती जावावे लागले. हे सगळे ऐकल्यावर जोतीराव अस्वस्थ झाले. त्यांनी ठरवले की सती जाण्याची प्रथा थांबवायला हवी त्यासाठी लोकांचे अज्ञान दूर झाले पाहिजे. हे काम फक्त शिक्षणानेच होऊ शकेल. अज्ञानाचाच हा अघोरी परिणाम होय. असा विश्‍वास सवित्रीच्या मनात रुजला होता. जोतीराव म्हणत.

'विद्येविना मती गेली
मतीविना नीती गेली
नीतीविना गती गेली
गतीविना वित्त गेले
वित्तविना शूद्र खचले
इतके सारे अनर्थ एका अविद्येने केले.

जोतीरावांचे कार्य व विचार सावित्रीला पटले होतेच. परंतु त्या विचारांच्या क्रांतिकार्यात तिचा सक्रीय सहभाग असे. म्हणूनच तिच्यातल्या क्रातीज्योतीने पेट घेतली आणि अवतीभवतीच्या अज्ञानाचा अंधार नष्ट करण्यासाठी ज्योत प्रकाशमान झाली.

सावित्रीने शिक्षिका व्हायचे ठरवले. तिला लिहता वाचता येत होते. परंतु या शिक्षणाचा उपयोग समाजासाठी व्हायला हवा. याचसाठी तिला शिक्षिका होणे गरजेचे होते. या क्रांतीकार्यात पत्नीची साथ मिळत आहे. यांचा त्यांना अभिमान वाटू लागला.

१ जानेवारी १८४८ रोजी मुलींसाठी पहिली शाळा सुरु झाली. या शाळेचे संस्थापक जोतीराव होते तर शिक्षिका होत्या सावित्रीबाई फुले. महाराष्ट्रातील पहिल्या शिक्षिका होण्याचा मान सावित्रीबाईंना मिळाला.

■ अनाथालयाचा शुभारंभ

महान व्यक्तींना स्वतःचे असे व्यक्तिगत जीवन नसते. ते सतत समाजचिंतनात गर्क असतात. त्यांच्या ध्यानीमनी इतरांचाच विचार असतो. स्वतःकडे घराकडे पाहण्यासाठी त्याच्याजवळ वेळ नसतो. सावित्रीबाईंचा सारा वळ शाळेत आणि शाळेसाठी जात असे. शळेतील मुलींना शिकवणे त्यांची देखभाल करणे. त्या एक शिक्षिका म्हणून काम पाहत नसत तर एक पालक म्हणनही त्यांची जबाबदारी पार पाडत असत. असेच एकदा सावित्रीबाई घरी जात असताना त्या विचारात होत्या छबू नावाच्या एका मुलीचा विचार करत होत्या कारण ती दोन दिवस शाळेला आली नव्हती, त्यासाठी त्या चौकशी करण्यासाठी घरी गेल्या तर त्यांच्या

डोळ्यासमोर वेगळंच निदर्शनास आलं की छबू आणि तिची छोटी बहीण भाजीभाकर मागून आणून घरी आल्या होत्या. त्यांनी लगेच ठरवून टाकले की छबूला मी माझ्या घरी जाते व घरी घेऊन आल्या. काही दिवसानंतर त्या रस्त्यावरुन येत असताना त्यांना माणसांची गर्दी दिसली त्यांना वाटले की नक्कीच काहींतरी झाले आहे. विचारपूस केल्यानंतर लक्षात आले की कोणीतरी अर्भक कचराकुंडीत फेकून दिले होते व त्याचे लचके कुत्रे तोडत होते. हा सगळा प्रकार जोतीरावांना सांगितला. तेव्हा त्यांनी एका कागदावर असे लिहिले की कोणी अनाथ विधवा स्त्रिया व गरोदर स्त्रियांना आपण जागा देवू व बाळ हवे असेल घेऊन जा किंवा आम्ही त्याचे संगोपन करु असे म्हणून सार्वजनिक ठिकाणी तो कागद चिटकवून टाकला. कारण सावित्रीबाई व जोतीराव यांनी अनाथालय उघडले होते. यामुळे कित्येक लहान अर्भकाचे प्राण वाचले होते व कित्येक अनाथांना आधार मिळाला होता.

■ महिला सेवा मंडळांची स्थापना

कर्मठ, ढोंगी, पंडित ब्राम्हण ज्ञानाचा मतलबी हेतू साध्य करीत हाते. धर्मग्रंथात अमूक असे लिहिले असे भासवून स्वार्थ शोधीत होते. अशावेळी शिक्षणप्रसार व यासाठी जनजागरण आवश्यक होते. समाजाला प्रबोधनाची खरी गरज होती ही गरज ओळखूनच सावित्रीबाईनी महिला सेवा मंडळाची स्थापना केली. याच मंडळाला जोतीरावांचा पाठिंबा होताच.

पुण्याचे कलेक्टर मि. जोन्स यांच्या पत्नी मिसेस जोन्स या महिला सेवा मंडळाच्या अध्यक्षा होत्या. हिदुस्थानातले हे पहिलेच महिला मंडळ होते. याच मंडळाच्या सचिवपदी सावित्रीबाई होत्या. या मंडळाचा हेतू असा होता की सर्व महिलांना एकत्र आणून त्यांच्यात एकीची, समतेची भावना निर्माण व्हावी. आधुनिक विचाराची ओळख करून द्यावी. तसेच सामाजिक चळवळीत प्रत्येकाने आपला सहभाग नोंदवण्याची आवश्यकता कळावी यासाठी या मंडळाची स्थापना झाली. १४-१-१८५२ रोजी संस्थेच्यावतीने मकरसंक्रांतीच्या दिवशी तिळगूळ वाटपाचा कार्यक्रम पार पडला होता.

■ कार्याची शासन दरबारी नोंद

जोतीरावांनी पहिली शाळा १८४८ साली काढली. मुसलमान, दलित मुलामुलींसाठी शिक्षणाची दारे खुली करणारे जोतीराव-सावित्री हे पहिलेच अस्पृश्य समाजाचे उध्दारक होते. त्यांनी समाजकंटकांनी त्रास दिला, अपमान केला. अनेक अडथळे आणले. परंतु कशाची पर्वा न करता त्यांनी ज्ञानादानाचे कार्य चालूच ठेवले. सर्वांना सोयीचे व्हावे. शिकता यावे यासाठी त्यांनी १८ शाळा काढल्या. सर्व शाळांचे व्यवस्थित नियोजन केले. अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीतत हे कार्य चालू होते. ध्येयाने प्रेरित होऊन सुरु केलेल्या समाजसेवकाच्या कार्याची ब्रिटीश शासनाने नोंद घेतली. याच दोघांचा सत्कार शासनाच्यातर्फे करण्याचे ठरले. दिनांक १६ नोव्हेंबर १८५२ रोजी विश्रामबागवाड्यात हा सत्कार सोहळा संपन्न झाला. क्त सोहळा मेनर कॅंडी यांच्या प्रमुख उपस्थितीत पार पडला. याच कार्यक्रमास ब्रिटीश शासनातले अधिकारी पुण्यातील विद्वान प्रोफेसर इ. मंडळी उपस्थित होती.

सत्यशोधक समाजाची स्थापना

ब्राम्हणाशिवाय लग्न कार्य शक्य नव्हते. ब्राम्हणांची समारंभातली मक्तेदारी जोतीरावांनी संपुष्टात आणली. यासाठी त्यांनी २४ सप्टेंबर १८७३ रोजी सत्यशोधक समाजाची स्थापना केली. या संस्थेच्या वतीने भटभिक्षुकाशिवाय विवाह घडवून आणला. लग्नासाठी होणारा खर्च कमी केली. सीताराम आव्हाट यांचे राधाबाई ग्यानोबा निंबणकर यांच्या समवेत भटाशिवाय लग्न पार पडले. ही एक प्रकारची ती काळातली क्रांतीच होती. असे धाडसी पाऊल उचलताना त्यांना सावित्रीबाईंची साथ होती. चळवळीत त्यांचा पुढाकार होता. कसल्याही परिणामाची पर्वा न करता ते क्रांतिकार्यात स्वतःला झोकून देत. म्हणूनच ते कार्य करू शकले. त्यांनी केशवपन थांबवले. विधवांचा पुनर्विवाह घडवून आणला. अस्पृश्यासाठी हौद मोकळा केला. जे जे समाजाच्या उद्धारासाठी आवश्यक होते. ते त्यांनी प्रत्यक्षात करुन दाखवले.

१८७६ व १८९६ या दोन्ही वर्षी महाराष्ट्रात भयंकर दुष्काळ पडला. या भयानक परिस्थितीची माहिती सावित्रीबाईंनी सरकारला कळविली व दुष्काळ निवारण्याचे उपाय सुचविले. कवितेतून त्यांनी दुष्काळ परिस्थितीचे चित्रण रेखाटले आहे. कवितेतील ओळी अशा आहेत त्या म्हणतात

झाडे झुडपे वाळून जाती ।
उजाड झाला सर्व देश ।।
गुरे मरती रानावनात ।
माणसे मरुन पडती घरात ।।
त्यांची प्रेते कुजूनी जात ।
जिकडे तिकडे दुर्गंधी।
दुष्काळाची ही गती ।
शुद्रादी अतिशुद्र बोगती ।।

सावित्रीबाई केवळ विचार मांडत नसत. तपशील देत नसत. तर त्यातून मार्ग काढण्यासाठी पुढाकार घेत . दुष्काळात त्यांनी अनेक ठिकाणी अन्नछत्रे उघडली. सत्यशोधक समाजाच्यावतीने सुमारे ५२ छात्रालयाची स्थापना करण्यात आली. या छात्रालयाचा कारभार सावित्रीबाई पाहात. महात्मा फुले यांच्या मृत्यूनंतर 'सत्यशोधक समाज' या चळवळीचे नेतृत्व सावित्रीबाईने केले. १८९६ साली सासवड येथे पार पडलेल्या सत्यशोधक समाजाच्या अधिवेशनाचे त्यांनी अध्यक्ष स्थान भूषविले होते.

कवियत्री सावित्रीबाई

सावित्रीबाईंसमोर जोतीरावांचेच आदर्श होते. आपला पती हरीचे प्रत्यक्ष काम करतो आहे याचा त्यांना अभिमान होता. म्हणूनच त्यांच्या कार्यास हातभार लावणे हे प्रथम कर्तव्य आहे अशी त्यांची भूमिका होती. जोतीराव गेले. सावित्रीबाई एकाकी पडल्या परंतु, त्यांनी धीर सोडला नाही. बडोद्याच्या महाराजांची मदत मिळाली होती. त्या मदतीवरच त्या दिवस काढीत होत्या. सत्यशोधक समाजाचे कार्य करीत होत्या. शिक्षणच समाजात क्रांती घडवतो यासाठी त्यांनी शिक्षणावर भर दिला. शिक्षणच समाजात क्रांती घडवतो. यासाठी त्यांनी शिक्षणावर भर दिला. याचसाठी जोतीरावांनी उत्तम ग्रंथाची निर्मिती केली. सामाजिक प्रबोधनासाठी त्यांनी साहित्य लिहिले. सावित्रीबाईंनी जोतीरावाचे साहित्य वाचले होते. सावित्रीबाईंच्या

लेखनाला प्रेरणा जोतीरावांमुळेच मिळाली. त्यांनी तीन पुस्तके लिहली.

'काव्यफुले' हा सावित्रीबाईंचा पहिला काव्यसंग्रह होय. हा संग्रह १८५४ साली प्रकाशित झाला. अभंग, ओवी, स्तोत्रे यासारखी त्यांनी कवितेची रचना केली. हा अर्थ कळावा यासाठी त्यांनी प्रासादिक रचना केली. शिक्षणाचे महत्व सांगण्यासाठी त्यांनी कवितेचा आधार घेतला.

विद्येविण गेले । वाया गेले पशू ।

स्वस्थ नका बसु । विद्या घेणे ।

अशी अर्थपूर्ण रचना करून समाजात जागृती निर्माण करण्याचा प्रयत्न केला. सावित्रीबाईंच्या दुसऱ्या काव्यसंग्रहाचे नाव आहे बावनकशी सुबोध रत्नाकर.हा संग्रह सत्यशोधक समाजाचे कार्यकर्ते स्वामी लक्ष्मणशास्त्री सोनार यांनी १८९२ साली प्रकाशित केला.

■ **अंत**

जोतीरावांचे कार्य नेटाने पुढे नेले पाहिजे. त्यांचे कार्य चालू राहिले तरच त्यांच्या आत्म्याला शांती मिळेल अशी सावित्रीबाईंची धारणा होती. सावित्रीबाईच्या समोर सारा अंधारच होता. तरीही क्रांतिज्योत डगमगली नाही. स्वतःच्या प्रकाशाने अंधार बाजूला केला. समाजकार्यात लक्ष घातले. सत्यशोधक समाजाच्या कार्याला गती दिली.

१८९७ साली सर्व महाराष्ट्रात प्लेग रोगाची साथ आली होती. पुण्यातही रोग पसरला. लहानथोर माणसे या रोगाची शिकार बनत चालले होते. संसर्गजन्य रोग असल्याने पथ्य पाळूनही मृत्यू पावणाऱ्यांची संख्या वाढतच होती. प्रेताची हेळसांड झाली. प्रेतासाठी स्मशानभूमी अपुरी पडू लागली. या अशा परिस्थितीत सावित्रीबाईंनी स्वतःची फिकीर न करता दारोदार भटकू लागल्या. ज्यांना रोगाची लागण झाली त्यांना दवाखान्यात पाठवू लागल्या. अशातच त्यांनी एक ८ वर्षाच्या मुलग्याला प्लेगची साथ लागली होती. त्याला त्यांनी खांद्यावर टाकून दवाखान्यात गेले होते. त्यावेळी त्यांना प्लेगची लागण लागली आणि त्यांना प्लेग रोगाची लागण लागली. आणि दिनांक १०-३-१८९७ रोजी अंत झाला. अशा या क्रांतीमय ज्योतीला माझा प्रणाम !

❑❑❑

– सुतार सारिका
बी. एस्सी. भाग. २

पुण्यश्लोक अहिल्याबाई होळकर

पशुपक्ष्यांची जाण आणि माणुसकीची आण असणाऱ्या लढाऊ वृत्तीच्या धनगर समाजातील माणकोजी शिंदे व सुशीलाबाई शिंदे या दाम्पत्याच्या पोटी ३१ मे १७२५ रोजी एक तेजस्वी कन्यारत्न जन्माला आले. माणकोजी शिंदे हे चोंडी गावचे पाटील होते. या कन्येचे नाव 'अहिल्या' असे ठेवण्यात आले. 'अहिल्या' या शब्दाचा अर्थ होतो 'जिच्या वृत्तीप्रवृत्ती, आचारविचार, आंतरिक शुचिता आणि विवेक यांना कसल्याही प्रदूषणांचा आणि विकारांचा हल लावला नाही अशी स्त्री. हे नाव अहिल्याबाई होळकरांनी अगदी सार्थ केले ! एकांतप्रिय राज्यकर्ती, 'भारताची कॅथरिन द ग्रेट' असेही त्यांचे वर्णन केले जाते.

अहिल्याबाईंना पाच भाऊ होते. मात्र त्यांपैकी महादजी व शहाजी या दोघांचाच इतिहासात उल्लेख आढळतो. माणकोजी हे पेशव्यांचे एकनिष्ठ सेवक होते. तत्कालीन रितीबाहेर जाऊन त्यांनी अहिल्याबाईंना पळशीकर तात्या पंतीजी यांच्याकडे पंतोजी यांच्याकडे शिक्षण दिले तसेच घोडेस्वारी, तलवारबाजी, भालाफेक, नेमबाजी इत्यादींचे सैनिकी प्रशिक्षणही लहानपणीच दिले.

इ.स. १७३३ मध्ये छत्रपती शाहू महाराजांचे पंतप्रधान समेशर बहाद्दर श्रीमंत बाजीराव पेशवे व सुभेदार मल्हारराव होळकर हे स्वारीहून पुण्याकडे प्रयाण करताना सीना नदीकाठच्या चोंडी या गावी मुक्काम पडला. त्यांच्या स्वागताला पळशीकर तात्या पंतोजी बाल अहिल्येला आपल्या सोबत घेऊन गेले. तात्यांनी श्रीमंतांना नमस्कार केला. तेव्हा 'हे कोण बुवा आलेत?' असा सवाल बाल अहिल्येने त्यांना केला. मंदस्मित करुन तात्या म्हणाले, 'बाळ हे तर छत्रपतींचे पेशवे, यांचा दरारा साऱ्या मुलखाला आहे.' त्यावर ती पेशव्यांना म्हणाली, 'तुम्ही छत्रपतींचे प्रधान, तर तुम्ही कुठपर्यंत त्यांचे नाव गाजविले? याच प्रश्नाने श्रीमंत आश्चर्यचकित झाले. की निर्णय, चुणचुणीत आणि साहसी बालिका आपला जीवलग मित्र सुभेदार मल्हारराव होळकर यांचा पुत्र शिलेदार खंडेराव यांची पत्नी शोभेल याची त्यांना खात्री पटली.व त्यांनी तसे मल्हाररावांना सुचविलेदेखील. श्रीमंत बाजीराव पेशव्यांच्या पुढाकाराने मोठ्या थाटामाटात पुणे येथे त्यांचा

विवाह झाला. अन् चोंडीच्या पाटलांची मुलगी इंदोरच्या संस्थानची सून झाली.

सुभेदार मल्हारराव होळकर व शिलेदार खंडेराव यांनी युद्धशास्त्राचे संपूर्ण प्रशिक्षण, युद्धाविषयी करार-मसलती, डावपेच इत्यादी गोष्टींचे शिक्षण अहिल्याबाईस दिले. राज्यकारभारात तिला पारंगत केले. अखंड भारतातील सांस्कृतिक एकात्मता टिकवण्याचा प्रामाणिक प्रयत्न धार्मिक अंगाने अहिल्याबाईंनी केला. कलकत्यापासून काशीपर्यंतचा रस्ता दुरूस्त केला. भारतातील ज्योतिर्लिंगे, सप्तपुरी, चारधाम याठिकाणी मंदिर जीर्णोद्धार, नवीन मंदिराची कामे. घाट, विहिरी, धर्मशाळा, अन्नछत्रे, तलाव बांधणी, वृक्ष लागवड, पाणपोई, महसूल कर, पध्दती दरोडेखोरांचा बंदोबस्त इत्यादी कामे केली. अन् विशेष म्हणजे ही सर्व कामे त्यांनी आपल्या खाजगी खात्यांतून खर्च करून केली.राज्यकोषातून नाही.

अहिल्याबाईंनी राज्यकारभार अत्यंत चोख सांभाळला. राज्याची भरभराट केली. त्यामुळेच त्या लोकप्रिय 'पुण्यश्लोक' म्हणून प्रसिध्द झाल्या.

– केसरकर माधुरी आनंदा

बी.एस्सी. भाग ३

❑❑❑

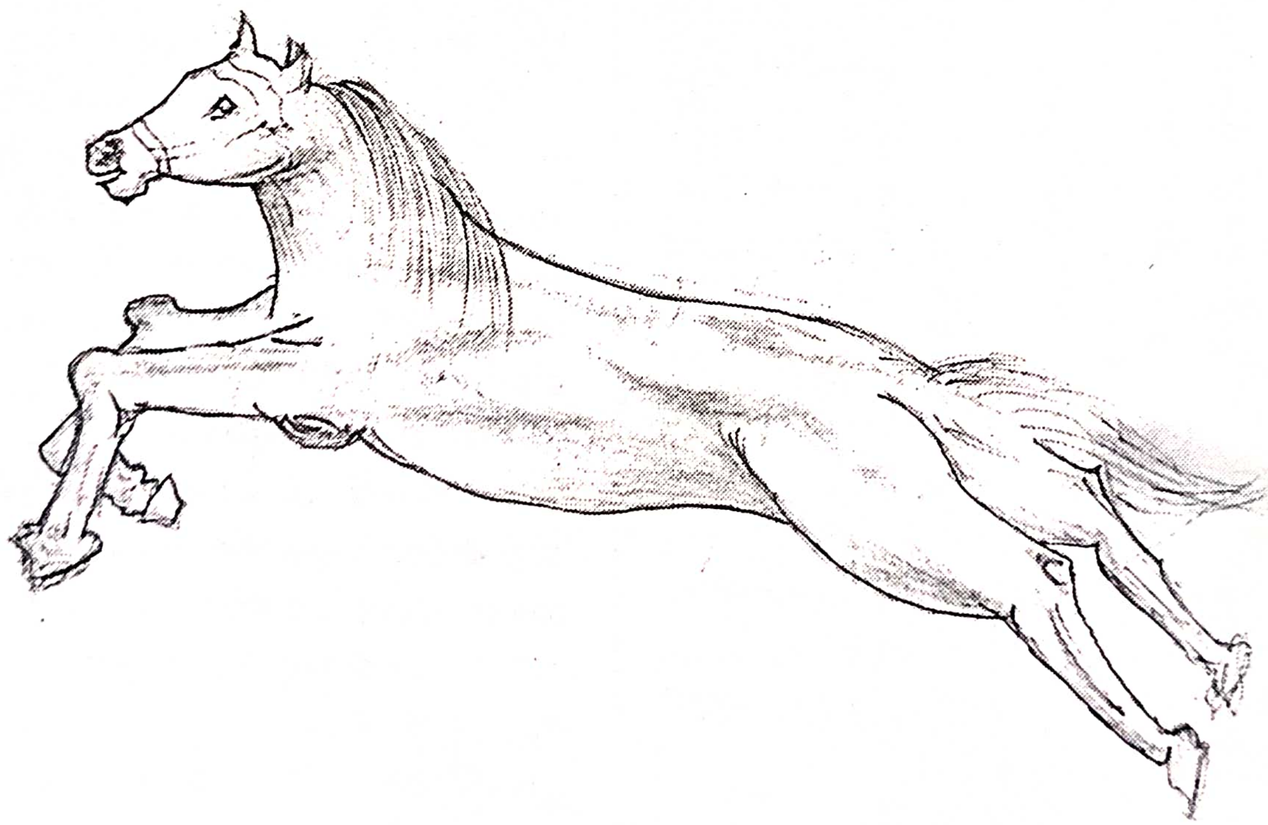

– प्रशांत सर्जेराव पोवार

बी. एस्सी. भाग. २

एक आगळी आई– मदर तेरेसा

कोलकत्याच्या एका रस्त्यावरुन एक विदेशी स्त्री चालली होती. तिच्याबरोबर तिच्या दोन सहकारी स्त्रियाही होत्या. पोशाखावरून ती स्त्री सेवाव्रत स्वीकारलेली धर्मप्रचारिका वाटत होती. रस्त्याच्या कडेला एक माणूस सहाय अवस्थेत पडला होता. जाणाऱ्या-येणाऱ्यांना त्याच्याकडे पाहायलाही सवड नव्हती. तो आता फार थोड्या तासांचा सोबती होता. त्या स्त्रीने आपल्या सहकाऱ्यांच्या मदतीने त्याला आपल्या आश्रमात आणले. त्याचे अंग पुसले. त्याला स्वच्छ कपडे घातले. मरण्यापूर्वी मिळालेल्या या वागणुकीने त्याचा चेहरा उजळलेला.तेव्हा ती स्त्री आपल्या साथीदार स्त्रियांना म्हणाली–

''मरताना त्याला जर जाणवले की, आपले कोणी तर आहे तर त्याचे मरण सुखाचे होईल''

एका भिकाऱ्याचा एवढा विचार करणारी ही जगावेगळी आई म्हणजे 'मदर टेरेसा' होय. वयाच्या बाराव्या वर्षी त्यांना आपल्या जीवनध्येयाचा साक्षात्कार झाला; तेव्हाच त्यांनी स्वतःला गरिबांच्या सेवेसाठी वाहून घ्यायचे ठरवले. अठराव्या वर्षी त्यांनी धर्मप्रचारिकेची दीक्षा घेतली व घर सोडले. १९३९ साली दार्जिलिंग येथे त्यांनी सेवेची व धर्मप्रचाराची शपथ घेतली आणि त्यांनी कोलकत्यात आपल्या कामाला सुरूवात केली. आजतागायत त्यांचे हे कार्य अखंड चालू आहे. १० सप्टेंबर १९४६ नंतर त्यांनी झोपडपट्टीतील दिनदुबळे व गरीब यांच्यासाठी आपले आयुष्य वेचण्याचे ठरवले व त्या लाखो अनाथांच्या अपंगाच्या सर्वार्थाने 'मदर' झाल्या.

मदर टेरेसांच्या या सेवेचे मोल जगाला उमगले आणि १९७९ साली त्यांना 'शांततेचे' नोबेल पारितोषिक मिळाले. ती संपूर्ण रक्कमही त्यांना गरीबांसाठीच खर्चण्याचे ठरवले. भारतानेही 'भारतरत्न' हा किताब देऊन त्यांचा गौरव केला आहे. मदर टेरेसा म्हणजे सक्षम प्रेम आणि मूर्तिमंत करूणा होय.

– रुपाली पाटील,

बी.एस्सी. भाग १

– पाटील ऋतुजा सिताराम

बी. एस्सी. भाग. ३

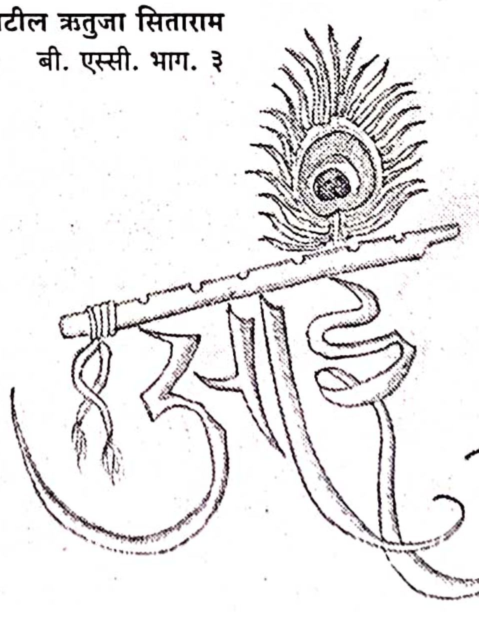

जिजाऊ नसती तर....?

सतराव्या शतकात महाराष्ट्रात पसरलेल्या मुघलशाहीच्या काळ्याकुट्ट अंधाराला तिलांजली देणारा शिवरायांसारखा तळपता सूर्य निर्माण करणारी जिजाऊ नसती तर?....

आज शिवजन्माला साडेचारशे वर्षे उलटून गेल्यावर उभ्या महाराष्ट्रासमोर हा प्रश्न यक्षाप्रमाणे उभा राहण्याचं कारण तरी काय ? याचं कारण तरी काय आहे ? ते म्हणजे स्त्री भ्रूण हत्येसारखी लाजिरवाणी गोष्ट. गर्भात मारल्या गेलेल्या चिमुकल्या जिवाची काळजाचा लचका तोडणारी आर्त हाक....

मुलगी आहे म्हणून तिला गर्भातच मारून टाकणाऱ्या प्रत्येक नराधमांना आज ओरडून सांगण्याची गरज वाटते की शिवबासारखा राजा या महाराष्ट्रात पुन्हा जन्माला यावा असं वाटत असेल तर आधी जिजाऊला जन्म घेऊ द्या...

विचार करा....आपल्या मुलाला संस्काराचं बाळकडू पाजून महाराष्ट्राच्या मातीला, तळागाळातल्या माणसाला आणि समाजाच्या अब्रुला वाचवण्याचं शिक्षण देणारी जिजाऊ नसती तर?.... कुठे खितपत पडलो आपण ?...कुठे असतं आपलं स्वातंत्र्य...कुठे असता आपला स्वाभिमान?...आणि असल्या मरणासन्न जिवनाचा कसा असतो अभिमान....?

माणसाला माणूस म्हणून जगण्याचं स्वातंत्र्य मिळावं म्हणून आयुष्य वेचणाऱ्या थोर विचारवंताच्या विचारांना पायदळी तुडवून आपण पशुवत आचर करत आहोत आणि स्वतःचं स्वतःला आणि सोबत भावी पिढीला पराभवाच्या खोल खाईत ढकलत आहोत.सूज्ञ वाचकानों, काल राजधानी दिल्लीत घडलेली. माणुसकीला काळीमा पासणारी घटना तुम्हा-सर्वांच्याच परिचयाची आहे. मन बधीर करणारी घटना डोळ्यासमोर तरळली तरी माणसाच्या राक्षसीपणाच एखाद्या राक्षसालाही लाजवणारा वाटतो.

या सर्वांना तोड द्यायचं असेल तर खंबीर रणरागिनी संस्कारी माता, प्रेमळ बहीण आणि देवयानीसारखी सत्यप्रिय सखी तुमच्याही घरात जन्माला येऊ द्या.....

– अलका चव्हाण

बी.एस्सी. भाग ३

❑❑❑

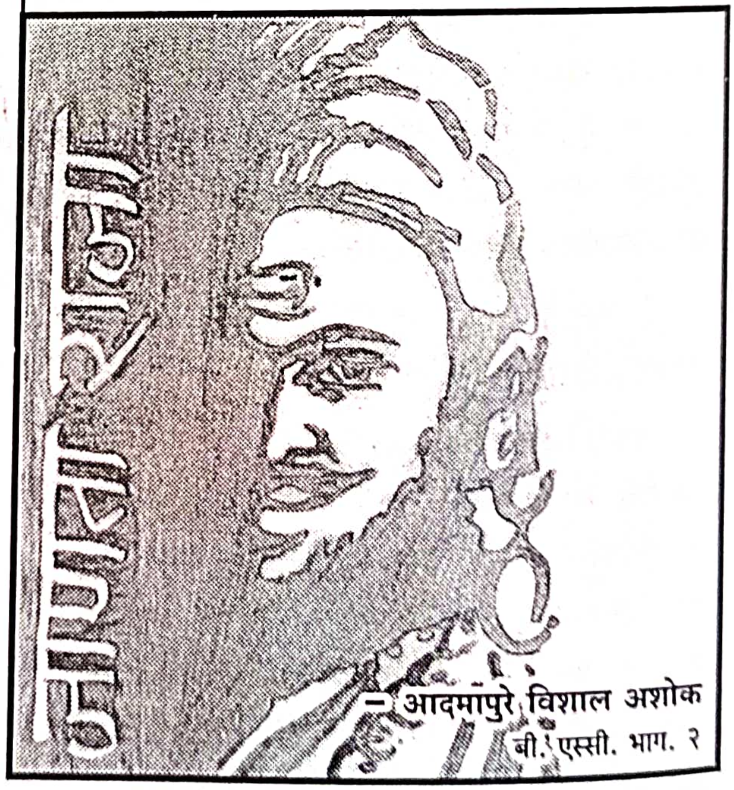

– आदमापुरे विशाल अशोक

बी. एस्सी. भाग. २

लेक वाचवा देश वाचवा'

ये आयं मला जगायचं हाय
हे अनमोल जग पहायचं हायं
सरकारनं स्त्री-भ्रूण हत्येवर बंदी आणली
तुला ठाऊक नाही काय...?
ये आयं मला जगायचं हायं
वंशाचा दिवा मुलगाच पाहिजे
म्हणून एवढा अट्टाहास बरा नाय...
अग आयं मला जगायचं हायं
तुझी मुलगी उद्याची आदर्श स्त्री होणार आहे
तरी वेलीवर डोलणाऱ्या या कोमल गुलाबाच्या कळाला
एकदा जीवदान देशील काय...?
ये आयं मला जगायचं हायं...
ये आये मला जगायचं हायं...

आजकाल चंगळवादी संस्कृतीत पैसा सर्वश्रेष्ठ बनला आहे. लोकसंख्येच्या सरासरीत भारताचे वय १८ वर्षे आहे. तरूणांचा भारत देश महासत्तेच्या वाटचालीकडे भक्कम पावले टाकत आहे. दुसरीकडे अधिक स्वतःचा फायदा हे सूत्र लक्षात घेवून शेतकरी पीक घेताना नगदी पिकांना अधिक प्राधान्य देत आहे.

यामुळे पर्यावरणाचा समतोल बिघडत आहे. यचच समांतर विचारसरणीत गर्भलिंग चाचणी करून गर्भातच मुलींची हत्या करण्याचे वाढते प्रमाण चिंताजनक आहे.

आईच्या पोटात मृत्यूच्या गर्तेत कन्या कायमची विसावा घेत आहे. केवल मुलगा नाही या कारणास्तव केलेला हा नरसंहारच होय. वैद्यकीय व्यवसायाची नीतीमूल्ये धाब्यावर बसवून डॉक्टर हा पेशा पैसा मिळविण्याचा धंदा बनला आहे. पैशाला महत्त्व देणाऱ्या आपल्या अर्थव्यवस्थेमुळे अगतिक झालेल्या आईवडिलांनाही आपला पोटचा गोळा कन्या ही जड वाटू लागली आहे.

पण आता सर्व अडचर्णीवर मात करत स्त्रिया आपल्या प्रत्येक क्षेत्रात ठसा उमटवत आहेत. कल्पना चावलाने आकाशाला गवसणी घातली तर किरण बेदीने पोलिस सेनेत आपला वेगळा ठसा उमटविला. व सानिया मिर्झाने टेनिस खेळत तर तेजस्विनी सावंतने नेमबाजीत देशाचे नाव उज्वल केले.

जोपर्यंत भारतात मुलींच्या जन्माचे स्वागत मुलांच्या जन्माच्या स्वागताइतके होत नाही तोपर्यंत भारत अर्धांगवायू पीडितासारखा राहणार यात तीळमात्र शंका नाही...! स्त्री माणूस आहे. तिला स्वातंत्र्य दया अन्यथा ती दुर्बल राहील अशा दुर्बल माणसाशी आपला संसार कसा चालेल ?

ज्ञान,स्वातंत्र्य, समता व प्रेम ही एक शृंखला आहे. जीवन जगण्याचा तो सर्वोत्तम मार्ग आहे. स्त्रिला माणूस म्हणून स्वीकारा. स्वातंत्र्य दया, जाणून घ्या, प्रेमवृद्धी करा यातच खरा पुरुषार्थ आहे...!

प्रत्येक कुटुंबाला मुलगाच हवा. मुलगी नको. कारण, मुलगी म्हणज परक्याचे धन. अशा भ्रामक कल्पनांनी आपल्या समाजाला ग्रासले आहे.

बेगडी समारंभ, भाषणे, मेळावे व महिला दिन साजरे करण्यापेक्षा मानवतेला कलंक ठरलेली गर्भावस्थेतील स्त्री-भ्रूण हत्या रोखण्यासाठी ''यत्र नार्यस्तु, पुजन्ते रमंते तत्र देवता'' या संस्कृत वचनाप्रमाणे आज स्त्रियांना आदराची व सन्मानाची वागणूक मिळणे गरजेचे आहे.

– तिरवडे विजया शीतल

बी.एस्सी. १

स्त्रियांना आरक्षण मिळालं पण संरक्षणाचं काय ?

रसिक श्रोतेहो नमस्कार....विषयाची सुरवात करण्याअगोदर एक गोष्ट सांगावीशी वाटते, स्त्रियांना वाली उरला आहे का? श्री. म. माटे यांनी कळवळून लिहिलेल्या एका लेखाचे हे शीर्षक आहे. १९५० च्या मागे लिहिलेल्या निबंधाची शाई आज पुरती वाळून गेली असली तरी अक्षरामधील आग अजून धगधगती आहे. क्या नारी! अजब तेरी कहानी, आँचल में है दुध और आँख में है पानी।'' असे म्हणणारे मैथिलीशरण जाऊन दशके उलटलीत पण स्त्रीचे भय इथले संपत नाही.

ज्या क्षणी निसर्गाने स्त्रीच्या पोटात गर्भ ठेवला, त्या क्षणी स्त्रीची गुलामगिरी सुरु झाली. तिची देहरचना भुरळ घालणारी ठेवली पण शरीर मात्र हतबल राखले. बाईवर पुरुष बलात्कार करु शकतो पण त्याचा सूड म्हणून बाई पुरुषावर बलात्कार करु शकत नाही. मित्रहो, निसर्गाने स्त्रिला भोगदासी बनवलंय, तिच्यावर अन्याय अत्याचार केलाय. म्हणूनच विषय मांडतोय 'स्त्रियांना आरक्षण मिळालं' पण संरक्षणाचं काय?

मित्रहो, एक ग्रीक पुराणकथा आहे, की प्राचीन काळी स्त्री व पुरुष अशी मानवी शरीराची दोन भिन्न शरीरे नव्हती. फुटबॉलच्या आकाराचा एकच मोठा माणूस होता. चार हातांचा आणि चार पायांचा, प्रचंड ताकद होती त्याला. शेवटी देवानेच भितीपोटी त्याला मधोमध कापले तेव्हापासून स्त्री व पुरुष ही मानवी शरीराची दोन भिन्न अंगे अनिवार ओढीने एक होवू पाहताहेत पण आज प्रश्न स्त्री-पुरुष आकर्षणच नाही. तर पुरुषाने स्त्रीच्या जगण्याचा चोळामोळा, चिखलगोळा करुन आपल्यातील माणूसपणाचा नरक बनविला आहे. 'नरेची केला हीन किती नर' हा प्रश्न समाजातील विचारवंतांना पडला आहे.

विषयाच्या अनुषंगाने विचार केल्यास मित्रहो, पहिल्यांदा स्त्रियांना आपल्या देशात व देशांतर्गत राज्यात व सर्व क्षेत्रामध्ये मिळालेलं आरक्षण पाहिल्यास प्रशासन आणि भारतातील स्त्रियांचा एकूण स्त्री संख्येच्या प्रमाणात असणारा सहभाग याबाबतीत तर आपण शेजारील देशांच्या तुलनेत मागेच आहोत. भारतामध्ये स्थानिक स्वराज्य संस्थामध्ये स्त्रियांना आरक्षण आहे. केवळ ८ राज्यात हे आरक्षण ५० टक्के आहे. इतर राज्यात हे आरक्षण अजूनही ३३ टक्केच आहे. बांगला देशात हे प्रमाण १५ टक्के, पाकिस्तानमध्ये २५ टक्के तर श्रीलंकेमध्ये २० टक्के स्त्रिया राज्य व देशाच्या राजकारणात प्रतिनिधा आहेत. आणि आपल्या देशात हे प्रमाण ९ टक्के आहे.

पण हे चित्र पाहिल्यानंतर आरक्षणाच्या प्रमाणात स्त्रियांना मिळालेलं संरक्षण हे मात्र अजूनही शून्य टक्केच आहे असं म्हणल्यास वावगं ठरणार नाही.

अशा असह्य अवस्था प्राप्त झालेल्या स्त्रीला युगानुयुगे अन्याय, अत्याचाराच्या जाळ्यामध्ये भरडून घ्यावे लागत आहे. शरीरशास्त्राच्या नियामानुसार स्त्री व पुरुष यांची वेगळी संरचना निसर्गानेच केलेली आहे. यामध्ये पुरुष बलदंड तर स्त्री नाजुक, पुरुष ओबडधोबड तर स्त्री सुंदर आणि कोमल असते. त्याकाळी अग्निचा शोध लागल्यानंतर पुरुषांनी शिकार करायची आणि स्त्रियांनी ती भाजायची हा उद्योग सुरु झाला. पुढे पुढे अग्निच महत्व इतकं वाढलं की तो पुरुष शिकारीसाठी बाहेर पडू लागला. स्त्री व पुरुष यांच्या एकत्रित राहण्यानं गरोदरपण , बाळंतपण व मुलांचं संगोपन ही जबाबदारी पर्यायानं स्त्रीवरतीच लादली गेली. पुढे मग पुरुषांनी

बाहेरलं काम करायचं आणि स्त्रियांनी गुहेतलं काम करायचं ही प्रथाच सुरु झाली काही कालांतराने मग ओबडधोबड पुरुषाचं सामर्थ्य हेच त्याचं सौंदर्य तर स्त्रीचं सौंदर्य हेच तीचं सामर्थ्य उरून गेलं आणि मग पुढे गुहेची जागा झोपडीने, झोपडीची जागा घरानं, घराची जागा राजवाड्यानं आणि राजवाड्याची जागा बंगल्यानं गेतली पण स्त्रीच्या आतल्या स्थानी मात्र बदल झाला नाही.

''चार दिवस सुखात गेले, चार दिवस दुःखात गेले, हिशोब करतो आहे, किती राहिले डोईवर उन्हाळे'' अशी अवस्था विदारकपणे स्त्रीच्या वाट्याला आली. भौगोलिकदृष्ट्या पृथ्वीची एक बाजू सूर्याच्या समोर असते. त्यावेळी दुसरी बाजू ही अंधारात असते. पण ही अंधारी बाजू हळूहळू सूर्याकडं सरकत असते. आणि एकेकाळी ती सूर्याच्या समोर येऊन सूर्याच्या प्रकाशामध्ये उजळून निगते पण दुर्देवाने स्त्रीरुपी पृथ्वीची अंधारी बाजू ही क्रांतीच्या, विज्ञानाच्या सूर्यासमोर कधी आलीच नाही. युगानयुगे ती अंधारातच रहात आहे.

'कर्मण्यवादी कारस्य मा फलेषु कदाचन' या उदात्त उक्तिनुसार समाजाची निरपेक्ष भावनेनं सेवा करणाऱ्या स्त्रीला आपण बरोबरीचे कधी मानलेच नाही. खरे पाहता आज आपण ज्या स्त्रीची हत्या करतो, तिच्यावर अत्याचार करतो, या विश्वात येण्यापासून तुला रोखतो. म्हणजे आपण झाडाच्या फांदीवर बसून त्याच फांदीवर घाव घालीत आहोत हे अजून अविचारी माणसाला कळलेलं नाही.

मित्र हो स्त्री ही पुरुषांपेक्षा महान आहे कारण ती सृजनशील आहे तिच्याकडे जननक्षमता आहे. एका जीवाला जन्म देणारी पवित्र कूस केवळ तिच्याकडे आहे. ९ महिने पोटामध्ये गर्भ वाढविणे, अनंत व मरणप्राय यातना सहन करुन बाळाला जन्म देणे, साक्षात मृत्युला कवटाळून आपल्याला जन्म देणारी ही अखिल भारतीय मानवजातीची माता तिचे आपण ऋण फेडण्याऐवजी आपण तिला गर्भातच संपवून टाकतो, तिच्यावर अत्याचार करतो ही बाब खरोखरच लाच्छनास्पद आहे.

मित्रहो, आज घर घराबाहेरचे रस्ते, ऑफिस, रेल्वे, ऑफिस, अशा प्रत्येक ठिकाणी केले जाणारे अन्यय अत्याचार याचं एक ज्वलंत उदाहरण म्हणजे परवा दिल्लीमध्ये निर्भयावरती केलेला सामुहिक बलात्कार याबद्दल मी तुम्हाला सांगावं आणि तुम्ही माझ्याकडून ऐकावं याची मला आवश्यकता वाटत नाही. तसेच लग्नामध्ये करावा लागणारा बेसुमार खर्च, द्यावा लागणारा हुंडा व एवढं करुनही तिला सासरी जाळून मारलं जातं. तिच्या गळ्याला नखं या असुरक्षित भावनेमुळे स्त्रीभ्रूण आज गर्भातच मारलं जाऊ लागलं आहे. 'पुरुषाला हवं ते देणारी व नको असलेलं स्वतःजवळ ठेवणारी स्त्री ही एक महान देवता आहे. बोलायचं तेच करायचं व करता येईल तेवढंच बोलायचं ही स्त्रीची बाणेदार वृत्ती आहे. आणि आपण मात्र तिच्याकडं एक भोगवस्तू म्हणून पाहायचं हा आपल्या प्रगतीतील फार मोठा अडसर आहे. मित्रहो आज टीव्ही, दैनिक, चित्रपट, जाहिरातींमधून ज्या रुपांत स्त्रीदेहाला दाखविलं जातं ते पाहून मन अगदी शरमेनं कोंडून जातं. दिवाळीचा अंक घेतला तरी मुखपृष्ठावर स्त्री हवी जणू तो अंक खपणारच नाही. सिगारेट ओढताना स्त्री, ट्रॅक्टर चालवताना स्त्री, नॅनो चालवताना स्त्री, पिकांवर औषधी फवारणी करताना स्त्री एवढंच नव्हे तर क्रिकेटमध्ये क्रिकेटपटूने चौकार-षटकार मारला तरीदेखील नाचायला स्त्री, अशा प्रत्येक ठिकाणी स्त्री देहाचं केलेलं अगदी लज्जास्पदरीत्या प्रदर्शन पाहिलं की मन अगदी सून्न होऊन जाते. एकीकडे आदिशक्ती, आदिमाया म्हणून देवाऱ्याच्या मखमली मखरात देवता म्हणून तिची पूजा करायची तर दुसरीकडे जनावरांच्या बाजारासारखे बाजारामध्ये नेऊन २५००० ते अडीच

लाखापासून तीन लाखांपर्यंत उपभोग घेऊन विकायचे? किती हा क्रूरपणा? सैतानालासुध्दा शरमेनं लाजवेल, ''कौमार्ये रक्षती पिता, यौवनी माता, वार्धक्य वसे मुला हाता'' लहानपण पित्याच्या धाकात, तारूण्य पतीच्या त्रासात तर वृध्दत्व मुलाच्या वचकात, जणू काही जन्मापासून शेवटपर्यंत गुलाम आणि गुलामासारखंच वागून 'आमुचा' पेला दुःखाचा, डोळे मिटुनी प्यायचा' या केशवसुतांच्या उक्तिनुसार सारं काही निमुटपणे सहन करते आहे. ती काही सोसण्यासाठीच, सहन करण्यासाठीच, आणि अन्याय-अत्याचाराच्या चरखात पिळून घेण्यासाठीच तिचा जन्म आहे.

मित्रहो, दोन महिन्यापूर्वीच घडलेली एक घटना आहे.

वयाच्या ३१ व्या वर्षी सविता हलप्पनवार प्राणांतिक वेदना सहन करीत जंतुसंसर्ग होऊन मेली. कारण? कारण ती आयर्लंड या कॅथॅलिक देशात रहात होती. कॅथॅलिक कायद्यात स्त्रीला गर्भपाताचा हक्क नाही. सविता १७ आठवड्यांची गरोदर होती. पाठीत खुप दुखू लागल्याने आयर्लंडमधील गॅल्थे हॉस्पीटलमध्ये दाखल झाली, ती गर्भपातासाठी नाही. तिला मूल हवेच होते. परंतु आपला गर्भ टिकणार नाही, हे तिने जाणले होते, ती स्वतः दंतवैद्य होती. दुखण्याचे गांभीर्य तिच्या लक्षात आले होते. प्रसुतीच्या २४ तास आधी ज्या प्रक्रिया गर्भवतीच्या उदरात सुरु होतात त्या सविताच्या उदरात ५ व्या महिन्यात सुरु झाल्या होत्या. तिचे गर्भजल बाहेर पडू लागले होते. गर्भाशयाचे मुख विस्तारले होते. याचा अर्थ गर्भ पडण्याची प्रक्रिया सुरु झाली होती. म्हणूनच ती डॉक्टरांना वारंवार विनंती करती होती की वैद्यकीय हस्तक्षेपाने लवकर गर्भपात करावा, जेणेकरून तिला प्राणांतिक वेदना सहन कराव्या लागणार नाहीत. परंतु गर्भाच्या हृदयाचे ठोके जोपर्यंत सुरु आहेत तोपर्यंत वैद्यकीय हस्तक्षेप करणार नाही असे डॉक्टरांनी सांगितले. कारण आयर्लंडमध्ये गर्भपाताला परवानगी नाही. २१ ते २४ ऑक्टोबर असे ४ दिवस गर्भ केवळ धुगधुगी राखून होता. म्हणून डॉक्टर हातावर हात ठेऊन होते आणि सविता मात्र प्राणातिक वेदनांनी तळमळत होती. २४ ऑक्टोबर रोजी गर्भाच्या हृदयाचे ठोके थांबले. परंतु तोपर्यंत विस्तारीत गर्भमुखातून सविताला तीव्र स्वरूपाचा जंतुसंसर्ग झाला. भरीला मृत गर्भातून जंतुसंसर्ग व विषारी पदार्थाचे प्रमाण रक्तात वाहून २८ ऑक्टोबर रोजी सविता मरण पावली. जो गर्भ मृत पावणारच होता. त्याच्यासाठी ३१ वर्षाच्या सविताला कायद्याचे कारण पुढे करुन मरु देण्यात आले.

सविताच्या मृत्यूने जग हादरले. काळीज पिळवटून टाकणारी घटना घडली. भारत सरकारने तर थेट आयर्लंड सरकारकडे कायदा बदलण्याची मागणी केली. कालबाह्य कॅथॅलिक कायदा मोठा की स्त्रीचा स्वतःचा शरीरावरील हक्क मोठा, गर्भाच्या जगण्याचा हक्क मोठा की स्त्रीच्या जगण्याचा हक्क मोठा हा प्रश्न पुन्हा ऐरणीवर आला.

मित्रहो, एकंदरीत घटनेचा विचार केला तर या विश्वातील स्त्रियांचं अस्तित्व धोक्यात आल्याचे आपल्या लक्षात येते. मित्रहो स्त्रिया कितीही शिकल्या, मोठ्या पदावर गेल्या तरी त्यांना मिळालेलं आरक्षण हे त्याचं संरक्षण करू शकत नाही हे सिध्द झालंय. स्त्रियांवर होणाऱ्या अन्याय, अत्याचारामध्ये दुर्देवाने मित्रहो आपला महाराष्ट्र खूप अग्रेसर आहे. 'पर नारी आम्हा रखमाई समान' असे सांगणारा तुकाराम तर सुभेदाराची सून परत पाठविणारे शिवाजी यांनी निर्माण केलेल्या या महाराष्ट्राने असे रानटीपणामध्ये आघाडीवर असावं ही केवळ दुर्देवाचीच बाब आहे. पिढ्यान्‌पिढ्या स्त्रियांवर अत्याचार करणारा पुरुष हा स्त्रीरुपी कोमल

वेलीला पायदळी तुडवत आलेला आहे. शकुंतुलेला शाप देणारा दुर्वास ऋषी तर तिच्याशी लग्न करुन मुलास जन्माला घालून ओळख न देणारा दुष्यंत हेही पुरुषच होते. गौतमीवर अमानुष अत्याचार करणारा इंद्र तर हे कळताच तिचे दगडात रुपांतर करणारा गौतम ऋषी हेही पुरुषच होते. सितेवर संशय घेणारा राम तर तिला पळवून नेणारा रावण हेही पुरुषच होते. द्रौपदीला द्युतात पणाला लावणारा धर्म तर तिला भर दरबारात विवस्त्र करणारा दुर्योधन हेही पुरुषच होते व परवा दिल्लीत त्या तरुणीवर सामुहिक बलात्कार करणारे हेही पुरुषच होते. इथं काळबदलला पण प्रत्येक काळात भरडली गेली ती केवळ स्त्रीच होती. वास्तविक पाहता स्त्री व पुरुष या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू पण या नाण्याच्या केवळ पुरुषी बाजूस श्रेष्ठ मानत आलो आहोत. हा केवळ दैवदुर्विलासच. कार्येशु मंत्री, करणेशुदासी, भोजेशु माता आणि रायनेश रंभा या काव्यपंक्तीनुसार कामामध्ये मंत्र्यांप्रमाणे, सेवेमध्ये दासीप्रमाणे भोजनामध्ये मातेप्रमाणे तर शृंगारासाठी रंभेप्रमाणे वागणारी स्त्री खरोखरच एखाद्या दीपस्तंभाप्रमाणे प्रेरणास्त्रोत ठरते. ज्या स्त्रीला आपण कमी लेखतो, या विश्वात येण्यापासून रोखतो, तिच्यावर अन्याय अत्याचार करतो. त्या स्त्रीचे जीवनाच्या कोणत्याही क्षेत्रामध्ये पाऊल उमटलेलं नाही असं एकही क्षेत्र नाही. क्रीडा क्षेत्रामध्ये पी. टी.उषा, तेजस्वीनी सावंत, राजकारणामध्ये इंदिरा गांधी, प्रतिमाताई पाटील, अवकाशामध्ये सुनिता विल्यम्स्, कल्पना चावला, पोलिस दलामध्ये किरण बेदी, मीरा बोरवणकर, गायनामध्ये लता, आशा, उषा, अभिनयामध्ये रेखा, हेमा, माधुरी, अध्यात्मामध्ये मुक्ता, जना, बहिणाबाई इ. स्त्रियांनी 'हम किसीसे कम नही' हे सिध्द केलंय. एवढं करूनही नवऱ्यांची मर्जी, मुलांची जबाबदारी घरकामाची कटकट आणि नात्याचं झेंगट सांभाळत संसाररुपी तारेवरची कसरत करून संपूर्ण समाजाला सांभाळणारी स्त्री आपण गर्भातच संपवून टाकतो. तिच्यावर अन्याय, अत्याचार करतो ही बाब खरोखरच लाच्छनास्पद आहे. म्हणूनच मला सुचवावेसे वाटते की आरक्षणाची पोकळ नशा चढवून संरक्षणावर घाला घातला तर एक दिवस या विश्वातील मानव जातच संपुष्टात येईल. कारण विशाल महासागराजवळील प्रसन्न झरा आपल्या सौंदर्याच्या मातीत समुद्राचा नाश करण्याच्या विचारात असतो. एकदिवस तसा तो समुद्रला म्हणतोही पण खवळलेली महासागर त्याला संतापून म्हणतो की, अरे मूर्खा ! माझ्यामुळेच तर तुझे अस्तित्व आहे आणि मोठ्यांच्या नाशात लहान आपोआपच नारा पावतात. नेमके त्याचप्रकारे मानव वंशाची निर्मिती जी स्त्री पण जिला आज आपण संपवू पहात आहे पण तिच्या संपण्याबरोबर या विश्वातील मानव जातच संपुष्टात येणार आहे. हे अजून अविचारी माणसाच्या लक्षात आलेलं नाही. आणि जेव्हा लक्षात येईल तेव्हा खूप वेळ झालेला असेल.

म्हणून म्हणावेसे वाटते की,

कुणी छत्री घ्या, कुणी कुंचले घ्या
कुणी रंग घ्या, कुणी रेषा घ्या
मनं रंगवा, मनं सजवा
आणि उद्याच एक सुंदर जग घडवा.

जाता-जाता माझ्या विचारांचा शेवट करताना म्हणावेसे वाटते, रसिक माय बापा, बोलता-बोलता मज मरण यावा, माझे बोलणे मरणानंही ऐकावं....!

- अमोल पांडुरंग पाटील

बी.एस्सी. भाग २

❑❑❑

''स्त्री : काल, आज आणि उद्या''

आजच्या काळात बहुतांशी सर्वच क्षेत्रात स्त्रिया आपल्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटवताना दिसत आहेत. चिकाटी, सहनशिलता, जिद्द, कष्ट करण्याची तयारी आणि शिक्षणाच्या उपलब्ध संधी यामुळे आपल्या क्षेत्रात आत्मविश्वसाने वावरणाऱ्या, निर्णय प्रक्रियेत जबाबदारीने सहभागी होणाऱ्या महिलांचे प्रमाण वाढताना दिसते आहे. दहावी, बारावीच्या परीक्षेत यश मिळवणाऱ्या, गुणवत्ता यादीत येणाऱ्या मुलींची संख्या सातत्याने वाढत आहे. स्त्रीचा धर्म शिकणे आणि शिकवणे आहे. चूल आणि मूल ही संकल्पना प्राचीन कालापासून होती. पण कालच्या स्त्रीने ही सर्व बंधने मोडून घराच्या बाहेर पडून पुरुषांच्या खांद्याला खांदा लावून त्या समाजात वावरू लागल्या आहेत. आपल्या देशाच्या राष्ट्रपती प्रतिभाताई पाटील, अवकाशात भरारी मारणारी सुनिता विल्यम या स्त्रियाच आहेत पण पूर्वीच्या काळची स्त्री आणि आजची स्त्री यात बरीच तफावत आहे.

स्त्रीने घराबाहेर पडणे हा गुन्हा होता. कालची स्त्री समाजरचनेच्या प्रभावामुळे उपेक्षित होती. पुरूषी बंधनामध्ये अडकली होती. व्यक्ति स्वातंत्र्य काय असते हे सुद्धा तिला माहित नव्हते. पण ही सर्व बंधने झुगारून स्त्री आज प्रत्येक क्षेत्रामध्ये पुढे चालली आहे. ती आज पोलीस ऑफिसर, एम.डी. वकील, डॉक्टर, इंजिनिअर अशा प्रत्येक क्षेत्रात ती आपले अस्तित्व टिकवून ठेवून आहे.

''जिच्या हाती पाळण्याची दोरी ती जगाते उद्धारी''

असं स्त्रीच्या बाबतीत म्हटलं जातं. म्हणजेच ती एक माताही बनू शकते आणि आपल्या देशाचं भवितव्य घडवू शकते. प्राचीन काळात स्त्रियांना महत्व असते. याची उदाहरणे आपण इतिहासात पाहू शकतो. पण मध्ययुगीन काळामध्ये मात्र हजारो बंधने लादलेली, अन्याय अत्याचार सहन करणारी ''रांधा वाढा, उष्टी काढा'' यातच गुंतलेली, जिला शिक्षण म्हणजे काय हे माहीत नाही अशी ती होती. याला काही अपवादही आहेत. प्राचीन काळी पतीच्या मृत्यूनंतर सती जाणे ही पद्धत होती.

विधवा स्त्रियांना समाजात हीन वागणूक मिळत होती. तिचा चेहरा पाहणे म्हणजे पाप मानले जात होते. आधुनिक भारताचे जनक राजाराममोहन रॉय यांनी केले. स्त्रियांनीही शिकलं पाहिजे. जसं पुरुषांना जगण्याचा, राहण्याचा, विचाराचे स्वातंत्र्य आहे, तसा स्त्रीयांनाही मिळाला पाहिजे. याचसाठी हजारो लोकांचा विरोध पत्करुन स्वत–च्या पत्नीला साक्षर करून शिक्षणाची ज्योत खांद्यावर देऊन पहिली मुलींची शाळा काढणारे महात्मा जोतीराव फुले यांनी स्त्री शिक्षणाची मुहूर्तमेढ रोवली आणि समाजात असणारा स्त्रीचा मान वाढवला.

आपल्या समाजात स्त्री ही वेगवेगळ्या भूमिकेत असते. स्त्री ही कुणाची माता, बहीण, सून, मैत्रिण अशा कोणत्या न कोणत्या रूपात पहायला मिळते. कालच्या स्त्रीचे वर्णन काचेचे भांडं म्हणून केलं जात होतं. पण आज ही स्त्री बुलेटप्रूफ काच आहे असे सांगणे वावगे ठरणार नाही. जसजसे तिला शिक्षणाचे महत्व कळत गेले तशी तिने उंबरठा ओलांडला.स्त्री शक्ती ही एक समाजाच्या परिवर्तनचा, विकासाचा एक अविभाज्य घटक मानली जाते. गेल्या शतकापासून स्त्रियांच्या कर्तृत्वाचा आलेख चढत्या क्रमाने वाढत चालला आहे.

"कोमल है, लेकिन कमजोर नहीं' असं म्हणून पुरुषांचा अहंकार कमी करण्याचे कार्य स्त्रियांनी केले. कोणतेही काम आपल्याला असाध्य नाही हे दाखवून दिले. आपल्या राष्ट्रातले कोणतेही क्षेत्र असे नाही की ज्या क्षेत्रामध्ये स्त्रिया नाहीत. शिक्षिकेपासून , गृहिणीपासून, वैमानिकापर्यंत आज स्वाभिमानाने प्रत्येक क्षेत्रात कार्यरत आहेत. संस्कार आणि संस्कृतचे धडे गिरवताना आपल्या कुटुंबाची जबाबदारीची त्या नीट पार पाडतात. आज वंशाचा दिवा म्हणून फक्त मुलाकडे पाहिलं जाते. तर आज मुलीला वंशाची पणती संबोधले जाते. हा स्त्री-पुरुष भेदभाव थांबवला पाहिजे. सर्व स्त्री-पुरुष समानतेची माहिती मूल्यशिक्षण या विषयापुरती मर्यादित न रहाता ती चौकटीबाहेर गेली पाहिजे. आजपर्यंतचा इतिहास पाहिला तर कोणत्याही यशस्वी पुरुषाच्या पाठीमागे स्त्रीचाच हात होता. मनुष्याचे जीवन स्त्रीशिवाय पूर्ण होऊ शकत नाही. कारण स्त्री ही क्षणभराची पत्नी व अनंतकालीन माता असते. समाजाच्या रथाची स्त्री व पुरुष ही दोन चाके आहेत.

कालच्या स्त्रियांचा आदर्श घेऊन आजची स्त्री जर वाटचाल करू लागली तर उद्याची प्रत्येक स्त्री गगनभरारी घेऊ शकेल, त्यासाठी प्रत्येक घरात जिजाबाई, झाशीची राणी जन्माला येणे गरजेचे आहे. नारींचे वर्णन करताना अभिमानाने, "फूल नहीं है, यह भारत की नारी है" आज होत असणाऱ्या अन्याय, अत्याचार यांना लढा देण्यासाठी महिला रस्त्यावरती उतरतात, संघर्ष करतात. न्याय मिळवतात अन् न्याय मिळवून देतात. एक पुरुष शिकला तर पुरुष सुधारेल पण स्त्री शिकली तर संपूर्ण कुटुंब समृद्ध बनेल.

कालच्या स्त्रियांचा आदर्श डोळ्यासमोर ठेवून अज्ञान अंधकार, अंधश्रद्धा, थोतांड गाडून टाकून आजच्या स्त्रियांनी जर सामाजिक बांधिलकीची भावना मनामध्ये ठेवून वाटचाल केली तर उद्याची स्त्री नक्कीच आम्हाला प्रेरणादायी व ज्ञानाची ज्योत पेटवणारी दिसेल. आजची स्त्री ही अन्यायाविरुद्ध पेटणारी संघर्ष करणारी भ्रष्टाचाराची कीड पुसणारी आहे. उद्याची स्त्री आपल्या संपूर्ण समाजाचे रक्षण करणारी असेल क्रांतीच्या नव्या परिवर्तनाचा रस्ता दाखवणारी असेल आजच्या स्त्रीला मी एवढेच सांगू इच्छिते;

स्त्री जन्म म्हणूनि का रडतेस,
इतरांच्या अन्यायाला का बळी पडतेस !
तूच आहेस पृथ्वीची जननी,
आठव त्या झाशीची कहाणी !
भिऊ नको तू भगिनी,
घडव तुझी अलौकीक कहानी !
जेव्हा घडेल अशी स्त्री न्यारी,
तेव्हाच मानेल जग तिला मानकरी !

– कु. प्रियांका संजय जाधव,

बी.एस्सी. भाग २

□□□

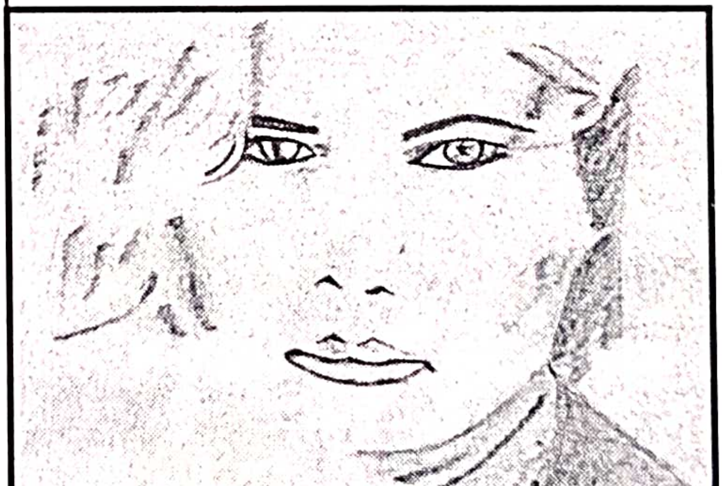

– पाटील अक्षय आनंदा
बी. एस्सी. भाग. २

सांगा कसं जगायचं ?

आपण जेव्हा संकटामध्ये असतो
तेव्हा आपल्याला मदत करणारे
कुणीतरी असतंच,
मग त्याची मदत घ्यायची की
नाही हे आपणच ठरवायचं
सांगा कसं जगायचं कण्हत कण्हत
की गाणं म्हणत.....
घरामध्ये आपली वाट पाहणारे
कुणीतरी असतंच ना ?
मग आपण घरी परत यायचं
की भटकतचं राहायचं
हे आपणच ठरवायचं
सांगा कसं जगायचं....
जेव्हा मीट्ठ काळोखात काहीच
दिसत नसतं
तेव्हा आकाश घेऊन कुणातरी
उभं असतं
काळोखात राहायचं की
प्रकाशात राहायचं हे
आपणच ठरवायचं
सांगा कसं जगायचं....
या वाटेवर आहेत भरपूर काटे
पण त्याचबरोबर ह्या वाटेवर
फुले असतात.
मग फुलांतून जायचं की,
काट्यातच रुतायचं हे
आपणच ठरवायचं
सांगा कसं जगायचं....
सांगा कसं जगायचं
कण्हत कण्हत की गाणं म्हणत

पाटील सुरेखा धोंडीराम,
बी.एस्सी. २

स्त्री भ्रूण हत्या

नको नको गं आई माझा अंत करू ?
मी स्त्रित्वाच्या जन्माला आले म्हणून
काय असे मी पापा केले ?
हे जग पाहण्याआधी तू मला नेले ?
माझे अस्तित्व बहाल कर मजला
हेच सांगते आई आता तुजला
खरंच या सुंदर जगात यायचे आहे
मान सन्मानाने जगायचे आहे
कोणीतरी मोठे होऊन दाखवायचे आहे.
तुझ्या एका योग्य निर्णयावरून
अस्तित्व माझे जाईल बहरून
ऐकशील ना गं माझे हे बोल
तरच तुझ्या वर्तनाचे विधाता करेल योग्य मोल

– निलम गुरव
बी.एस्सी. ३

जीवनपुष्प.....

फुले शिकवतात,......
गुलाब सांगतो,
येता-जाता रडायचं नसतं.
काट्यात सुध्दा हसायचं असतं.
रातराणी म्हणते,
अंधाराला घाबरायचं नसतं.
काळोखातही फुलायचं असतं
सदाफुली सांगते,
रुसून-रूसून रहायचं नसतं.
हसून दुसऱ्याला हसवायचं असतं.
बकुळी म्हणते,
सावळ्या रंगाने हिरमुसायचे नसते
गुणाच्या गंधाने जिंकायचं असतं.
मोगरा म्हणतो
स्वतःचा बडेपणा सांगायचा नसतो
सद्गुणांचा सुगंध मैलावरुन ही येतो.
कमळ म्हणते
संकटात चिखलात बुडायचं नसतं
संकटांना बुडवून फुलायचं असतं.

पाटील विनायक सर्जेराव
टी.वाय.बी.ए. (राज्यशास्त्र)

आयुष्य..........

एकच आयुष्य असतं
खूप काही करण्यासाठी
आपलं कोण ? परकं कोण ?
ओळखण्यासाठी
एकच आयुष्य असतं
पावसाची रिमझीम अनुभवण्यासाठी
आणि प्रेमरूपी पावसात,
ओलंचिंब भिजण्यासाठी !
एकच आयुष्य असतं
खरं प्रेम करण्यासाठी
एकमेकांवर रागवण्यासाठी,
भांडणे व राग विसरून
पुन्हा एक होण्यासाठी !
एकच आयुष्य असतं,
आलेले अपयश पचविण्यासाठी
अपयश पचवून
यशाचे शिखर गाठण्यासाठी
एकच आयुष्य असतं....
एकच आयुष्य असतं,
"मैत्री" करण्यासाठी आणि ते "नात" जपण्यासाठी
एकच आयुष्य असतं...... 'My Life My Rules'

संकपाळ संतोष राजाराम
तृतीय वर्ष, कला इतिहास विभाग

"माघार घेऊ नकोस".........

जेव्हा तुला अनंत अडचणी येतील
जेव्हा तुझा मार्ग अत्यंत खडतर असेल.
जेव्हा तुझ्या अपेक्षा जास्त असतील,
जेव्हा तुला पाहिजे तसे यश मिळत नसेल
जेव्हा तुला हसायचे असेल,
परंतु रडावे लागत असेल,
जेव्हा तुला चिंतेने ग्रासलेले असेल
तेव्हा तू थोडासा विसावा घे, पण माघार घेऊ नकोस
जीवन चढउतारांनी भरलेले आहे.
जेव्हा तू काही मिळवण्यासाठी परिश्रम करत असशील
जेव्हा कधी कधी अपयशही येईल,
पण तू प्रयत्न करणे सोडलेच नाही,
तर तुझा विजय निश्चित आहे
आता जरी तुला तुझी प्रगती कमी वाटली तरी,
तू पुढच्याच प्रयत्नात यशस्वी होवू शकतो,
अपयश ही यशाची दुसरी बाजू आहे
जेव्हा मनातल्या बऱ्याचशा शंकामुळे आपल्याला यशाची
शक्यता कमी दिसते,
तेव्हा यशापासून आपण नेमके किती दूर आहोत,
हे आपण खरंच सांगू शकत नाही.
यश खूप दूर आहे असे जेव्हा आपल्याला वाटते,
तेव्हा ते खूप जवळही असू शकते.
जेव्हा तू प्रतिकूल परिस्थितीशी झगडत असशील.
तेव्हा खरेच प्रयत्न करणे मात्र सोडू नकोस
प्रयत्नांनी थोडू थकवा येईल, तेव्हा थोडा विसावा घे,
पण माघार घेऊ नकोस.
अजिबातच माघार घेऊ नकोस.
येणाऱ्या सर्व आव्हानांसाठी सज्ज रहा.
त्यांना खंबीर मानाने सामोरे जा,
ऐरण झालास तर घाव सोस.....
हातोडा झालास तर घाव झाला....
धन्यवाद !

पाटील दिगंबर केरु

टी,वाय.बी.

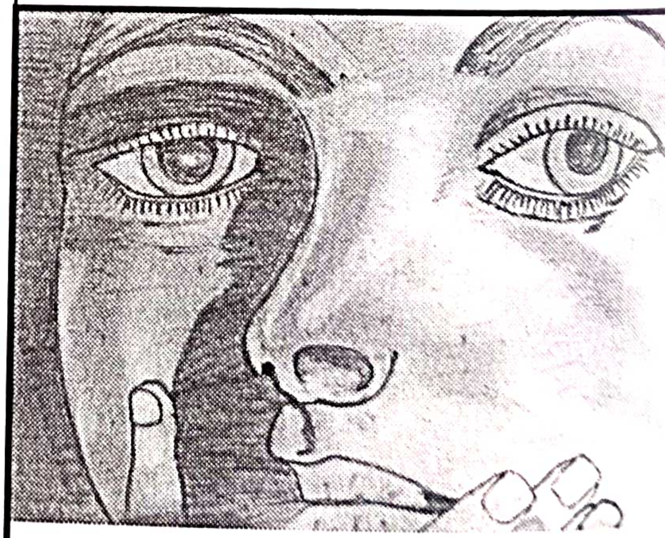

– पाटील अक्षय आनंदा
बी. एस्सी. भाग. २

बाबा

बाळ तुला वाटते तुझे बाबा
रागीट आहेत म्हणून
तू मोठा झालास तरी
नेहमी ओरडतात अजून
तू कितीही मोठा झालास
आम्हासाठी बाळच असशील
माझ्या ओरडण्यातूनच
तू खूप काही शिकशिल
माझे तुझ्यावर ओरडणे
नसते तुझ्या अधोगतीकडे
ते सतत धडपडत असते
तुझ्या प्रगतीकडे
तू खूप शिकावे,
मोठे होऊन नाव कमवावे
तुझ्या मोठे होण्यातच
माझे समाधान सामावले आहे.
जीवनाच्या वाटेवरी
तू सदा सुखी रहावे
या पलीकडे आमच्या इच्छेत
आणखी काहीही नसते.

साळुंखे दिगंबर नारायण,
बी.एस्सी. २

प्रेम म्हणजे...........

ओठांवरच गाण असतं
चांदण्या रात्रीचं न्हाणं असतं
अकारण झुरणं अन्
आठवणींच्या हिरवळीवर फिरणं असतं
ओठातल्या कोवळ्या शब्दांचं
ओठातच विरणं असतं
तुझ्या न माझ्या मनोहरी
स्वप्न झुल्यावर झुरणं असतं
काळजातल्या भावना कल्होळाचं
टप टप ठिबकणं असतं
पाऊस जरी नसला तरी
ओलं चिंब होणं असतं
डोळा चुकवून रडणं असतं
प्रेम म्हणजे यापेक्षा
वेगळं तरी काय असतं ?.....

वरपे सदानंद बाळू,
बी.एस्सी. २

– स्नेहल सांडुगडे
बी. एससी. भाग. ३

गप्पच रहावंस वाटतं

गप्पच रहावंस वाटतं
तुझ्याजवळ बसल्यावर
वाटतं तूच सगळं ओळखावस
मी नुसतं हसल्यावर!
तू गेल्यावर वाटतं
खूपच सांगायचं होतं
तू खूप दिलंस तरी
आणखी मागायचं होतं
तू बुडताना मी तुझ्याकडे धावलो
ते मदतीला नव्हे सोबतीला
नव्हे तर.... ? मला तरी कुठे येतंय पोहायला ?
तू किनारा गाठलीस
तर मी तुझ्याबरोबर आहे
आणि तळाशी गेलीस
तर तुझ्या अगोदर आहे.

रजत पाटील,
बी.ए. २

''मुलगा–मुलगी एकसमान''

''मुलगा–मुलगी एकसमान
मग मुलग्यालाच का तेवढा मान !
दोघांना पण जन्म देते आईच
भेदभांव मग असा का करता ?
''मुलगा होताच दिवाळी दसरा''
नसतो तिथं आनंदाचा तोटा !
'मुलगी होता शिमगा करती
जन्मदाते बोंब का मारती ?
''पावलो–पावली हेळसांळ करती''
पांढऱ्या पायाची पदो–पदी हिनवती !
'उपवर होता पदरमोड करती
परक्या घरी ढकलून देती
'दुसऱ्याचे नाव लावायला लावती'
पित्याचे नाव विसरायला लावती !
''सांगा समस्त आई–बाबांनो''
'मुलगीवर असा अन्याय का करता''
'मुलगा–मुलगी एकसमान'
मग मुलग्यालाच का तेवढा मान !

रेपे सुषमा विश्वास,
बी.एस्सी. २

भ्रष्टाचार

भ्रष्टाचार आहे एक वाळवी
जिने पोखरून काढले जगी
एकात्मतेची भावना जागृत होईल
ज्यावेळी मनामनातून
तेव्हा नाश होईल भ्रष्टाचाराचा
या आपल्या सुंदर जगातून
भ्रष्टाचार हा आपल्यापासून सुरू होतो
मग नंतर आपण काय म्हणून रडतो
भ्रष्टाचाराला खत घालतात हे मोठे-मोठे मंत्री
म्हणूनच शेतकऱ्याला विकावे लागतात संत्री
भ्रष्टाचारात भरडला जातोय आपला देश
आता सर्व लोकांनी पांगरला आहे वेश
भ्रष्टाचार आहे एक असूर
जो देशाचा करत आहे भस्मासूर
भ्रष्टाचाराच्या मंदिरात नाद घुमेल का गरिबांच्या घंटेचा
डोळे बंद करूनी बसलेल्या देवाच्या कोनी पोहचेल का साध्य
अण्णांनी केले भ्रष्टाचार बंदसाठी उपोषण
पण, खरंच बंद झाले का गरीबांचे शोषण ?

अश्विनी शिवाजी पाटील,

बी.ए. ३

दुःख प्रेमाचं

का ?.........
कधी आयुष्य असं
जगावं लागत..... ?
मनात दुःख पण,
ओठावर हसू आणावं लागतं.....
खूप मनापासून हवी असते,
एखादी गोष्ट.....
पण हसत हसत तिला,
दूर जाताना....
पाहत रडावं लागतं,
रडावं लागतं.....

चौगले विशाल सर्जेराव,

बी.एस्सी. ३

चारोळी

आज याचं, उद्या त्याचं,
परवा तिसऱ्याचं असते
माणुसकी हरवलेल्या दुनियेत
कुणी कुणाचं नसते

पोवार विनायक

बी.एस्सी. ३

एक आणि एकच.............

एक क्षण, एकच जीवन
एक धागा, एकच बंधन
एक हृदय, एकच स्पंदन
एक शब्द, एकच ग्वाही
एक स्पर्श, एकच हर्ष
एक आस, एकच प्रवास
एक मन, एकच स्वप्न
एक भक्ती, एकच शक्ती
एक विचार, एकच संस्कार
एक कृती, एकच स्वीकृती
एक साद, एकच प्रतिसाद
एक तू आणि एक मी
खरंच आपण दोघे एकमेकांसाठी कोण आहेत ?
खरोखर एक आणि एक दोन होतात
पण एक ती एक मी,
आपण दोघे मिळून एक आणि एकच आहोत.....

स्नेहल बळवंत सांडुगडे,
बी.एस्सी.३

आता असं होऊ द्या

आजकालच्या विद्यार्थ्यांचं
कौतुक करावं तेवढं थोडंच आहे,
कसे मिळवतात एवढे मार्कस्
हेही एक कोडंच आहे !
सत्य तेचं सांगत आहे
अतिशयोक्ती करत नाही,
आमच्या सर्व मार्कशिटस् गोळा केल्या
तरी एवढी बेरीज भरत नाही !
आमचे गुरुजी करायचे मशागत
पण फुटला नाही अकलेचा कोंब,
निकाल लागल्यावर कळायचं
सर्वच विषयांत बोंबाबोंब !
सोप्यात सोपे प्रश्न सुध्दा,
कधी आमच्याने नाही सुटले,
पेपर कोराच सोडवल्याने
स्वच्छतेचे दोन मार्क तेवढे भेटले !
थोडक्यात सांगायचं तर
एवढंच आहे सारं,
काठाकाठाने पोहून आम्ही
शिक्षणाचा तीर केला पार !
स्वतःचे मार्कस् बघतो
तेव्हा एक गोष्ट कळत नाही,
डोनेशन शिवाय आम्हाला

ॲडमिशन का मिळत नाही !
डोनेशन द्यायला हरकत नाही
पण हे कलम कायद्यात घुसवा,
विद्यार्थ्यांसोबत प्रवेश परीक्षेला
संस्थाचालकांनाही जरूर बसवां !

सतीश प्रकाश किल्लेदार,
बी.एस्सी. २

मैत्री

'मैत्री' शब्द उच्चारला आनंद ओसांडून वाहतो,
कारण, आयुष्याच्या वाटेवरचा हा अनमोल खजिना असतो
प्रत्येकालाच या कल्पवृक्षाची छाया लाभत नाही,
मैत्रीची घट्ट वीण प्रत्येकालाच विणता येत नाही.
पण मैत्री कशी असावी ?
मैत्री असावी नजरेत भरणारी,
मनात सामावणारी, हवीहवीशी वाटणारी,
अबोलाहून अबोल, सागराहून खोल,
ज्योतीसारखी प्रकाशमय असणारी आणि
कधीही न तुटणारी अशी मैत्री असावी.
'कावेरीच्या निर्मळ पाण्यासारखी,
'अश्विना'तल्या 'शीतल' चांदण्यांसारखी,
शरदातल्या 'शीतल' चांदण्यासारखी,
'दीपा'वलीच्या तेजोमय दिव्यासारखी,
एकमेकां्वर अढळ 'श्रद्धा' असावी,
विशाल वटवृक्षासारखी ही मैत्री
सदैव बहरत जावी,
पहाटेच्या प्राजक्तासारखी अखंड
दरवळत रहावी.
जाणिवेतून या मैत्रीच्या
जीवनाचा अर्थ कळावा,
आयुष्याचा प्रत्येक क्षण सुख-वैभवाने
भरून जावा.

अश्विनी दत्तात्रय आसवले,
बी.एस्सी. २

महाराष्ट्र संस्कृती

दिल्लीच्या तक्तालाही धाक पाडती,
अशी आपली मराठी माती.
इतिहास वाङ्मयाचा भार इथे,
अशी आपली 'महाराष्ट्र संस्कृती'
शिव-शंभुनी रचला इतिहास शौर्याचा,
घडवली हिंदवी स्वराज्य क्रांती
ज्ञानोबा-तुकोबांनी रचले अभंग कबीरानी रचले दोहे,
उजळली महाराष्ट्राची क्रांती
सह्याद्रीला उंची आहे
तो उपकार शूर मावळ्यांचा रक्तांचा
पंढरीत आजही रंग आहे.

पांडुरंगाच्या भक्ताचा

अहो,

स्वर्गाहून उत्तुंग जिची ख्याती

इतिहास, वाङ्मयाचा भार इथे,

अशी आपली 'महाराष्ट्र संस्कृती'

पाटील अक्षय आनंदा,

बी. एस्सी. २

वेगळ्या वाटा

फ्रेंड ही एक अशी व्यक्ती आहे, जिच्यासोबत आपण सर्व गोष्टी शेअर करु शकतो. आपण चुकीच्या वळणावर निक्षालो असलो तर ती आपल्याला चांगल्या वळणावर आणते. प्रत्येकाच्या जीवनात एक तरी अशी फ्रेंड असतेच जिला आपण 'माय बेस्ट फ्रेंड ' असे म्हणतो.

पण मला जेव्हापासून समजायला लागले आहे तेव्हापासून बघते की मुलींची मैत्री जास्त काळ टिकून राहत नाही. म्हणजे मैत्रीचा गंध मनात असतो पण नंतर आपल्या आपल्याला वेळच मिळत नाही. कॉलेज संपलं की मुलीचं लग्न होतं व ती तिच्या नव्या जीवनात इतकी गुंतली जाते की तिला तिच्या फ्रेंडला फोनसुद्धा करायला होत नाही. कॉलेज संपल्यानंतर सुरुवातीला काही महिने फोन चालू असतात. नंतर मेसेजेस, नंतर वर्षातून एकदा वाढदिवसाला फोन असं होत होत कॉन्टॅक्ट कमी होतो. म्हणजेच दोन मैत्रीर्णीच्या वाटा वेगळ्या होतात.

पुष्पा यादव,

बी.ए. ३

वडील

आईचं गुणगाण खूप केले
पण बिचाऱ्या बापाने काय केले ?
बिकटप्रसंगी बापच सदा सोडवी
आपण फक्त गातो आईची गोडवी
आईकडे असतील अश्रुचे पाट
तर, बाप म्हणजे संयमाचा घाट
आठवते जेवण करणारी प्रेमळ आई
त्या शिदोरीची सोय ही बापच पाही....
देवकी-यशोदेचे प्रेम मनाच साठवा
टोपलीतून बाळास नेणारा वासुदेवही आठवा
रामासाठी कौशल्याची झाली असेल कसरत
पण पूत्र वियोगाने मरण पावला दशरथ
काटकसर करून देतो मुलांस पॉकेटमनी
आपण मात्र वापरी शर्ट-पँट जुनी
मुलीला हवे ब्युटीपार्लर, नवी साडी
वयात आल्यावर मुले आपल्याच विश्वात मग्न
बापाला दिसते मुलांचे शिक्षण, पोरीचे लग्न
मुलाच्या नोकरीसाठी जिना चढून लागते धाप
आठवा मुलीच्या स्थळासाठी उंबरटे झिजवणारा बाप
जीवनभर मुलांच्या पाठी बापाच्या सदिच्छा
त्यांनी समजून घ्यावं, हीच माफक इच्छा.....

संभाजी शंकर पाटील,

बी.ए. भाग १

हुंडा नको

हुडां घेणारा नवरा बाय मी मुळीच करणार न्हाय
मुळीच करणाऱ न्हाय, बाय मी जळून मरणार न्हाय
आधीच माझ्या आई–बाबांना सांगून ठेवलय
गं बाय सांगून ठेवलय
हुंडाबळी त्या कित्येक ठरल्यात गं
बाई मी मुळीच ठरणार नाय
धनलोभी त्या नशिबाचा मी संसार
थाटू का ?
बाय मी संसार थाटू का ?
हुंड्यापायी आईबाबांना दुःखात लोटू का ?
दुखात लोटले तरी बाय मी सुखात राहणार न्हाय
नको धनाचा मोठ्या मनाचा असावा भरतार ।
असो गरिबी तरी करीन मी सुखाचा संसार
बाय मी सुखाचा संसार
धन्या संगती कष्ट कराया मागं सरणार न्हाय।
कुमारिकानो, नवतरुणींनो आवाज
''उठवू या एकच उठवू या।
एकजुटीने त्या हुंड्याची चालच मोडू या।
लगीन ठरताना हुंड्याच कुणी नावच घ्यायचं न्हाय

ऋतुजा बाबुराव कोपार्डेकर,
बी. ए. ३

'' माणसं ''

जीवनाच्या वाटेवर
साथ देतात, मात करतात
हात देतात,
तिही असतात माणसं.....
संधी देतात, संधी साधतात
आदर देतात, भाव खातात
तिही असतात माणसं.....
काडीनं देतात, गाडीनं काढतात
तिही असतात माणसं.....
पाठीशी असतात, पाठ फिरवतात
वाट दाखवतात, वाट लावतात
तिही असतात माणसं....

अर्चना अनिल शेटे
बी.एस्सी. २

चारोळी

माणूस म्हणून जन्मलो
माणूस म्हणूनच जगणार
तुम्ही बदला हवे तितके मुखवटे
मी माणूसच राहणार

विनायक पोवार
बी.एस्सी. २

संकटांना कधी कंटाळायचं नसते!

त्याला सामोरं जायचं असतं !
कुणी नावे ठेवली तरी थांबायचं नसतं
आपलं काम चांगलंच करायचं असतं !
अपमानानं कधी खचायचं नसतं
जिद्दीने बल वाढवायचं असतं !
निराश मुळीच व्हायचं नसतं
चैतन्य सदा फुलवायचं असतं !
पुढे आणि पुढेच जायचं असतं !
लोकनिंदेला कधी घाबरायचं नसतं,
आपलं सामर्थ्य दाकवायचं असतं !
जीवनात खूप करण्याजोगं असतं,
पण आपलं तिकडे लक्षच नसतं !
रागाने कुणाला बोलायचं नसतं,
प्रेमाने मन जिंकायचं असतं !
प्रेमात लहान थोर पहायचं नसते,
एकमेकांना आधार देवून मार्गदर्शन करायचं असतं !
एकमेकांना आधार देवून मार्गदर्शन करायचं असतं......

कांबळे अवधूत निवृत्ती

बी.ए.

छत्रपती शिवाजी महाराज

छ – छत्तीस हत्तींचे बळ असणारे
त्र – त्रस्त मोगलांना करणारे
प – परत न फिरणारे
ती – तिन्ही जगात जाणणारे
शि – शिस्तप्रिय
वा – वाणीचं तेज
जी – जीजाऊचे पुत्र
म – महाराष्ट्राची शान
हा –हार न मानणारे
रा – राज्याचे हितचिंतक
ज – जनतेचा राजा म्हणजे छत्रपती शिवाजी महाराज

सुयोग संतोष बिरंबोळे

बी.एस्सी.१

चारोळी

माणसं देवळात जाऊन
दुकानात गेल्यासारखी वागतात
चार–आठ आणे टाकून
काहीना काही मागतात

विनायक पोवार

बी.एस्सी. २

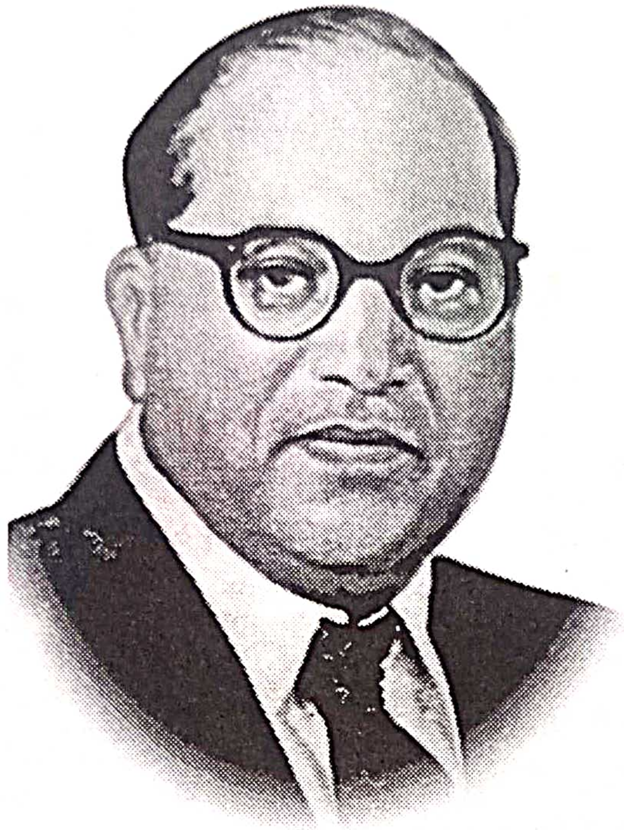

धर्म मानव के लिए है,
मानव धर्म के लिए नहीं है।
– डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

हिंदी विभाग

प्रा. डॉ. धनंजय दिघे

अनुक्रमणिका

■ गद्य विभाग ■

१.	हिंदी भाषा	माया कदम	बी. ए. भाग तीन	४५
२.	समाज सुधारक संत कबीर	दयानंद पाडळकर	बी. ए. भाग तीन	४७
३.	प्रेमचंद	तेजस्विनी पाटील	बी. ए. भाग तीन	५०
४.	यशपाल : क्रांतीकारी लेखक	दिपाली पाटील	बी. ए. भाग तीन	५२
५.	जिंदगी : एक प्रश्न	संगिता डाफळे	बी. ए. भाग तीन	५४
६.	महादेवी वर्मा : व्यक्तित्त्व और कृतित्त्व	आरती घारे	बी. ए. भाग तीन	५५

■ पद्य विभाग ■

१.	२१ वी सदी	राणी फराकटे	बी. ए. भाग तीन	५८
२.	प्यार	पुष्पा यादव	बी. ए. भाग तीन	५८
३.	फूल	श्रद्धा गायकवाड	बी. ए. भाग तीन	५९
४.	दर्द	ऋतुजा पाटील	बी. ए. भाग तीन	५९
५.	Love केमिस्ट्री	माधवी खोराटे	बी. एस्सी. भाग तीन	६०
६.	दोस्ती	महेश पाटील	बी. ए. भाग तीन	६१
७.	जिंदगी एक सवाल	स्वप्नाली कांबळे	बी. ए. भाग तीन	६१
८.	सच्ची स्वतंत्रता	आदमापुरे अशोक	बी.एस्सी. भाग दो	६२
९.	प्यार का C Program	अक्षय पाटील	बी. एस्सी. भाग दो	६२

हिंदी भाषा

स्वतंत्रता के बाद भारत में हम सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक व्यवस्था लाना चाहते थे। भारत की आजादी के पूर्व हिंदी भाषा के लिए प्रायः ऐसा प्रावधान नही मिलता। सन १९४९ ई. में संविधान सभा में उसपर गहराई से विचार करके विधिवत संविधान बनाने के लिए संविधान-परिषद का गठन हुआ। इस परिषद में जो भारतीय संविधान बनाया वह २६ जनवरी १९५० से देश में लागू किया गया। संविधान परिषद में राजभाषा हिंदी विषयक प्रस्ताव १४ सितंबर १९४९ को पारित किया, इसलिए १४ सितंबर का दिन देश में 'हिंदी दिवस' के रूप में मनाया जाता है।

हिंदी को राजभाषा घोषित करने पर अनेक प्रारंभिक तैयारियाँ करने की आवश्यकती थी। कर्मचारियों को हिंदी में कार्य करने के लिए प्रशिक्षित करना, हिदी टाइपरायटर बनाना आदि अनेक काम थे। इसलिए राजभाषा हिंदीविषयक प्रगति का जायजा लेने की व्यवस्था इस संविधान के कुछ अनुच्छेद में है। संविधान लागू होने के १५ वर्ष राष्ट्रपती राजभाषा आयोग बनाएँगे। 'राजभाषा आयोग' की स्थापना १९५५ में हुई। उसकी शिफारस पर विचार करने के लिए १९५७ में संसदीय समिति बनाई गई। उसके बाद १९६३ में राजभाषा अधिनियम बनाया गया।

राजभाषा अधिनियम के कुछ प्रमुख प्रावधान इस प्रकार है -

१) १९६५ तक संघ के तथा संसद के कामों में जहाँ अँग्रेजी का प्रयोग किया जा रहा था। वहाँ २६ जनवरी १९६५ के बाद हिंदी के अतिरिक्त अंग्रेजी का भी प्रयोग जारी रखा गया।

२) यदि राज्य में हिंदी का स्वीकार न किया हो, तो केंद्र सरकार उस राज्य के साथ अंग्रेजी में पत्राचार करेगी।

३) केंद्र सरकार के संकल्प, नियम, अधिसूचना, रिपोर्ट, निविदा, आदेश जैसे कागजपत्र हिंदी और अंग्रेजी दोनों भाषाओं में होने चाहिए।

४) केंद्र सरकार का कोई भी कर्मचारी हिंदी या अंग्रेजी में प्रवीण हो तो वह उसी भाषा में अपना काम कर सकता है। दोनों भाषा उसे नहीं आती इसलिए उसका अहित नहीं होगा।

५) हिंदी को राजभाषा के रूप में स्वीकार न करनेवाले सभी राज्यों के विधानमंडल अंग्रेजी का प्रयोग बंद करने का प्रस्ताव पारित नहीं करेंगे और उसे संसद भी पारित नहीं करेंगी। तब तक अंग्रेजी का प्रयोग यथावत रहेगा।

६) राष्ट्रपती की सहमती से किसी राज्य के उच्च न्यायालय के निर्णय, आदेश आदि हिंदी राजभाषा में दिए जा सकते हैं, किंतु उनका अंग्रेजी अनुवाद भी देना पडेगा।

इस राजभाषा निति के कार्यान्वयन का दायित्व भारत सरकार के सभी मंत्रालयों और विभागों पर हैं। इसमें समन्वय करने का कार्य गृहमंत्रालय का 'राजभाषा विभाग' करता है। भारत सरकार के उपक्रमों में तथा सार्वजनिक उपक्रमों में भी हिंदी का

प्रयोग अधिकाधिक करने का प्रयास चल रहा है ।

राष्ट्रभाषा –

राज्य में अथवा समग्र देश में अधिक से अधिक बोली, लिखी तथा समझनेवाली कोई भाषा उस देश की 'राष्ट्रभाषा' कही जाती है। या दूसरे शब्दों में किसी भाषा को समस्त राष्ट्र की भाषा मान लिया जाता है; तब वह राष्ट्रभाषा कहलाती है । जब कोई उपभाषा का रूप धारण कर विकास करती है; फिर सहित्यिक रचना के लिए उसका प्रयोग किया जाता है; फिर लोग प्रयोगता के फल स्वरूप संपूर्ण राष्ट्र में विचार विनिमय का माध्यम बन जाती है, तब वह राष्ट्रभाषा का पद प्राप्त कर देती है । हिंदी को धीरे-धीरे भारत में वही स्थान प्राप्त हो गया है । राष्ट्रभाषा देश की संस्कृति, देश का आदर्श तथा देशवासियों की अपेक्षा व्यक्त करती है। राष्ट्रभाषा वही बन सकती है। जो देश के विभिन्न भागों के लोगो के बीच संपर्क स्थापित कर सके तथा अन्य उपभाषाएँ विभाषाएँ की प्रगती मे वे सहायक बने ।

राष्ट्रभाषा आम जनता की भाषा होती है । इस भाषा में राष्ट्र की आत्मा होती है । संपूर्ण राष्ट्र की जनता की सोच विश्वास, धर्म और समाज संबंधित धारणाएँ जीवन के विविध पैलू सामुहिक सुख-दुख के भाव लोकनीतिसंबधी विचार और दृष्टिकोण राष्ट्रभाषा के माध्यम से ही साकार होते हैं । राष्ट्रभाषा सार्वजनिक स्थान, सांस्कृतिक केंद्र, सभा स्थान, बाजारों, मेलों-उस्तव में प्रयुक्त की जाती है । भारतीय संविधान में इसे संघभाषा नाम से घोषित किया गया है । हिंदी राष्ट्रभाषा के रूप में अत्यंत समृद्ध है। देश की सर्वाधिक लोगों द्वारा बोली जाती है और अधिक से अधिक साहित्य इसमें लिखा जा रह है । शिक्षा के लिए भी यह सहज और लचिली है और उसकी लिपी वैज्ञानिक है।

राष्ट्रभाषा के रूप में हिंदी महत्त्वपूर्ण भाषा है वह देश की संस्कृति आदर्श तथा देश की जनता की आकांक्षा को व्यक्त करती है । वह देश के विभिन्न भागों के निवासियों के बीच संपर्क स्थापित करती है और साथ ही देश की अन्य भाषाओं की प्रगती में वह सहायता भी करती है ।

प्रत्येक राष्ट्र में राष्ट्रभाषा का महत्त्व सर्वोच्च है। इसलिए राष्ट्रभाषा के सूत्र में देश के लोग बंधे रहते हैं। उनके भाषा और विचारों में एकता रहती है। इसलिए प्रगत आजाद और स्वाभिमानी देश की अपनी राष्ट्रभाषा होती है। रक्षा करना उसे समृद्ध बनाना हम सब का कर्तव्य है। एक स्वतंत्र राष्ट्र के लिए राष्ट्रभाषा का होना अत्यंत महत्वपूर्ण है।

भाषा और साहित्य के स्तरपर अधिकतर मध्यकाल आधुनिक काल तक हिंदी का विकास राष्ट्रभाषा के रूप में ही हुआ है । लोक स्थल से लेकर शासन स्थल तक, सामाजिक सांस्कृतिक स्थल से लेकर शासन स्थल तक, सामाजिक सांस्कृतिक क्षेत्र से लेकर शासन स्थल तक और सामाजिक सांस्कृतिक क्षेत्र से लेकर साहित्यिक क्षेत्र तक हिंदी अग्रसर रही है । हिंदी व्यावहारिक रूप में राष्ट्रभाषा बन गई । धर्म, जाति वर्ग, प्रदेश आदि किसी भी प्रकार की सीमा रेखा इसमें नहीं है। आधुनिक भारत में हिंदी भारत की राष्ट्रीय अस्मिता बन गई है। अनेक लोग इसका प्रचार और प्रसार करते हैं और वह समृद्ध, गहरी तथा सुक्ष्म बनती जा रही है।

राजभाषा हिंदी

जिस भाषा का प्रयोग सरकारी कामकाज के लिए सरकारी कार्यालयों में किया जाता है, उसे राजभाषा कहते हैं।

मध्ययुग में हमारे देश में मुसलमानी सुल्तनतें थी। अतः फारसी भाषा ने राजभाषा का स्थान ले लिया था। अंग्रेज आए तो उन्होंने अंग्रोजी को यहाँ की राजभाषा बनाया। उसका प्रभाव अब भी है ।

परंतु हमने स्वतंत्रता प्राप्त की, और अपने देश को जनतंत्र घोषित किया। जनतंत्र में जनता का विचार सर्वोपरी रहता है। जनतंत्र के मूल्यों को- समता, स्वातंत्रता, सामाजिक न्याय आदि-सार्थक बनाने के लिए जनता की भाषा में ही सरकार का कारोबार होना चाहिए । शासन के विविध अंग होते हैं। ग्रामों से लेकर केंद्र तक विविध स्तरों पर यह कार्य चलता है। हमारा भारत बहुभाषा देश है। संविधान में १७ भाषाओं का जिक्र किया गया है । स्वतंत्रता आंदोलन में उस हिंदी भाषा ने राष्ट्रीय चेतना का वहन किया। वह जनताद्वारा राष्ट्रभाषा के रूप में अपनाई गई थी। देश के बडे भाग में उसका प्रयोग होता है। देश के वहुसंख्य लोग उसे जानते है। इसलिए भारतीय संविधान में हिंदी को राजभाषा का स्थान प्राप्त हुआ ।

संविधान के अनुसार देवनागरी में लिखित हिंदी ही भारत की राजभाषा है । भारत के सरकार के सभी कानून, संकल्प, निविदा, प्रेसनोट, विज्ञान, निर्णय आदि हिंदी में प्रकाशित होते हैं । इस प्रकार हिंदी केंद्र शासन की तथा ७ राज्यों की राजभाषा है ।

– कदम माया पांडुरंग
बी. ए. भाग - तीन

❑❑❑

समाज सुधारक संत कबीर

■ कबीर का जीवनवृत्त

कबीर का जीवनवृत्त अनेक दैवी कल्पनाओं, संभावनाओं एवं लोक गल्पो पर आधारित है। जिन सूत्रों से कबीर के जीवनवृत्त को गढा गया है, वे अविश्‍वसनीय अधिक, विश्‍वसनिय कम है। जब कोई अतिशय प्रतिभाशाली अलौकीक व्यक्तित्व अवतरित होता है तो कार्य-कारण की सामान्य श्रृंखला टूटती-बिखरती नजर आती है । सामान्य मनुष्य को उस व्यक्ति के विषय में बहुत कुछ नए तरीके से सोचने-समझने के लिए विवश होना पडता है, यही विवशता तरह-तरह के अनुमानों एवं अटकलों को जन्म देती है । इसलिए कहा जाता है कि कबीरदास के जन्म और उद्‌बोधन दोनों प्रसंगों से रामानन्द का नाम जुड़ा हुआ है । रामानन्द के जिन बारह शिष्योंका उल्लेख भक्तमाला में मिलता है, उनमें अनेक जातीधर्म के लोग थे।

कबीर के जन्म के बारे में ऐसी लोक मान्यता है कि कबीर का जन्म एक विधवा ब्राम्हणी के गर्भ से हुआ था। कबीर ने अपने माता-पिता के नाम का उल्लेख नहीं किया है । इन कथाओं से इतना स्पष्ट है कि कबीर को जन्म लेते ही उन्ही बुराइयों के खिलाफ लड़ने के लिए छोड़ दिया गया जिन बुराइयों के परिणामस्वरूप कबीर ने देह धारण की ।

कबीर की आयु ७० वर्ष से लेकर १२० वर्ष तक मानी जाती है। सिकन्दर लोदी की समकालीनता गुरूनानक से कबीर की मुलाकात, कबीर के प्रधान उत्तराधिकारी धर्मदास के द्वारा किए गए वाणी संग्रह आदि तथ्यों से जुड़ी हुई तिथियों के आलोक में श्यामसुंदर दास

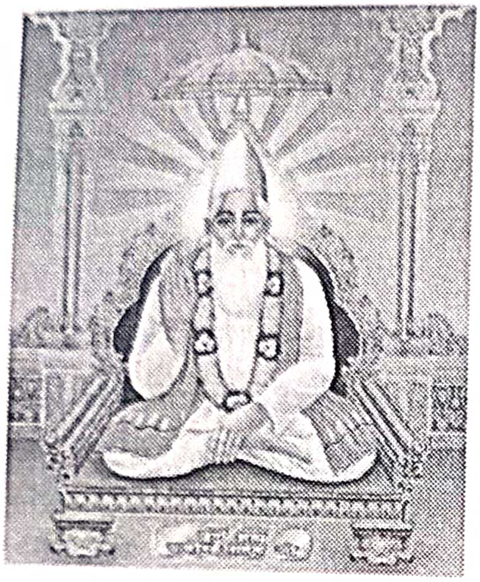

ने कबीर की मृत्यु तिथि को संवत १५७५ के रूप में निर्धारित किया है । कबीर का जीवन भिक्षा-वृत्ति पर निर्भर नहीं था। वचन कर्म द्वारा उन्होंने अपनी जीविका चलाने का प्रयत्न किया ।

■ कबीर का युग –

कबीर का जीवनकाल राजनीतिक दृष्टि से सिकन्दर लोदी का शासन काल है। इस काल की राजनीतिक और सामाजिक परिस्थितीयाँ भारतीय इतिहास में महत्त्वपूर्ण हैं । तुर्कों के शक्तिशाली आक्रमण के परिणामस्वरूप भारत में मुस्लिम राज्य की स्थापना हो गई थी। इतिहास देखने से ज्ञात होता है कि शासनसत्ता प्राप्त करने के लिए मुसलमानों में भी परस्पर लगातार युद्ध चलते रहे ।

पूर्व मध्यकालीन भारतीय इतिहास में १४५१ में दिल्ली सल्तनतपर लोदी वंश का उदय हुआ। लोदीवंश की शासनसत्ता की शुरूआत बहलोल लोदी (१४५१-५५) के राज्यारोहण से होती है। बहलोल को जौनपुर के शक्तियों के साथ थोड़े थोड़े अन्तराल के साथ ३४ वर्षो तक युदध करना पडा। इन की शासन व्यवस्था उत्कृष्ट थी। इनके राज्यकाल में गरिबों तथा उत्पीड़ित व्यक्तियों की फरीयाद सुनने की विशेष व्यवस्था थी। इनके अने गुणों तथा राजनीतीक सुव्यवस्था को ध्वंस करनेवा एक ही अवगुण पर्याप्त था, वह था धार्मिक असहिष्णुत लोदी काल में जागीरदारी प्रथा शुरू हो गई थी। इस का में जागीरदारों को केवल शाही खिदमत की ही पूर्ती न करनी पडती थी। बल्कि उन्हें बादशाह की सेनाओं प्रेषित करने के लिए अपने खर्चे से फौज भी रखनी पड थी । स्वाद के वशीभूत होकर मनुष्य अत्याचार करता और निर्दोष का खून करके ईश्वर के समक्ष न्याय व याचना करता है –

जोरी किया जुलम है, मचँगे न्याय खुदाइ।
खालिक दरि खूनी खडा, मार मुहे सुहि खाइ।।

अतः ब्राह्मणों द्वारा किए जानेवाले बलि-कर्म क ओर संकेत करते हुए कबीर कहते हैं–

जीव बदत अरू धर्म कहत हो, अूरम कहाँ है भाई।
आपन तौ मुनिजन है बैठे, कासनि कहौ कसाई।

कबीर की वाणी में तत्कालीन मानवीय संवेदन बड़ी व्यापकता और समग्रता से ध्वनित है। उनक संकल्प राजा-महाराजाओं की लड़ाईयों का ब्यौरा तथ उनके मिथ्या गुणवाद को प्रस्तुत करना नहीं है। मध्यकाल में दुर्ग का बड़ा महत्व था। राजा इसी में रहता था लेकि सशक्त फौजों के द्वारा घीरे जाने पर रखवाले भाग जात थे। अपनी जन-आस्था के कारण कबीर अपने युग क किसी राज्याधिन इतिहासकार की अपेक्षा अधिक ईमानदारी से तथा प्रामाणिक ढंग से समझ सके औ प्रस्तुत कर सके ।

■ कबीर के धार्मिक-विचार –

कबीर का युग धार्मिक टकराहट का युग था निःसहाय हिन्दू जितना अधिक संकुचित होता था, मुस्लिम शासक उतना अधिक उसपर दबाव डालते थे।

यह एक बडा तथा व्यापक सांस्कृतिक संघर्ष था। कबीर ने अपने युग की धार्मिक स्थिति का बड़ा विशद वर्णन किया है। उनका कहना है कि उस समय हिंदू और मुसलमान दोनों की एक ही गति थी । हिंदू जप, माला, छापा, तिलक आदि बाह्य विधानों को ही सब कुछ मानकर अपने अनेक लोगों को भस्म कर रहा था कबीर कहते हैं-

"वैसनो भया तो क्या भया, बूझा नहीं विवेक।

छापा तिलक बनाइ केरि, दग्धया लोक अनेक।।"

इसी प्रकार मुसलमान भी सत्य को छोड़कर पाखंड में पड़ा हुआ था-

"यह सब झूठी बन्दगी, विरथा पंच निवाज।

सांचौ मचरै झठि पढि, काजी करै अकाज।।"

धर्म के ठेकेदार पंडित, काजी, मुल्ला, योगी, तपस्वी सभी सामान्य जनता का नेतृत्व करने के बजाय अपने ही अलंकार में डुबे हुए थे।

पंडित जन माते पढि पुरान जोगी माते जोग ब्यान।

संन्यासी माते अहमेव, तपसी माते तप के भेव।।

कबीरदास मुक्ति की आशा लेकर सबके पास जा चुके थे। वे जिसके पास भी गए उसे बहुतेरे फंदों से स्वयं ही बँधा हुआ देखा। देवताओं की पूजा करनेवाला हिन्दू, हज करनेवाला मुसलमान, जटा बाँधनेवाला योगी, केदारनाथ की यात्रा करनेवाला कापडी, धन संचित करनेवाला राजा, वेदपाठी पंडित, सभी मृत्यू के गाल में जाएँगे, इनमें से किसी को भी मुक्ति नहीं मिल सकेगी। योगियों को कडी फटकार देते हुए कबीर ने ईश्वर की इच्छा से यह दायित्व अपने उपर लिया।

तुरक दोऊ रह टूटी, फुटी अरू कनराई।

अरध-उरध दसौं दिस जित तित, पूरि रहया राम राई।।

राम की व्यापकता और सभी नामों की एकता के प्रति पूर्ण विश्वास हो जाने के बाद ही कबीर हिंदू और मुसलमान दोनों के 'राम' का भजन करने के लिए सलाह देते हैं।

"कहै कबीर एक राम मजहु रे हिन्दू तुरक नकोई।"

यदि मुसलमान को ऐसा प्रतीत हो कि कबीर द्वारा निर्धारित नाम में उनके साथ कुछ ज्यादती हो रही है तो राम के साथ अलाह भी जोड़ा जा सकता है। समन्वय की प्रखर चेतना के साथ कबीर ने इस गतिरोध को समाप्त करने का संकल्प किया। उन्होंने भारतीयता को नए ढंग से समझने, पहचानने और स्थापित करने का यत्न किया। व्यापक जनसमूह के समक्ष वे एक नए धर्म का प्रस्ताव लेकर आए।

कबीर के सामाजिक विचार

कबीर को मूलतः वैयक्तिक साधना का प्रचारक माना जाता है। इसलिए उन्हें शुध्द रूप से समाज सुधारक नहीं कहा जा सकता है। कबीर की सामाजिक चेतना या समाज सुधारक व्यक्तित्व पर विचार करने से पूर्व जान लेना आवश्यक है कि क्या मध्यकालीन सामाजिक व्यवस्था से जुडी हुई समस्याओं को धार्मिक तथा राजनीतिक समस्या से बिल्कुल अलग करके देखा जा सकता है। अतः कोई हीन नहीं, हीन वही है जो 'राम' नहीं कहता -

नहीं को उँचा नही नीचा। जा का खंड ताही का सींचा।।

जे तू बांभन बभनी जाया। तौ आन बार है काहे न आया।

जे तू तुरक तुरकनी जाया। तौ भीतरी खतनी क्यूं न कराया।

कहै कबीर माधम नहीं कोई । सो मधिम जा मुखि राम न होई ।।

किसी तरह का सामाजिक भेद-भाव सम का गोपन मात्र है । वेद, कुरान, धर्म और जगत स्त्री-पुरुष का भेद सच नहीं है । यदि एक ही बिन्दु तत्व एक ही मल मूत्र, एक ही धर्म, और एक ही गूदा है और एक ही ज्योति से सब उत्पन्न है तो तो कौन ब्राह्मण एवं कौन शूद्र है । कबीर ने कई पदों में हिंदू और मुसलमान के भेद को कृत्रिम और सारहीन सिध्द किया है । यदि कोई व्यक्ति गृहस्थ रहना चाहता है तो उसे अत्याधिक उदार होना चाहिए । यदि इसमें चूक होती है तो उसका जीवन व्यर्थ हो जाता है-

कबीर बैरागी विरकत भला, ग्रिही, चित्त उदार।

दुहुं चूकाँ रीता पडै, ताकूँ वरन पार ।।

अहंकारहीनता, करूणा, दया, प्रेमं,परमार्थ, विनय आदि नैतिक मूल्यों की प्रतिष्ठा के लिए प्रयत्नशील कबीर के विचारों में एक श्रेष्ठ समाज की परिकल्पना निहीत है । अपने राष्ट्र और धर्म की रक्षा के लिए जुझने वाला वीर पुरुष तथा पति के साथ जल मरनेवाली नारी में उन्हें ईश्वरीय आभा दिखाई देती है। उन्होंने आध्यात्मिक साम्यता में ही सामाजिक साम्यवाद की परिकल्पना की है । वे ऐसे भक्त कवि है जिनके रचना कर्म का एक प्रमुख पक्ष है सामाजिक विषमता का उन्मूलन ।

- पाडळकर दयानंद महादेव,

बी.ए. भाग तीन

❑❑❑

प्रेमचंद

कहानी कला के नवीन दृष्टि एवं दिशा प्रदान क युगान्तर प्रस्तुत करने वाले श्री प्रेमचन्दजी का जन्म १८८० ई में बनारस के पांडेपुर ग्राम के एक छोटे से ग 'लमही' में एक कुलीन कायस्थ परिवार में हुआ । इन पिता का नाम श्री अजाबराय और माता का नाम आन देवी था।उनका मुख्य व्यवसाय कृषि था, जिससे पालन पोषण के लिए उपयुक्त आय नहीं हो पाती थी। अन्त उनके पिता को विवश होकर डाकखाने में बीस रुपए क क्लर्की करनी पड़ी । निर्धनता के कारण उनके परिवार क पालनपोषण बड़ी कठिनाई से हो पाता था।

बचपन :

बाल्यकाल से ही विषम परिस्थितीयों क अनुभूति प्रेमचंद को थी। प्रेमचंद के पिता यद्यपी किसा न रहे, लेकिन उनके घरका वातावरण किसानों जैसा था यही नहीं, उन्होंने कष्टप्रद परिस्थितीयों सें सघर्ष करने क क्षमता भी प्राप्त की । प्रेमचंद की बाल्यावस्था में भ छोटी-छोटी इच्छाएँ पुरी नहीं हुई वे मन मसोसकर रह थे। समय आने पर जीवन का यह कटू यथार्थ उनक कथा-शिल्प का मर्मस्पर्शी प्रतिपाद्य बना ।

परिवार :

प्रेमचंद अल्पायु में ही मातृ तथा पितृ-सेन्ह स वंचित हो गए। प्रेमचंद को तीन बहने थी । दो क अकाल मृत्यू हो गई और एक बहुत दिनों तक जीवीत थी प्रेमचंद आठ वर्ष के थे तभी उनकी माता की मृत्यु हुई प्रेमचन्द का बचपन का नाम धनपतराय था। लेकिन उनके चाचा उन्हें 'नवाबराय' नाम से बुलाते थे । प्रेमचंद का विवाह पन्द्रह वर्ष की आयु में हो गया लेकिन दाम्पत्य जीवन सुखद न रहा । इसलिए प्रेमचंदजी ने उनका परित्याग कर शिवरानी से विवाह किया । शिवरानी बाल-विधवा थी। सोलह वर्ष की अल्पायु में प्रेमचंद जी के

उपर से पिता का साया उठ गया । वे मातृ तथा पितृ स्नेह से वंचित हुए ।

शिक्षा :

प्रेमचंद पाँच वर्ष के थे तभी उनकी शिक्षा का प्रारम्भ मौलवी साहब के पास हुआ । चार साल बाद उनके पिता का तबादला जमनिपुर में हुआ। वहाँ उन्होंने एक मकान लिया वह मकान बहुतही गन्दा था। प्रेमचन्द वहां न रह पाते और तम्बाकू वाले के मकान में चले जाते थे। पन्द्रह वर्ष की अवस्था में प्रेमचन्द काशी आए वे नवीं कक्षा में पढने लगे। उसी बीच उनके पिता की मृत्यू होने के कारण ट्युशन द्वारा जीवन-निर्वाह का आश्रय लेना पड़ा । उन्होंने इंटर परीक्षा के लिए निरन्तर प्रयास किया । उन्हें कई बार असफल होना पड़ा । जब गणित ऐच्छिक विषय हो गया तब वे १९१० ई. में इंटर की परीक्षा में सफल हुए । उन्होंने व्यक्तिगत परीक्षार्थी के रूप में सन १९१९ ई में बी.ए. की परीक्षा उत्तीर्ण की ।

जीवीका के विविध आयाम

प्रेमचंदजी की जीवीका का प्रमुख साधन अध्यापन था। मैट्रिक के बाद उन्हें अठराह रुपए मासिक पर अध्यापन कार्य मिला । गोरखपुर, कानपुर, वाराणसी और बस्ती आदि में अध्यापक रहे । प्रगती करते-करते डिस्ट्रिक्ट बोर्ड में सब डिप्टी इन्स्पेक्टर हुए । सब इन्स्पेक्टर के रूप में उन्होंने महीने जीवन का अध्ययन किया । इस सेवा-काल में उन्होंने जीवन के बारें में ही नहीं बताया बल्कि विशाल भू-भाग जनता की निर्धनता पीडीत हृदय-द्रावक दृश्य भी देखा, जिसका चित्रण उनके साहित्य में है ।

सरकारी-सेवा से त्याग पत्र :

सन १९२० में प्रेमचंद सब-डिप्टी इन्स्पेक्टर पद पर काम रहे थे, तब गांधीजी के व्यक्तित्व और विचारों से प्रभावित होकर उन्होंने तुरंत सरकारी नौकरी से त्यागपत्र दिया। बाद में साहित्य-सृजन उनके जीवन का प्रमुख लक्ष्य बना ।

साहित्य साधना की प्रेरणा :

साहित्य के अध्ययन एवं प्रणयन की ओर आरम्भ से ही उनकी रुचि थी । उनकी पत्नी शिवरानी के कथनानुसार पढाई-लिखाई में भी उन्हें रुचि थी। तम्बाकू व्यवसायी का लड़का उनका दोस्त था। मौलाना शोर, रतननाथ सरशार, मिर्जा रूसवा और मौलवी मुहम्मद अली आदि की रचनाओं को उन्होंने बड़े चाव से पढ़ा। निर्धन होकर भी परिश्रम एवं इमानदारी से अर्थोपार्जन करके उपन्यास पढते थे। उनका अध्ययन प्रेम इतना तीव्र हो गया कि पुराणों के उर्दूअनुवाद भी उन्होंने पढे । उनका जीवनपथ कष्टपूर्ण था। उस पर चलते हुए पैर लहूलूहान हो गए लेकिन उन्होंने लक्ष्य की ओर बढना नहीं छोड़ा । वे उखड़-खाबड़ जीवन पथ पर निरंतर बढ़ते गए।

साहित्य-सृजन का श्रीगणेश

श्री प्रेमचंदजी ने कथा-साहित्य को साहित्य-सृजन केंद्र बनाया। सन १९०१ ई. में उन्होंने 'प्रेमा' नामक उपन्यास उर्दु में लिखा। सन १९०४ ई. में कहानी रचना का कार्य भी प्रारम्भ कर दिया। सन १९०७ ई में उनकी 'संसार का अनमोल रत्न' यह कहानी उर्दु प्रसिध्द पत्र 'जमाना' में प्रकाशित हुई। उनके इस संग्रह में राष्ट्रीयता मुखर थी, इसलिए सरकार ने जब्त करके सारी प्रतियाँ जलाई । पश्चातवर्ती कहानियाँ उन्होंने 'प्रेमचंद' नाम से लिखी।

सन १९०१ से १९१५ तक का रचना काल उर्दू रचनाओं की दृष्टि से प्रमुख है । इस बीच उन्होंने पौने दो सौ कहानियाँ की रचना की जो अनेक संग्रहों में प्रकाशित हुई ।

उनके प्रमुख हिंदी कहानी संग्रह निम्नलिखित

है-

१) सप्त सरोज (१९१७ ई. गोरखपूर)

२) नवनिधी (१९१८ ई. बम्बई)

३) प्रेम पूर्णिमा (१९१८ ई. कोलकत्ता)

४) शान्ति (१९२८ ई. कलकत्ता)

५) बड़े घर की बेटी (१९२१ ई. कलकत्ती)

६) प्रेम-तीर्थ (१९२६ ई. बना रहा)

सन १९३६ ई. को प्रेमचन्द की मृत्यु हो गई। साहित्य के अन्तरिक्ष से एक दिप्त सितारा सदैव को विलीन हो गया, लेकिन उनकी दीप्ति उनकी रचनाओं में अक्षुण्ण है।

श्री प्रेमचंद का व्यक्तित्व विशुध्द भारतीयता से मण्डित है। एक विशाल संवेदना के वे मूर्तीमान प्रतीक है। उनमें राष्ट्रीयता एवं राष्ट्र-प्रेम का उन्मेष है। प्रेमचंदजी का कथासाहित्य गांधी, दयानन्द और राजा राममोहन राय-इन तीनों के विचारों की त्रिवेणी थी।

श्री प्रेमचन्दजी ने अपने साहित्य-साधना में यद्यपि गद्य साहित्य की विधाओं को स्पर्श किया है, वास्तव में वे कथा शिल्पी है। अपने इस क्षेत्र के, एकमात्र सम्राट है। उनका कृतित्व उपन्यास, कहानी साहित्य उर्दू कहानी संग्रह, हिंदी कहानी संग्रह आदि में देखने को मिलता है।

- तेजस्विनी शांताराम पाटील,

बी.ए. भाग तीन

❑❑❑

यशपाल : क्रांतिकारी लेखक

यशपाल के लेखन में प्रमुख विधा उपन्यास है, लेकिन अपने लेखन की शुरूआत उन्होंने कहानियों से ही की। उनकी कहानियाँ अपने समय की राजनीति से उस रूप में आक्रांत नहीं है, जैसे उनके उपन्यास नई कहानी के दौर में स्त्री के देह और मन के कृत्रिम विभाजन के विरुद्ध एक संपूर्ण स्त्री की जिस छवि पर जोर दिया गया, उसकी वास्तविक शुरूआत यशपाल से ही होती है। उनके कहानी -संग्रहों मे पिंजरे की उडान, ज्ञानदान, भस्मावृत, चिनगारी, फुलों का कुर्ता, धर्मयुद्ध, तुमने क्यों कहा था, मैं सुंदर हूँ और उत्तमी की माँ आदि प्रमुख है।

यशपाल के रचनात्मक विकास में उनके बचपन में भोगी गरीबी की एक विशिष्ट भूमिका थी। उनका जन्म फीरोजपुर छावनी में एक साधारण खत्री परिवार में हुआ। उनकी माँ अनाथालय के स्कूल अध्यापिका थी। यशपाल के पिता की एक छोटी-सी दुकान थी। यशपाल के पिता का उनके परिवार पर अधिक ध्यान नहीं था। इसलिए यशपाल की माँ ही अपने दो बेटों के शिक्षा के बारे में अधिक सजग थी। उनकी माँ उन्हें स्वामी दयानंद के आदर्शो के अनुरूप एक तेजस्वी वैदिक प्रचारक बनाना चाहती थी।

यशपाल ने अंग्रजों के आतंक और विचित्र व्यवहारों की अनेक कहानियाँ बचपन में सुनी थी। बचपन में जो भी कोई देखा वह अंग्रेजों के प्रति घृणा भर देने पर काफी था। हिन्दुस्थानियों को उनके सामने गिडगिडाते देखा था, इससे उन्होंने अपना अपमान अनुभाव किया है। ब्रिटिश साम्राज्यवाद के विरुद्ध

घृणा के संदर्भ में यशपाल ने अपने बचपन की दो घटनाओं का उल्लेख किया है । यह घटना उनके चार-पाँच वर्ष की आयु की है । वे कहते है, उनके एक संबंधी युक्तप्रांत के किसी कस्बे में कपास ओटने के कारखाने में मैनेजर थे। कारखाने के स्टेशन के पास अंग्रजों के दो-चार बंगले थे। एक बंगले में मुर्गिया पली थी। एक शाम यशपाल उन मुर्गियों से छेड़खानी करने लगे । बंगले में रहनेवाले मेंमसाहब ने उन्हें फटकारा और गाली भी दी। यशपाल ने भी उसको प्रत्युत्तर गाली से ही दिया। इस मेमसाहब ने मेरी माँ से शिकायत की । माँ ने एक छड़ी लेकर मुझे खूब पीटा जमीन पर लीपट गया परंतु पिटाई जारी रही । परंतु मेरे मन में अंग्रेजों के प्रति अधिक घृणा उत्पन्न हुई।

दुसरी घटना काशीपुर में घर के पास ही द्रोण सागर नामक एक तालाब था। दोपहर में वहाँ स्त्रियाँ घुमने जाती थी। एक दिन वे स्त्रियाँ वहाँ नहा रही थी कि उसके दुसरी ओर अंग्रेज अचानक दिखाई दिए। स्त्रियाँ उन्हें देखकर चीखने लगी और आत्मरक्षा में एक-दूसरे से लिपटते हुए, भयभीत होकर उसी अवस्था में अपने कपड़े उठाकर भागने लगी। अंग्रेजों का भय ऐसा था जैसा बकरीयों के झुंड को बाघ देख लेने से भय लगता था।

उनकी माँ उन्हें स्वामी दयानंद के आदर्शों का एक तेजस्वी प्रचारक बनाना चाहती थी। इसी उद्देश से उनकी आरंभिक शिक्षा गुरूकुल कांगड़ी में हुई ।

यशपाल कांग्रेस के माध्यम से ही राजनीति में आए। १९२१ में उन्होंने असहयोग आंदोलन में भाग लिया तब वह अठारह वर्ष के नवयुवक थे। देश-सेवा और राष्ट्रभक्ति से उत्साह से वह कांग्रेस प्रचार-अभियान में भाग लेते थे। घर के ही लुगड से बने खद्दर के कुर्ता-पायजमा और गांधी टोपी पहनते थे। इसी खद्दर का एक कोट भी उन्होंने बनवाया था। इसी काल में अपने भाषणों में ब्रिटिश साम्राज्यवाद विरोधी बाते करते थे ।

यशपाल जी का उद्देश्य नौजवान भारत सभा के द्वारा गांधीवदी कांग्रेस की समझौतावादी निति की आलोचना करके जनता को उस राजनैतिक कार्यक्रम की प्रेरणा देना और जनता में क्रांतिकारी आंदोलन के लिए सहानुभूति पैदा करना था। इन क्रांतिकारियों ओर महात्मा गांधी तथा गाँधीवादियों के बीच एक बुनियादी अंतर की संकेत करना उपयोगी होगा । लाला लजपतराय की हिंदूवादी नीतियों से घोर विरोध के बावजूद उन पर हुए लाठचार्ज के कारण उनकी मृत्यू हुई, भगतसिंह और उनके साथियों ने सांडर्स की हत्या की । लेकिन भगतसिंह, सुखदेव और राजगुरू को फाँसी हुई, उन्होने देखा की, फाँसी के विरोध में ने जनता की ओर से व्यापक दबाव के बावजुद, कोई औपचारिक अपील तक जारी नहीं की गई। अपने क्रांतिकारी जीवन के जो संस्मरण यशपाल ने सिंहावलोकन में लिखे।

यशपाल जी के जीवन की एक महत्वपूर्ण घटना है कि उनका विवाह जेल में हुआ था। जेल से रिहाई होने के बाद उसी वर्ष में यशपाल ने विप्लव का प्रकाशन-संपादन शुरू किया तो अपने इस काम को यशपाल 'बुलेट की तरह बुलेटिन के रूप में परिभाषित करते रहे। अहिंसक और समतामूलक समाज का निर्माण वे राजनीतिक क्रांतिकारी के माध्यम से चाहते थे। परंतु अधुरे काम को उन्होनें लेखन का अपना

आधार बनाया। अपने समय के सामाजिक-राजनीतिक समस्याओं को केंद्र में रखकर उन्होंने साहित्य लिखा। हमेशा ही प्रचारवादी कहकर उन्हें लांछित किया गया। उनपर कुछ आरोप भी हुए पर अपने ऊपर लगाए गए प्रचार के आरोप का यशपाल ने उत्तर भी लगभग प्रेमचंद की ही तरह दिया। उन्होंने अपने पहले उपन्यास 'दादा कॉमरेड' की भूमिका में उन्होंने लिखा 'कला के प्रेमियों को एक शिकायत मेरे प्रति है कि कला को गौण और प्रचार को प्रमुख स्थान देता हूँ। मनुष्य के पूर्ण विकास और मुक्ति के लिए संघर्ष करना ही लेखक की सार्थकता है। जब लेखक अपनी कला के माध्यम से मनुष्य कि मुक्ति के लिए पुरानी व्यवस्था और विचारों में अंतर्विरोध दिखाता है और नए आदर्श सामने रखता है तो उस पर आदर्शहीन और भौतिकवादी होने का लांछन लगाया जाता है। यह कारण नहीं है कि उपन्यास ही यशपाल की केन्द्रीय साहित्यिक विधा है। जिस नए समाज की परिकल्पना यशपाल ने कि उसके निर्माण की सुविधा अपनी कल्पना की इस धरती पर उन्हें सबसे अधिक थी।

– पाटील दिपाली अशोक

बी.ए. भाग तीन

❑❑❑

जिंदगी : एक प्रश्न

हमें पैदा करनेवाली माँ की बेबसी की तरह ध माँ की भी स्थिती बन रही है। जैसे आज के नौजव धरती माँ के बेटे हैं,लेकिन अपने स्वार्थ में डुबे र हैं। उन्हें इतना भी पता नहीं कि उसमें ह देशवासियों को ही हानि पहुँच रही है। धरती माता रक्षण करना हर जीव का कर्तव्य है। स्वार्थ के नशे चूर ये लोग नशीली चीजें ड्रग्ज, अफू, गांजा, चर शराब आदि बनाते और बिकते हैं। वे देशद्रोह क वक्त धरती माता को भूलते हैं। लेकिन हमारी धर माँ बेटे की गलती के कारण बदनाम, लाचार त अशक्त बन जाती है। नशा देनेवाली चीजें आदमी व बरबाद करती है। इस देश में दो तरीके से लोग जीव बिताते है – एक इस देश में कुछ लोग ऐसे है जो जि के लिए खाते हैं। दूसरे लोग हैं जो खाने के लिए जी हैं। एक तरफ ये लोग है जो अपनी जिंदगी उन्न बनाने के लिए देश को खोखला बनाते है। जानवर का घास खाने को तत्पर बने है।

हर एक की अलग जिंदगी है। कुछ लोग ऐशआराम में, कुछ मध्यमवर्गीय कुछ ऐसे है ज फूटपाथपर , कुटी बनाकर रहते है। कभी हमने इनके बारे में सोचा है ? हमारे पास जितना ज्यादा धन होता है, उतना ही हम अभाव महसूस करते है। जो नहीं है उसकी माँग करना, जो है उसका मोल कम यह भावना बढ रही है। कबी लाइट चली गई तो हम लाइट हाऊस के कर्मचारी को कोसते है। अंधेरा शाप महसूस होता है। लेकिन वे लोग याद करो जिनका जीवन ही अंधकारमय है। वे कैसे रहते होंगे ? कैसी

जिंदगी बिताते होंगे ? यह सोचने के लिए हमें समय नहीं है । क्योंकी दुनिया में सबसे ज्यादा सुखी हम अपने आपको समझते है । परोपकार भावना का लाभ प्रकट करते हुए किसी ने कहा है ।

'सुख ऐसी खुशबू है जो
दूसरों को बाँटते हुए
बाटनेवाला खुशबू से भर जाता है।'

अगर अपने दूसरों को सुखी बनाने की कभी कोशिश की है तो अवश्य अनुभव आया होगा । दूसरों को मेहंदी लगाने से आपका हाथ पहले रंगिला होता है । जिंदगी का मतलब क्या है ? हमें यह जरूर मालूम होना चाहिए कि-

''जिंदगी एक ऐसी किताब है,
दूसरे पन्ने पर क्या लिखा है,
ये कोई नहीं जानता।''

जिंदगी एक ही बार मिलती है । इसका अंत होने से पहले कुछ ऐसा करो, जिससे जिंदगी सार्थक बन जाए।

''जिंदगी एक खेल है, जिसे खेलना है।

जिंदगी लडाई है, हिम्मत और हौंसले से लड़नी है।

जिंदगी एक चमन है, जिसकी खुशबू फैलानी है।

जिंदगी एक सहेली है, जो सुख-दुःख में हमें साथ देती है।''

- संगिता गजानन डाफळे

बी. ए. भाग तीन

❑❑❑

महादेवी वर्मा : एक संवेदनशील लेखिका

छायावाद युग के प्रमुख चर आधार स्तंभ माने गए हैं - जयशंकर प्रसाद, सूर्यकान्त त्रिपाठी 'निराला', सुमित्रानन्दन पंत और महादेवी वर्मा। ईन सभी महान विभूतियों का हिन्दी साहित्य में विशेष योगदान रहा है। छायावादी युगीन कवयित्री महादेवी वर्मा एक योगी की भाँति स्थिर होकर, अपनी तीक्ष्ण दृष्टि से समग्र जन-मन और प्रकृति का सूक्ष्म अवलोकन करती रही है।

हिम-सी उज्ज्वल, जल-सी निर्मल, कुसुम-सी कोमी, सात्विक गुणों से परिपूर्ण महादेवी के व्यक्तित्व में अनोखापन है। विविध रंगी जीवन मेले में उन्होने बहुत कुछ देखा और झेला है। संघर्षो में जीवन- यापन करनेवाली महादेवी जी ने भूमंडल पर समाज के सजीव चित्र अंकित करने का प्रयास किया है।

■ **जन्म -**

महादेवी वर्मा का जन्म उत्तरप्रदेश के फर्रुखाबाद नामक शहर में हुआ था। २४ मार्च १९०७ ई. को होली के दिन प्रातः आठ बजे हुआ।

■ **नामकरण-**

गोविन्द प्रसाद तथा हेमरानी देवी की प्रथम संतान लक्ष्मी है, इस समाचार ने सारे परिवार को आनंद विभोर कर दिया। ''बाबा ने इसे कुलदेवी दुर्गा का अनुग्रह माना औंर आदर प्रदर्शित करने के लिए इनका नाम रखा- महादेवी।'' महाकवि मैथिलीशरण गुप्त जी ने महादेवी के लिए लिखा है-

"सहज भिन्न दो महादेवियाँ एक रूप में मिली मुझे, बता बहन साहित्य-शारदा या काव्य श्री कहुँ तुझे।"

■ **शिक्षा –**

श्री गोविन्द प्रसाद जी प्रगतिवादी व्यक्ति थे। समाज की परवाह किए बिना उन्होंने महादेवी को एक पुत्र के समान शिक्षा दी। लगभग पाँच वर्ष की उम्र से उनका शिक्षण कार्य आरम्भ हुआ। कुछ दिनों तक उन्हे घर में ही शिक्षा दी गई, संस्कृत आरम्भ हुआ, ब्रज पढाने के लिए ब्राह्मण पंडित जी आते थे, उर्दू की शिक्षा मौलवी जी देते, संगीत सिखाने नारायण महाराज आते थे तथा चित्रकला सिखाने के लिए सदाशिवराव नामक महाराष्ट्रीयन विद्वान आते थे। आर्य समाजी संस्कारों के कारण उन्हें सन १९१२ में इन्दोर के मिशन स्कूल में प्रारंभिक शिक्षा के हेतु भेजा गया। सन १९१९ में इन्होने पाँचवी कक्षा की छात्रा के रूप मे डायमंड ज्यूबिली क्रास्थवेट महिला कॉलेज इलाहाबाद में प्रवेश लिया। सन १९२१ में मिडिल तथा सन १९२५ में इंटर की परीक्षा प्रथम श्रेणी में पास की। मिडिल में तो प्रान्त भर में वे सर्वप्रथम आई। सन १९२९ में इन्होने बी. ए. की परीक्षा प्रथम श्रेणी में उतीर्ण की। सन १९३२ में महादेवी ने प्रयाग महिला विद्यापीठ में संस्कृत विषय लेकर एम. ए. की परीक्षा उतीर्ण की।

■ **परिवार–**

श्री. गोविन्द प्रसाद जी की चार संताने थी। महादेवी, शामादेवी, जगमोहन, मनमोहन। श्यामादेवी महादेवी जी के साथ ही क्रास्थवेट कॉलेज में पढती थी, उन्होने इंटर तक की शिक्षा प्राप्त की। श्यामादेवी का देहान्त इलाहाबाद में २६ दिंसम्बर स १९७६ को हुआ, महादेवी जी के भाई जगमोहन क भी मृत्यू हो गई, जिनका परिवार आज भी भोपाल स्थित है। इनके सबसे छोटे भाई मनमोहन उनके परिवार के साथ कलकत्ते में रहते है। इन चारों संतान में महादेवी जी ही सभी क्षेत्रों मे अग्रसर रही है। वह प परिवार की केन्द्र बनी हुई थी।

पिता श्री. गोविन्द प्रसाद बडे सौम्य और हँस मुख स्वभाव के व्यक्ति थे। इनका जीवन अँग्रेजों के सानिध्य में इन्दौर तथा नरसिंहगढ की रियासतो म बीता था। आरम्भ मे वे इन्दौर के डेली कॉलेज म अध्यापन का कार्य करते थे। वे भाषण करने की कल मे निपुण थे। महादेवी जी के व्यक्तित्व पर उनके पित के सभी प्रभाव स्पष्ट रूप से दिखाई देते है। विद्वान पिता की विदुषी पुत्री ने उनके आदर्शो औ आकांक्षाओं को पूर्ण कर दिया है। पिता से प्राप्त संस्कार महादेवी को उच्चता के शिखर पर ले जाते है।

■ **विद्वानों का सम्पर्क –**

महादेवी जी एक ऐसे युग में पली, जब चारों ओर विद्वानों की भीड़ लगी हुई दिखाई देती थी। उनके जीवन में एक नहीं अनेक क्षेत्र केव्यक्ति आए। राजनैतिक, सामाजिक, साहित्यिक, धार्मिक आदि सभी क्षेत्रों का उन्होने काफी निकट से सम्पर्क किया। उनकें संपर्क में आए हुए महत्वपूर्ण व्यक्ति यह हैं–

म. गांधीजी, जवाहर लाल नेहरू, पुरूषोत्तम दास टंडन, राजेन्द्र बाबू, श्रीमती इंदिरा गांधी, प्रेमचंन्द, मैथिलीशरण गुप्त और कवीन्द्र रवीन्द्र आदि।

विवाह–

महादेवी जी की संम्पूर्ण जीवन यात्रा का रहस्य समर स्वाध्याय वैवाहिक जीवन है। पितामह ने सन १९१६ में महामहिम महादेवी का विवाह करने का निश्चय कर लिया था। ९ वर्षीय महादेवी का विवाह बरेली के निकट के नवाबगंज कस्बे मे स्वरूपनारायणजी से कर दिया गया। अबोध बालपन में हुए विवाह की अभिव्यक्ति महादेवी ने इस प्रकार की है। ""*I have no memory of the wedding having taken place. I can only remember hearing the sound of a band playing and seeing a procession with Elephant and horses came up to our house. I thought it was an entertainment and ran out to see it with all the other children. Then somebody grabbed me and took me away (to put some nice clothes on me)"---*

सम्मान एवं पुरस्कार –

महादेवी ने बचपन से ही पुरस्कार प्राप्त करने आरंभ कर दिए थे। प्राथमिक स्कूल में उन्हे सबसे पहले काव्य पठन स्पर्धा में चाँदी का कटोरा प्राप्त हुआ था। माध्यमिक शिक्षण में भी इन्हे विभिन्न प्रकार के मेडल तथा सर्टिफिकेट प्राप्त हुए है। हिंदी के साहित्यकारों की तरफ से महादेवी जी के दो ग्रंथ प्रकाशित हुए है। संवत २०२१ में भारतीय परिषद प्रयाग की और से कविवर पंत ने इनके निवास पर इन्हें एक अभिनन्दन ग्रंथ भेट किया। संवत १९१९ में 'नीरजा पर सेक्सरिया' पुरस्कार गाँधीजी के हाथों मिला। संवत २००० में 'स्मृती की रेखाएँ' पर द्विवेदी पदक प्राप्त हुआ। संवत २०१३ मे उज्जैन और बनारस युनिवर्सिटी ने माननीय 'डायरेक्टर' और भारत सरकार ने 'पद्मभूषण' की उपाधि से सम्मानित किया। संवत २०१७ में सर्व सम्मती से प्रयाग महिला विद्यापीठ की उपकुलपति निर्वाचित हुई। सन १९८२ में ज्ञानपीठ संस्था की ओर से 'यामा' काव्य संग्रह पर डेढ लाख रूपए का 'ज्ञानपीठ' पुरस्कार प्राप्त हुआ, जो इंग्लैड की प्रधान मंत्री मार्गरेट थेचर के शुभ हाथों से मिला था। सन १९८९ में उत्तर प्रदेश की सरकार की तरफ से एक लाख रूपए का 'भारत – भारती ' पुरस्कार मिला।

निष्कर्ष –

मानव के साथ पशुओं पर भी प्रेम करनेवाली महादेवी जी के जीवन की व्याख्या करना या उसे पूर्णतः समझ पाना एक पहेली को सुलझाने के समान है। महादेवी वर्मा समृद्ध –विशाल जाती की उच्च आदर्शो वाली संतान रही। जिनकी बराबरी आज तक उस जाति की कोई महिला नही कर पाई है। साहित्यकारों की श्रृंखला में 'अनमोल हिरे' की उपाधि प्राप्त करनेवाली महादेवी के वंशजो की गाथा गौरव गरिमा से मंडित है।

विभिन्न क्षत्रो मे विस्तृत उनका विशाल जीवन आदर्शो का भंडार है। महादेवी जी का जीवन एक ऐसा आदर्श है जिसकी दिप्ती से समग्र हिन्दी साहित्य जगमगा गया है। तथा भविष्य के निर्माणो को नवीन संदेश प्रदान करने में सक्षम सिद्ध हो गया है।

आरती अशोक घारे

बी. ए. भाग ३

२१ वी सदी

यहाँ आ गया एक नया सफर,
अब यंत्रों ने मचा दिया कहर ।
बेटा बाप से कह रहा है, कुछ देर ठहर,
यह यंत्रयुग है बाबा, यंत्रयुग ।
अब खेतों में बैलों की जगह ट्रैक्टर आया,
उस पर सवार होकर किसान जी भर के सोया।
एक दिन संसद पर आतंकवादियों ने हल्ला किया ।
अगले दिन विदेशी शांती का प्रस्ताव लेकर आया ।
हमारे मंत्री जी ने उसके साथ चाय ली,
जहाँ बैठकर गरीब बुन रहे थे खादी,
ये है २१ वी सदी ।
जहाँ देखो, वहाँ मोबाईल
जहाँ देखो, वहाँ नई-नई गाडियाँ ।
उसमें बैठी है सुंदर नारियाँ,
शादी होकर भी, उसनें नहीं पहनी है चुडियाँ।
कुंकुम की जगह उसने लगाई है बिंदी,
क्या यही है, भारतीय संस्कृति ।
पर अमेरिकन स्त्री ने पहनी है साडी,
ये है २१ वी सदी ।
अब तो कम्प्युटर का राज है,
लाखों लोगों का काम एक अकेला करेगा ,
कुछ दिन बाद,
बच्चे का बाप कौन है? यह कम्प्युटर बतलाएगा ।
यह है २१ वी सदी ।

– राणी शिवाजी फराकटे
बी.ए. भाग ३

प्यार

प्यार है क्या ? प्यार है धरती और आसमाँ ।
मिलने की कोई उम्मीद नहीं, फिर भी करते हैं,
एक दूसरे से प्यार, वह है प्यार ।
प्यार है भगवान, प्यार है पूजा ।
प्यार से बढ़कर, नहीं कोई दूजा ।
जो आँखो से आसूँ बनकर गिरते हैं,
जो धरती पर बारीश की बूँदे बनकर गिरते हैं,
वह है प्यार ।
जो सागर लहरों से करता है,
जो दिया बाती से करता है,
जो दिल धडकन से करता है, वह है प्यार।
सीता ने जो राम से किया था,
मीरा ने जो श्याम से किया था,
वह है प्यार ।
प्यार है समर्पण, प्यार है वादा,
वह प्यार नहीं है,
जो कुछ पाने के लिए किया जाए,
किसी को तडपाने के लिए किया जाए ।
सीमा पर खड़े जवानोंने
जो अपने देश से किया है,
वह है प्यार....।

– पुष्पा नेताजी यादव
बी.ए. भाग तीन

फूल

फूल खिलता है बगीचे में
लेकिन उसकी खुशबू दौडती है, हर दिशा में,
स्पर्श से उसके तरंगिलत होता है पवन,
लिए अपनी पंखुरियों में वसंत ऋतु का जतन ।
होकर खुशबू से मोहीत
गुंजती है फूल-फूल पर तितलियाँ ,
तितलियों की गुंज से मोहीत होता है फूल,
मोहित फूल को देखकर आकर्षित होते हैं लोग,
और खो बैठते हैं अपना होश ।
पौंधे से अलग होकर,
रह न पाया एक दिन,
फूल खिलता है, काँटो के बीच
लेकिन रहता है, सबके दिलों के बीच ।

– कु. श्रद्धा संभाजी गायकवाड
बी. ए. भाग तीन

दर्द

माँ बहुत दर्द सह कर....
बहुत दर्द दे कर....
तुझसे कुछ कह कर, मैं जा रही हूँ,....
आज मेरी विदाई में जब सखियाँ मिलने आएगी,....
सफेद जोडे में लिपटी देख सिसक भर जाएगी, ...
लड़की होने का खुद पे वो अफसोस जताऐंगी,...
माँ तू उनसे इतना कह देना,
दरिंदोंकी दुनिया में संभलकर रहना...!

माँ राखी पर जब भैय्या की कलाई सुनी रह जाएगी....
याद मुझे कर-कर जब उनकी आँख भर जाएगी...
तिलक माथे पर करने को माँ
रूह मेरी भी मचल जाएगी....
माँ तू भैय्या को रोने ना देना...
मैं साथ हूँ हर पल उनके कह देना...!

माँ पापा भी छुप-छुप बहुत रोऐंगे,...
मैं कुछ ना कर पाया ये कह के खुद को कोसेंगे,....
माँ दर्द उन्हें ये होने ना देना,....
इल्जाम कोई लेने न देना,....
वो अभिमान है मेरा, सम्मान है मेरा...
तू उनसे कह देना....!

माँ तेरे लिए अब क्या कहूँ...
दर्द को तेरे शब्दों में कैसे बाँधूं,..
फिर से जीने का मौका कैसे माँगू,....
माँ लोग तुझे सताऐंगे....
मुझे आझादी देने का तुझपे इल्जाम लगाएगे,....
माँ सब सह लेना पर ये ना कहना,....
"अगले जनम मोहे बिटीयाँ ना देना !"

– कु. ऋतुजा सिताराम पाटील
बी. एस्सी. ३ भाग तीन

शेर-ए-शायरी

तेरे इनकार से अच्छा
मेरा इकरार होगा
तेरी नफरत से अच्छा
मेरा प्यार होगा
अगर यकीन न हो तो
डोलीसे झाककर देख लेना
तेरी बारात से अच्छा
मेरा जनाजा होगा ।

– सुहास पांडुरंग रेडेकर
बी.ए. भाग ३

Love Chemistry

ना ये chemistry होती,
ना मैं student होता,
ना ये accident होता।

अभी Practical में आई
नजर में एक लडकी,
सुंदर थी नाक उसकी
test Tube जैसी लंबी

बातों में उसकी
Glucose की मिठास थी,
साँसो में Ester की
खुशबू की साथ थी।

आँखो से झलकता था
कुछ इस तरह का प्यार,
बिना पिते ही हो जाता था
Alcohol का खुमार।

Benzene से होता था
उसकी Presence का एहसास,
अंधेरे में होता था
Radium का आभास।

नजरे मिली, Reaction हुआ,
कुछ इस तरह से
Love का Production हुआ।

लगाने लगा उसके घर के चक्कर
ऐसे, Nucleus के
चारों तरफ Electron हो जैसे।

उस दिन से हमारा
conformation हुआ,
जब उसके डैडी से
हमाऱा Introduction हुआ।

सुनकर हमारी बात
वो ऐसे उछल पडे,
ignition tube में जैसे
sodium भडक उठे।

वो बोले, होश में आओ,
पहचानो अपनी औकात।
Iron मील नहीं सकता
कभी Gold के साथ।

ये सुनकर टुटा हमारा
अरमान से भरा Beaker,
और हम चूप रहे
Benzyldehyde का
कडवा घूट पीकर

अब उसकी यादो के सीवा
हमारा काम चलता न था,
और Lab में हमारे दिल के सीवा
कुछ और जलता न था।

जिंदगी हो गई
unsaturated hydrocarbon की तरह,
और हम फिरते रहे
आवारा hydrogen की तरह।

– माधवी बजरंग खोर
बी.एस्सी. भाग त

दोस्ती

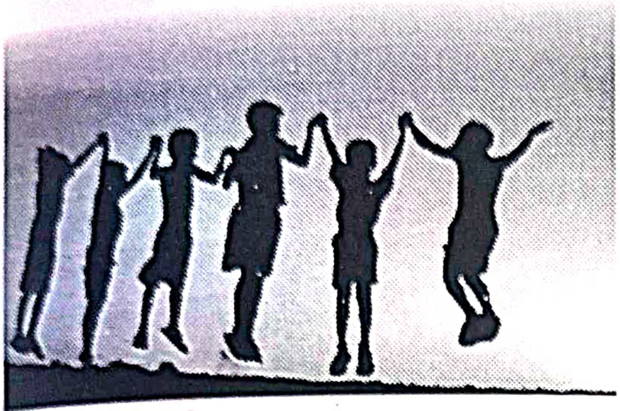

एक हँसी जो हँसा दे,
एक आँसू जो रुला दे
एक आरजू जो जगा दे
एक चाहत जो समझ ले
हर आहट जो जान ले
उसी रिश्तों का नाम है दोस्ती ।
दोस्ती दिल से हो तो,
लाखों दोस्तों से अच्छी लगती है।
दोस्त तुम जैसे हो तो,
लाख दुश्मन अच्छे लगते है
माना की भूल जाना ।
आपकी फितरत हो सही
मगर हमें भूल पाना
आपकी किस्मत में नहीं
चाहो तो आजमाकर देख लो
खुद को भूल जाएँगे पर आपको नहीं।

– महेश धोंडीराम पाटील
बी.ए. भाग ३

जिंदगी –एक सवाल

जिंदगी में मेरा वजुद क्या है ?
इस सवाल का जवाब नहीं मिलता
इस बेजान जिंदगी में
उम्मीदों का दिया नहीं जलता
गमों से बहाल मन को
सुख का सहारा नहीं मिलता
टुटे सपनों के आसमाँ में
खुशियों का सूरज नहीं चमकता
मुरझाई हुई किस्मत को
खिलने का हक नहीं मिलता
जिंदगी से इस हार का
कोई कारण नहीं मिलता ।
न जाने क्यों.....
जिंदगी ऐसा सवाल है
जिसका जवाब नहीं मिलता
मुस्कुराकर जीना जिंदगी है,
मुस्कुराकर गम भुलाना जिंदगी है,
जितकर हँसे तो क्या हँसे ?
सबकुछ हार कर गम भुलाना जिंदगी है ।

– कांबळे स्वप्नाली मारुती
बी.ए. ३

सच्ची स्वतंत्रता

गुलाम था भारत बना रहा अपनिषेध ,
अंग्रजों के हाथों शोषित था सारा देश ।
वर्षों गुजारी हमनें गुलामी की जिंदगी,
उजाले से दूर गुमनामी की जिंदगी ।
एक प्रकाशोत्सव आया और सारे अंधेरे मिट गए,
एकता के सूत्र में सारे निवासी सिमट गए ।
शहिदों के बलिदान से मिली अनमोल स्वतंत्रता,
संविधान में निहित हुई, एकता, अखंडता, स्वतंत्रता ।
अपनी जमीन मिल गई, अपना आसमा मिल गया,
अपने सपनों का हमें भय मुक्त जहाँ मिल गया ।
जहाँ हर कोई चले विकास के रथ पर,
गांधी के बताए, शांति और अहिंसा के पथ पर ।
पर जब गरीबी आबाद हैं, निर्धन बर्बाद है ,
तो कैसे कहें हम आजाद है ।
जब सारा प्रशासन तंत्र ही भ्रष्ट है,
बेईमानी खुशहाल है, ईमानदारी ग्रस्त है ।
मानवता घुट-घुट जीने को अभ्यस्त है,
तो क्या यही स्वाधिनता दिवस १५ अगस्त है ?
जब अधिकारों का हनन होगा ,
महिलाओं का शोषण और दमन होगा ।
मानवता का पतन होगा ,
तो कैसे अपना आजाद ये वतन होगा ।
जब सच्चाई, ईमानदारी ही जीवन का मूल मंत्र होगा ,
तभी वास्तविक रूप में, हमारा भारत स्वतंत्र होगा ।

आदमापुरे विशाल अशोक
बी.एस्सी. २

प्यार का 'C' Program (Void main)

कभी मैं # include तो तुम conio.h
तो कभी तुम # include तो मैं stdio.h
कभी मैं error अचानक आनेवाला
तो कभी तुम warning हमेशा छेडनेवाली
कभी मैं equation अपना समीकरण जोडनेवाला
तो कभी तुम expression मेरे साथ में शरमानेवाली
कभी तुम negative logic बिना वजह दुखानेवाली
तो कभी मैं positive logic
तुम्हें बगल में लेकर समझानेवाला
कभी मैं calling module तुम्हें हमेशा बुलानेवाला
तो तुम called module एक पल में हाजीर होनेवाली
कभी तुम While loop गलतीसे condition को
खतरे में डालनेवाली
तो मैं do while तेरे लिए एक बार तो execute होनेवाला
कभी कभी हम दोनों October और क्लास प्यार का तेरे
साथ कभी नहीं होगा run, प्रोग्राम जिंदगी का ।
(getch)!!

– कु. पाटील अक्षय आनंदा
बी.एस्सी. भाग दोन

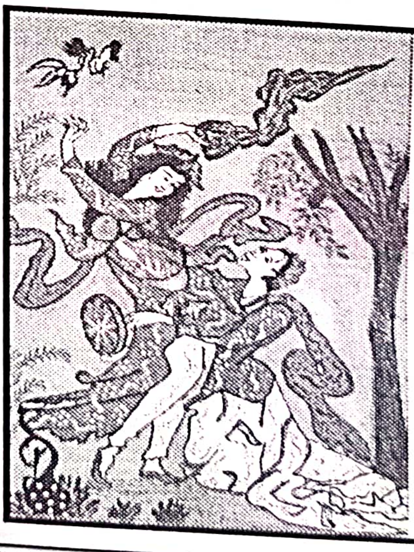

– सुतार सारिका
बी. ऐस्सी. ३

This education has reduced us to a nation of morons; we were strangers to our own culture and camp followers of another culture, feeding on leavings and garbage . . . What about our own roots? . . . I am up against the system, the whole method and approach of a system of education which makes us morons, cultural morons, but efficient clerks for all your business and administration offices."

— R.K. Narayan

English Section

Prof. Shrikrishna Salokhe

INDEX

■ PROSE SECTION ■

1.	Importance of English language	Aparna Toundkar	B. A. III	65
2.	My Dream	Vaishali Chougale	B.Sc. III	67
3.	Happy Family	Patil Rupali Shivaji	B.A. III	68
4.	Women Still Unsafe.....	Poonam Kurde	B.Sc. III	69
5.	Love Your Work	Sharad Mengane,	B.Sc. I	70
6.	The status of Women in Indian Society	Pushpa Yadav	B.A. III	72
7.	Vijay Tendulkar : An Evergreen Writer	Asmita Patil	B. A. III	73
8.	Imagination is more Important than Knowledge	Rahul S. Kamble	B.Sc. III	75

■ POETRY SECTION ■

1.	My Aim	Bhagyashri Madhavkar	B. A. III	77
2.	Smile	Archana Chougale	B. A. III	77
3.	B. Sc. In....	Sangram Chougale	B. Sc. III	78
4.	'One ....'	Ravindra Patil	B. Sc. II	78

■ MISCELLANEOUS SECTION ■

1.	Talking About Life!	Digambar Salunkhe	B. Sc.II	79
2.	Value of Time	Manisha Chouhule	B. A. III	79
3..	The Best Friend	Tejaswini Yadav	B. A. III	80
4.	LIFE	Priyanka Patil	B. A. III	80

Importance of English Language

You all know very well that today, Globalization has changed the face of the world and how a human being an exception to that ? The concept of globalization '*A Global Village*' has brought the whole world closer in all respect , and the geographical barriers have been removed. Now - a - days, everywhere & in every field of human life, communication is must, from Industrial Revolution to the current 'IT' revolution it is a milestone of human development and flourishment.

Various aspects of communication i. e. E-learning, e-mail, e-library, e- farming, e-commerce and so on are leading the human life to the forthcoming prosperity. There is no field in the world that can proceed without communication. In fact, without communication everything is in vain today.

But have you ever thought, why all these things are possible today ? The answer is, of course, because of English . It is not a rhetoric one, English is the root of these all. Now what is meant by English ? 'A language can be defined as the meaningful expression of thoughts, feelings and actions thought aural-oral as well as visual symbols.' Further more, Ronald Wardhalf says, 'Language is a system of arbitrary vocal symbols used for human communication.'

As per the above definition, English is a major, widely spoken language, prospering all the aspects of human life. Today, as a language. English is the soul of education all over the world. Besides this one, there is also no field in the world that can procede without English. This fact shows that now each and every field of human life has been a work field of English. It has become a universal language today.

According to our late P.M. Pt. Neharu, 'English is our major window to the modern world, ' it's

a link language. It is language of science & technology as well as industry and commerce. It's a library language, more often a language of excellence, it's a language of exchange. It is a passport to employment. And the most, it is an official language throughout the world. In fact, today's world is the world is of English.

We know very well that education is a process of human enlightenment and empowerment for the achievement of better and higher quality of life. Further more, the progress and prosperity of a nation depends upon its educational standards. So education is a key to national betterment and welfare. Active and living educational system is must for that . Considering that, Kothari commission (1964-66) has rightly said, "The density of India is being shaped in classroom."

As per the flow of time, education system is also changed and as fact it must has to accept the emerging trends in teaching learning progress. And that is resulted in the acceptance of English from the basic stage of learning.

We can overcome their problems in accordance with English. English can build up our confidence. The pupils have a passport to employment with ease. They will be over all developed with having versatile skills, qualities and abilities. The process of progression begins from an individual. Therefore, the educational status of Maharashtra will be uplifted rapidly. Then the ultimate goal of education 'a fulfilled man' will be achieved. That is why English is a boon for individual as well as social development

- **In fact - English**

A means of progression, passion,

A key of confidence,

A way of upliftment and perfection that leads through education.

Toundkar Aparna Rangrao

B. A. III

My Dream

I have a dream that one day this nation will grow up to realize what kind of a world we have created. We have taken this beautiful world for granted too many times and I say it is time that somebody should stand up for what they believe in and say enough is enough!

I have a dream...that one day our great and beautiful nation will come up as one and fix the mess that we have left behind in our tracks. It seems to me that everyone has forgotten what our great and beautiful nation is all about. Being free means does not being violent and cruel to your environment, your peers, to your world, This all just goes back to the saying, ' You don't know what you've got until it's gone."

I have a dream...that one day I'll be able to look up in the sky and be able to say that our country has finally found its purpose on this planet. I have high hopes for this nation and I want to see these hopes fulfilled in my lifetime. I would like to see a day when nobody is harmed emotionally or physically by racism, violence, or drugs. I want to see a day when nobody comes running to me because somebody or something has hurt them and ruined their day.

I have a dream....that one day I will be able to walk through the park without the fear of something happening to myself or to others. The thought of something horrible happening to you is scary enough. If you want to relax by taking a walk through the park then you should be able to do just that India is the land of the free and the home of the brave. It is a land that provides safety not stress and worry.

I have a dream...that one day we will all learn to get along with each other. I hope that everyone out there suddenly will realize that no matter how intelligent or unintelligent, beautiful or ugly, slim or overweight, will be treated

the same. One day our great nation will leave its problems behind and begin to build a better future, not worrying about, what has already happened that causes stress and worry but focusing on the future allows us to plan out our future. If we have that time to plan out our future, we can expect great things out of our nation.

This is my hope...with this we will be able to stop all madness and chaos and finally be able to live in peace. Another hope that I have, is that we will eventually end our problems with foreign countries and learn to allow people to learn and train the right way of running their country.

This will be the day when everyone comes together in harmony to build up our nations strength once more. I hope to see our nation rise up to stand together and dream to the top of their lungs...I Have a Dream Today !

Vaishali Chougale,

B.Sc. III

Happy Family

There is a happy family on the field of grammar. A husband named Noun and a wife named Verb live in the house of grammar. Verb is the life partner of noun. They have two sons and a daughter. The elder son takes his place when his father is absent. So people call him Pronoun. The younger son an Adjective is a poet. He often describes many things whereas his sister, Adverb often talks about her mother and describes her. There is a servant in that house; joker people call him an Interjection. He does many things which amuse people. Noun has a brother-in-law named Preposition. He often helps him by showing him his position in life. Conjunction is a dear friend of the family and he helps them to make friends. Thus the family lives happily.

Patil Rupali Shivaji

B.A. III.

Women still Unsafe.....

Women ....
W - Well - wisher
O - of all human &
M - Make them
E - Encouraging &
N - Nice

I think it's a appropriate meaning of word 'WOMEN' It is because, I think women are well-wishers of all human being & also the reality is that she makes man encouraged and I think the best example is 'Jijamata', who shaped the great "Shivaji".

Now-a-days, do you think that Women are safe ? The answer is 'No' but why ? Why they are unsafe ? Why ? No one can give the answer of this question. Great people said that 'Women are the God's best creation." But now days this phrase is destroyed under this crowdy and selfish world. I think that all human being are responsible for this.

Day-by-day women become unsafe in their lives, due to multiple reasons, for example- Desire of Son, Desire of Money or anything that makes critical situation in their lives.

Government declares 33% reservation for women, the reality is that there is no special rights that make women safe.

In daily news paper, I think the 50% news is about women's critical condition. It means, for example, 'Women's beating by husband', 'bride-burning', rape etc. and such crimes are occurred mostly in India.

The recent shameful thing which occurred in last Year. On 16th Dec, 2012, we heard a news which occured in Delhi. What was that? The girl called 'Damini', how innocent & sweet she was ! But the cruel people raped and killed her. They destroyed her life within few minutes. It is shameful thing that occurs in our nation. Yes, it's India !!! No one could save 'Damini'.....How painful situation that for Damini ? Only by hearing, we feel upset then what about Damini ? She faced that situation, that moment, till the last breath,

but failed....

It is happening not only with a single Damini but there are thousands of Daminies to are victims, then why does not Government take any strict action against it?

Today, women make themselves firm & developed . Many women access the position of authority by their power or by their intelligence. For example Indira Gandhi, Kiran Bedi, Bacchendri Pal made their position by their intelligence. We all women should also become like these great women. If we become brave then we will automatically solve many problems and difficulties with courage. Then any type of crime will not be created or occurred.

The Government has to take strict action against these curlpits so that in future new 'Damini' will live happy and proud life. Still women are unsafe but we have to change this reality with our ability and it can be initiated by us. And I think, we will succeed....

Poonam Digambar Kurde

B. Sc. III

Love Your Work

We perform many actions but some of the actions become a burden to us. We get irritate by them. Firstly this happens only when the work which we do is not of our liking and secondly, we do not like the people with whom we have to work. If a teacher does not find pleasure in teaching and interested in this students, the job of teaching becomes a burden to him, but if a teacher likes books and loves his students the teacher enjoys teaching and his students enjoy learning under his guidence.

Many saints have attained liberation by performing service through their works in the cavation which they liked. Kabir was a weaver. He was happy while working as a weaver. The feelings in his heart was, 'I have to offer this fabric to society which I regard as God. I have to worship God through my work.' Saint Savanta

Mali has written that he worshiped God Vitthal through his work as a gradener.

Bharatiya Sanskriti teaches us that our action should be acts of devotion. We should see that God in the person for whom the work is intended. The house wife enjoys cooking because she loves all the members of the family to whom she is feeding.

Dharma also consists in being sorry for not being able to make our action flawless. Through the tears shed for our imperfection, the eyes through sincere services. Great men achieve such a state of mind because their actions are never selfish. A poet has said, 'Work for the belly, but keep close to God. To remember God means to remember everything, which is good and auspicious. To remember God, means to remember that we should make society happy. Bharitya Sanskruti tells us, 'Take up some work involving service overcome your pride. Try to become selfless. When you forget yourself while you are working for society you will be worshipping God.'

Even though India has won political freedom, we are living in a segregated manner, we shall be liberated only when we shall live with all Indians, as if they are our sister and brothers. We must strive to establish social equality in Indian society and ensure equal opportunity for development of all people irrespective of caste religion, gender or property. Bharitya Sanskriti has set his noble before us and we must try to realize it.

Sharad Mengane

B.Sc. I

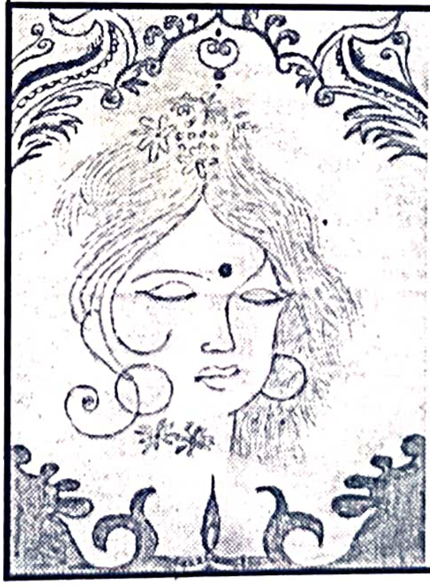

- Patil Bajirao

B.Sc. II

The Status of Women in Indian Society

India is one of the biggest developing countries with some big problems of terrorism and population. Even though there are many problems, we have been developing our country at our best. So it is considered that India will be a super-power after 20 years. But it is our tragedy that we are deliberately ignoring one of the problems and it is the status of women in our society.

Though we have passed 65 years of independence,there is no decrease in the crimes against women. We read in newspapers that many women are burnt alive. The crimes like malnutrition and discrimination are committed against women. They become victims of orthodox systems like dowry. All these things bring about the ruin to our culture.

The situation of women in Indian society is not good. They are always dominated by men in male-dominated society. Women play the role of a daughter, a wife and a mother in their lives. They have to look after their homes. We feel that the birth of a woman is only for cooking and feeding her family. She has to work from early in the morning to late at night . The girl in the family has no freedom to come out of home and do what she wants. She can not choose her husband and take education according to her wish.

After the industrial revolution, women in cities are able to come forward crossing the walls of restriction. Because of education they are able to touch various fields like medicine, engineering, politics, army etc. Jeejabai, Rani Laxmi, Tararani, Indira Gandhi, Mother Teresa, Lata Mangeshkar and Kalpana Chawla are the fine illustrations of women who have made their contribution to the Indian History.

We usually say that man is the real enemy in the progress of

women, but in some cases, we see that a women become an enemy of another woman. A mother -in-law dosen't give permission to her son to marry a girl without taking dowry. Due to the Westernisation, in films, heroines want to show themselves in immoral ways only for the sake of fame and popularity. College girls want to imitate heroines and are often tempted to follow fashions. They must know the hollowness of films and how they themselves are causing harm to our culture.

Women are a major power of our nation. If we want to develop our country, we have to make use of that power. We have to follow the constitutions to give equality to women. Women must be active to protect themselves. They should stand on their own feet getting inspiration from the women like Kiran Bedi and Meera Borvankar. They should physically and mentally be strong to accept new challenges . Then there would be the possibility of 'India 2020'

Pushpa Nataji Yadav

B.A. III

Vijay Tendulkar :❑❑❑ An Evergreen Writer

An Indian writer, Vijay Tendulkar won the prestigious Pdamabhushan Award. He is also well-known play writer in Marathi. He was born Kolhapur on 6th January, 1928 in Saraswat Brahmin family. He spent his childhood in a literary atmosphere. He drafted his 1st essay, when he was just six. His love of watching western plays helped him to develop his dramatic career. When he was just eleven years old, he wrote & directed his first play "Amchyavar Kon Prem Karnar" This was the begining of the great dramatist.

His play "Gruhasta" was not received well appraisal and so he resolved not to write plays anymore. He also wrote "Shrimant' It was a radical story that shocked the orthodox persons. It is a story of an unmarried young women, who decides to keep her unborn child, while her rich father tries to 'buy" her a husband in an attempt to save his prestige.

His celebrated plays are

Gruhasta (1947), Shrimant (19560 Manus Navache Bet (1958) ,Gidhade (1961), Shantata Court Chalu Ahe (Silence ! The Court is in session, 1967), Sakharam Binder, (1972), Ashi Pakhare Yeti & Mi Jinkalo, Mi Harlo Tendulkar Shot into fame with "Sakharam Binder" As a literary figure, Tendulkar became a celebrity with "Gidhade". It is play the explored the theme of violence in a morally collapsed family. Thus, Gidhade proved to be aturning point in Tendulkar's writing with regard to establishment of his own unique writing style.

In his creations, he explores, through his plays, violence in it's various forms. Domestic, sexual, communal & political. His literary creations as fallow.

Short stories & Anthologies:

1) Dwandwa (1961)

2) Phulapakhare (1970)

Musical Play :

Ghashiram Kotwal (1972)

Translations

1) Mohan Rakesh's - Adhe Adhure

2) Girish Karnad's - Tughalq

3) Tennessee william's - A streetcar Named Desire

Films : Nishant, Akrosh , Manthan and Ardha Satya

He was honoured with Sangeet Natak Academy Award 1970, Kamaladevi Chattopadhya Award (1970) National Film Award for best screen play 1977 for his collection of Manthan, filmfare Best Screenplay & story award - Akrosh (1981); Filmfare Best screen play award (1983) Ardha Satya.

India's 2nd honorable award Padmabhushan award in 1984. Sangeet Natak Academy Fellowship 1998, Kalidas Sanman 1999, Katha Chudamanu award 2001, The little magazine SALAM award 2006. As pointed out above, Tendulkar is not only a dramatist but also he has an all round career. He has 2 novels, 2 short stories, 31 plays, 1 musical play & 3 translations.

Vijay Tendulkar is one of the outstanding Indian playwrights of the 20th century, he passed away very recently on 19th May, 2008, at the age of 80. In this way Mr. Vijay Tendulkar is one of the greatest play weigher in Indian literature.

Asmita Patil

Imagination is more Important than Knowledge

Hi.... Friend, How are you? The answer from you is 'nice'. I know it. See guys, I want to tell you one thing, that first you should know yourself perfectly. Why? because my dear friend if you know yourself perfectly then you can do everything.

Let Rahul (Me) tell you some stories. These stories will help you to know what kind of person you are for this you should conquer yourself first.

The years ago, there was 9 year old boy. He was curious. On the other day he used to observe thundering in the sky. We know that thunder is created and it is seen to our necked eyes. In the rainy season, he observed that thunder always collapsed on that land or among trees. Day after day his intelligent hunger increased . And one fine day he did a thing that is ever done by any human being.

He went directly to the place that was transformed into desert due to a thander.

After some days, he finally came out every thing about that thunder. My dear friend, you might have heard his name Hon. Mr. Michael Faraday, who is known as Father of Electromagnetism.

Let me not waste time. Friends, if you start to find out so many hidden things then you will come to know about your level of intelligence right now.

OK... some of you may say that foreigners did so many things. But friends, if you study Indian history, you will come to know that our legends are 1000 times greater than them. The Great legends like Dr. B. R. Ambedkar, Swami Vivekanand, Mr. Jayant Narlikar, Kalpana Chwala...etc have created examples before us by their hard work and honesty.

Friends, the above mentioned stalwarts not only have call of personality but also have infinite value. It is due to hardwork,

passion, power & lots of efforts, they did it. If you do it, then I say that definitely we can accomplish our dream of Vision India - 2020. Our country will be free from rape, Corruption and dangerous diseases.

For that you should be ready at each and every second. Develop your CHRISTY. You should be ready with your shield of handwork, sword of knowledge & bulletproof jacket of wisdom. Because, that creator who had crated the world and us gives his hardest battle to his strongest soldier.

Straighten up your head with confidence and get ready to make our dream vision 2020 in reality.

Yeah....you can...no! no! you will do it for you and our country.

Rahul S. Kamble

B.Sc. III

❑❑❑

Three Things

Three things to love,

Purity, Honesty and Hard work

Three things to respect,

Old age, Religion and Law.

Three things to admire,

Beauty, Intact and Character

Three things to control,

Temper, Temptation and Tongue

Three things to watch

Speech, Behavior and Action

Three things to Maintain,

Promise, Friendship and Affection.

Three things to prevent,

Falsehood, Slander and laziness

- Madhuri Shinde

B. Sc. III

My Aim

Something is far away
But I want that
I am going to achieve it
It's not impossible for me
It's my Aim
I am from a soil
Aim is in the sky
But I determine
I will conquer my Aim
With my will power
And I will prove that
A diamond also comes from soil
But its splendour can spread
Not only in universe
But also in the heaven
Spirit, confidence and will power
are the diamonds in me.

- Bhagyashri Eknath Madhavkar

B. A. III

❑❑❑

Smile

Smile is a good gift.
Smile brightens your day,
Solves problems in your way.
Smile gives hope and beauty,
Helps to fulfill your duty.
So smile and keep smiling.
Smile makes you friendly,
Gives friends to you directly.
Smile takes away sadness,
Believe! its not just madness.
It cheers the young and old,
Gives them courage to be bold.
It's more precious than gold,
It can't be bought or sold.
so smile and keep smilling,
Believe me!
Smile is a precious gift by God.

- Archana Shripati Chougale

B. A. III

❑❑❑

B. Sc. In....

With aims and dreams in eyes,

We come with well-wishers advice

with handwork and expectations high

We seem to be ready to Fly;

With DMB....

We play part of raw clay,

For teachers to mould us,

Beware its not any play,

for they enlighten us to avoid fuss....

Thats DMB....

We are trained to accept Failure,

to expect sucess

to maintain confidence,

to survive challeges

and to Rise to Great Height

With DMB....

- Sangram Shivjai Chougale

B. Sc. III

❑❑❑

'One ....'

One tree can start a forest

One smile can begin a friendship

One hand can life a soul

One word can frame the goal

One candle can wipe our darkness

One laugh can conquer gloom

One hope can raise your spirits

One touch can show you care,

One life that makes all the difference

"be that one today"

Ravindra Shantaram Patil

B. Sc. II

❑❑❑

- Patil Bhikaji

B. Sc. II

Value of Time

To realize the value of a year,

Ask a student who has failed in an exam.

To realize the value of a month

Ask a mother who has given birth to a baby.

To realize the value of a week,

Ask the editor of a weekly magazine

To realize the value of a day

Ask the daily wage labor who has ten kids to feed.

To realize the value of an hour

Ask the lovers who are waiting to meet.

To realize the value of a minute,

Ask a person who survived in an accident.

To realize the value of a millisecond

Ask a sport person who lost a Medal in the Olympics

Value every moment of the time you have!!

- Chouhule Manisha Maruti

B. A. III

The Best Friend

- The best friend is someone who offers a chance to prove that I deserve this trust.
- The best friend is someone who still loves me after selling me at my worst.
- The best friend is someone who believes the best about me when he may have reason not to.
- The best friend is someone who applauds me when no one else bother to compliment me.
- The best friend is someone who encourages me to dream the impossible dream.
- The best friend is somebody who keeps telling me you can do it! You're great.
- The best friend is someone who is quick to forgive me and affirm me after I have stumbled, missed the mark and sinned.
- The best friend is someone who is honest enough to tell me truth when others would yield to false flattery.
- The best friend is someone I can trust with my deepest secret.

Tejaswini Netaji Yadav

B. A. III

Life

A rich man says,

Life is funny.

A poor man says,

Life is money.

A small boy says,

Life is cry.

The poet says,

Life is full of joy.

BUT

I say,

Life is a gift, accept it.

Life is a duty, perform it.

Life is a game, play it.

Life is a song, sing it.

Life is a journey, complete it

Life is a struggle, Fight it.

Life is a puzzle, solve it.

Life is a love, enjoy it

- Priyanka Patil

B. A. III

Talking about Life!

- The best "oopss!" Moment of the college life.........

When the teacher's is looking for someone to answer the question and you accidently make an

Eye-contact!!

is'nt it...................?

- Life is not an i-pod to listen your favorite songs,

It is a radio you must the just your self to enjoy,

Whatever comes in it.

- Digambar Salunkhe

B. Sc.II

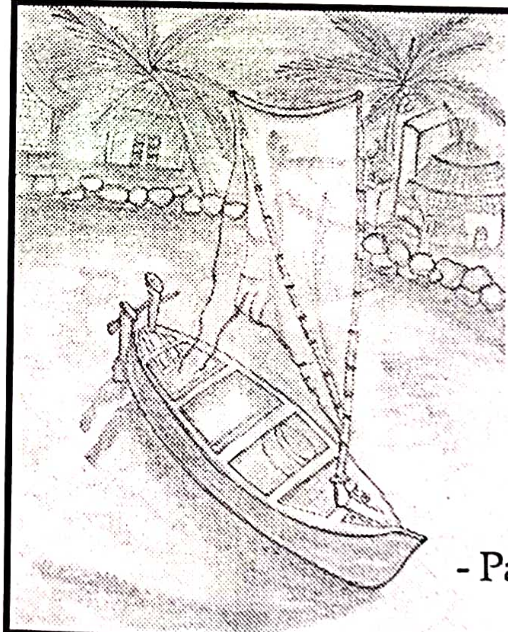

- Patil Rutuja

B. Sc. III

विविध समिती

व

वैयक्तिक अहवाल

U. G. C. GRANTS

MERGED SCHEME

Sr. No.	Name of Item	Expenditure Amount
1.	Catch up grants for Young college	3,32,825=00
2.	College located in Rural/Remp/ Border / Hill / Tribal area	85,000=00
3.	Establishment of UGC Network Resource center	74080=00
4.	Remedia cochin for SC/ST/OBC and Minority	2,04497=00
5.	Loaching class for entry in service for SC/ST/OBC and Minority	2,34,659=00
6.	Higher Education for process with special Needs	-
7.	Career of counseling cells	91889=00
		9,90450=00

COLLEGE DEVELOPMENT ASSISTANCE

Sr. No.	Name of Item	Expenditure Amount
1.	Books and Journals	1,59,347=00
2.	Equipments	1,43,901=00
3.	Maintains of Equipments	59320=00
4.	Improvement of facilities existing premises	26000=00
5.	Examination reforms	16000=00
6.	Study tour / fields work	16364=00
7.	Enhancement of intuitive competency building	30,478=00
		4,51410=00

समीतींचे अहवाल

स्पर्धा परीक्षा व मार्गदर्शन

प्रा. सनदी के. आर.

स्पर्धापरीक्षा व मार्गदर्शन या विभागामार्फत शैक्षणिक वर्ष २०१२-१३ मध्ये विद्यार्थ्यांना स्पर्धापरीक्षेविषयी आवड निर्माण व्हावी व जास्तीत जास्त विद्यार्थी स्पर्धापरिक्षेकडे वळावे म्हणून आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शन केले.

आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी "स्पर्धापरीक्षेचे स्वरुप व तयारी" या विषयावर मा. गोपाळ पाटील (विक्रीकर निरीक्षक) कोल्हापूर यांचे दि. २१/१/२०१३ रोजी व्याख्यान आयोजित केले.

सामाजिकशास्त्र कमिटी

प्रा. जानवे ए. डी.

१) २६ जून २०१२ रोजी कॉलेजमध्ये राजर्षि छ. शाहू महाराज जयंती साजरी केली.

२) म.गांधी जयंती व लालबहादूर शास्त्री जयंती - २ ऑक्टोबर २०१२ रोजी म. गांधी जयंती निमित्त "म.गांधी व आजचा युवक" या विषयांवर समाजकल्याण अधिकारी श्री. राजेंद्र इनामदार, कोल्हापूर यांचे व्याख्यान कॉलेजमध्ये आयोजित केले होते.

३) डॉ. आंबेडकर महापरिनिर्वाणदिन - दि. ६ डिसें. २०१२ रोजी डॉ. आंबेडकरांचा कॉलेजमध्ये महापरिनिर्वाण दिन साजरा केला यावेळी प्रा. डॉ. अनिल माने, दूधसाखर महाविद्यालय, बिद्री यांनी मार्गदर्शन केले.

४) दि. १२ जाने.२०१३ रोजी सामाजिकशास्त्र कमिटीच्या वतीने कॉलेजमध्ये स्वामी विवेकानंद व जिजाऊंच्या प्रतिमेचे पूजन करुन अभिवादन केले.

५) सावित्रीबाई फुले जयंती - ३ जाने. २०१३ रोजी कॉलेजमध्ये सावित्रबाई फुलेंच्या प्रतिमेचे पूजन केले. या निमित्त प्रा. डॉ. धनंजय दिघे यांनी सावित्रीबाई फुलें यांचे जीवन चरित्र सांगून मार्गदर्शन केले.

लैंगिक छळ प्रतिबंधक समिति आणि महिला सबलीकरण समिती

श्रीमती पाटील जे.एम.

१) मंगळवार दि. २५/९/२०१२ रोजी गौरी-गणपती सणानिमित्त झिम्मा फुगडी व पारंपरिक गीतांचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला. या कार्यक्रमात कला व शास्त्र विभागातील मुलींनी आपली कला सादर केली.

२) राज्यस्तरीय मेहंदी व रांगोळी स्पर्धा - 'साधना स्टडी सर्कल' जयसिंगपूर यांच्यावतीने आक्टोबरमध्ये आयोजित केल्या होत्या. आमच्या समितीमार्फत ३ मुली या स्पर्धेत सहभागी झाल्या. त्यापैकी २ मुलींना बक्षिस मिळाले.

३) १५/१२/१२ रोजी महाविद्यालयात मेहंदी व रांगोळी स्पर्धा आयोजित करण्यात आल्या.

४) ३/१/१३ सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्त 'नारीविश्व' हे भित्तीपत्रिक प्रकाशीत करण्यात आले.

५) २४/१/१३ लिड कॉलेज अंतर्गत ''कौटुंबिक अत्याचार-जाणीव व दक्षता' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. या कार्यशाळेस प्राचार्य मंगला पाटील, बडदारे, प्रा. भक्ती भोसले, सौ. प्राची बोटे यांनी विविध विषयावर मार्गदर्शन केले.

शिस्त समिती

प्रा. डॉ. संजय पाटील

१) महाविद्यालयात नियमित ओळखपत्र तपासणी.

२) सर्व विद्यार्थी-विद्यार्थिनींनी महाविद्यालय परिसरात गळ्यात ओळखपत्र आणणे सक्तीचे केले.

३) तपासणी - गळ्यात ओळखपत्र नसेल तर एक-दोनदा सूचना देऊन त्यांच्यावर दंडात्मक कारवाई करून विद्यार्थ्यांना शिस्त लावण्याचा प्रयत्न केला.

४) महाविद्यालयात शिस्त राहण्यासाठी व्हरांड्यात, टेरेसवर , ग्रंथालयात शिस्त समितीच्या सदस्यांकडून तपासणी

५) उशीरा येणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी विशेष सूचना.

६) विद्यार्थ्यांनी रिकाम्या तासावेळी शिस्त राखण्यासाठी ग्रंथालयात व महाविद्यालयाच्या समोरच्या जागेत वर्तमानपत्र वाचनाची खास सोय करण्यात आली.

वादविवाद व वक्तृत्व समिती

प्रा. डॉ.संजय पाटील

१) दि. २४/८/२०१२, आकुर्डे ता. भुदरगड येथे कु. उषा कांबळे हिचा राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सहभाग.

२) दि. ८/९/२०१२, आपल्या महाविद्यालयात महाविद्यालयाअंतर्गत वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन. नऊ विद्यार्थी-विद्यार्थीनींचा सहभाग.

३) राजर्षि छ. शाहू महा. कोल्हापूर आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत कु. उषा कांबळे व कु. पुजा बाईत या विद्यार्थीनींचा सहभाग. ५०१ + ५०१ =१००१ चे रोख पारितोषिक प्राप्त झाले.

४) दि. २८/९/१२, शिवाजी विद्यापीठ आयोजित युवक महोत्सवात वक्तृत्व स्पर्धेत सहभाग.

५) दि. ४/१०/१२, सदाशिवराव मंडलिक महा. मुरगूड येथील राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत कु. पूजा बाईत सहभागी.

६) दि. ९/१/१३, भारती विद्यापीठ शैक्षणिक संकुल कोल्हापूर येथील जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत सहभाग.

७) दि. ११/१/२०१२, दौलत विद्यामंदिर मडिलगे बु।। ता. भुदरगड येथे वार्षिक स्नेहसंमेलन व पारितोषिक वितरणासाठी प्रमुख वक्ता म्हणून अतुल कुंभार याने मार्गदर्शन केले. विषय : छ. शिवाजी महाराज आणि आजची वास्तवता.

८) दि. ७/२/२०१३, शाहू वाचनालय,

गारगोटी आयोजित वक्तृत्व स्पर्देत कु. उषा कांबळे हिचा उत्तेजनार्थ क्रमांक.

९) इलेव्हन स्टार ग्रुप निगवे खा। येथे अतुल कुंभार व अमोल पाटील यांचा सहभाग. अतुल कुंभार यांचा तृतीय क्रमांक. ओख १००१ रु. प्रमाणपत्र व गौरवचिन्ह मिळाले.

प्रसिद्धी विभाग

प्रा. पी. एस. पाटील

शैक्षणिक वर्ष २०१२-१३ मध्ये महाविद्यालयामध्ये विविध उपक्रम, कार्यक्रम व व्याख्यानांचे आयोजन करण्यात आले होते. वरील संदर्भात सविस्तर बातम्या तयार करुन सर्व वृत्तपत्रांना फोटोसह पोहोचवण्यात आल्या व प्रसिद्धी दिली.

निमंत्रक सहल व हायकिंग

प्रा. एस.आर. पाटील

१) भौतिक शास्त्र विभागाची सहल १६ जाने २०१३ ते १८ जाने. धारवाड, गोकर्ण, थाना, मुर्जेस्वर, गोवा या ठिकाणी जाऊन आली आहे.

२) रसायनशास्त्र विभागाची शैक्षणिक सहल २५/११/१३ रोजी महाबळेश्वर, महाड, रायगड, जंजीरा याठिकाणी जावून आली आहे.

३) संख्याशास्त्र विभागाच्या सहलीमध्ये दि. १६ ते १८ जाने. २०१३ रोजी प्रती बालाजी, जेजुरी, पैठण, रांजणगाव, औरंगाबाद या स्थळांना भेटी दिल्या.

४) गणित विभागाची सहल धारवाड, गोकर्ण, थाना, मुर्डेश्वर या मार्गावर दि. ५/२/१३ रोजी गेली होती.

५) दिनांक ९ फेब्रु. २०१३ रोजी प्राणीशास्त्र विभागाची सहल विजयदुर्ग, कुणकेश्वर याठिकाणी जाऊन आली.

६) वनस्पतीशास्त्र विभाग - दि. २०/८/२०१२ रोजी बी. एस्सी. ३ ची सहल भुदरगड येथे गेली होती. दि. १९/१/२०१३ रोजी बी. एस्सी. ३ ची सहल आंबोली येथे गेली होती, दि. २६/१/२०१३ रोजी बी. एस्सी. ३ ची सहल अलाबाद येथे गेली होती. दि. ६/२/२०१३ रोजी बी. एस्सी. ३ ची सहल कुनकेश्वर येथे गेली होती तसेच दि. ९/२/२०१२ रोजी बी. एस्सी. ३ ची सहल गेली होती.

मराठी विभाग

श्री. ए. जे. वारके

१) वक्तृत्व स्पर्धा - दि. ८/९/२०१२ रोजी कला व वाङ्मय मंडळाच्या सहकार्याने महाविद्यालयात वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित करण्यात आली.

२) मराठी दिन - दि. २७ फेब्रु. हा दिवस कविवर्य कुसुमाग्रज यांचा जन्म दिन असून तो महाराष्ट्रभर 'मराठी दिन' म्हणून साजरा केला जातो. याच दिवशी मॅगेझीन विभागाच्या सहकार्याने भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन व कवी चंद्रशेखर कांबळे यांचे ''काव्यनिर्मितीच्या प्रक्रिया'' या विषयावर व्याख्यान व काव्यवाचन कार्यक्रम आयोजित केला.

परीक्षा विभाग व विद्यार्थी कल्याण निधी

श्री. ए. जे. वारके

शिवाजी विद्यापीठाच्या यावर्षीपासून बी. ए. भाग १ च्या परीक्षा प्रथम सत्राच्या सर्व विषयाच्या परीक्षा सुरळीत पार पाडल्या आहेत. तसेच मूल्यमापनाचे कार्य व्यवस्थितपणे पार पाडून विद्यापीठास वेळेत निकाल पाठविलेला आहे.

द्वितीय सत्राच्या परीक्षाही व्यवस्थित पार पाडून वेळेत मूल्यमापन करुन निकाल विद्यापीठ नियमाप्रमाणे पाठवित आहोत.

महाविद्यालयात शिक्षण घेत असलेल्या हुशार, गरीब, व नियमित येणाऱ्या विद्यार्थी विद्यार्थिनींकडून अर्ज मागवून विद्यार्थी कल्याण निधी मिळेपर्यंत सक्रीय सहभाग.

निमंत्रक, सांस्कृतिक विभाग

डॉ. देसाई एस. बी.

१) ७-८-२०१२ स्वागत समारंभाचे आयोजन करण्यात आले. यावेळी बी. ए. व बी. एस्सी भाग ३ च्या विद्यार्थी-विद्यार्थीनींनी बी.ए. व बी.एस्सी. भाग १ च्या विद्यार्थ्यांचे स्वागत करुन सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला.

२) १५-८-२०१२ रोजी स्वातंत्र्यदिन राष्ट्रीय सण साजरा करण्यात सहभाग व आयोजन.

३) १५-९-१२ रोजी सर्वपल्ली राधाकृष्ण यांच्या जयंतीनिमित्त महाविद्यालयात शिक्षक दिन साजरा करण्यात आला.

४) २८-९-१२ रोजी यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय हलकर्णी येथे जिल्हास्तरीय युवक महोत्सव संपन्न झाला. पथनाट्य, मूकनाट्य, लघुनाटिका, समूह गीत, वादविवाद, हिंदी, मराठी इंग्रजी वक्तृत्व या आठ प्रकारात सहभाग नोंदवला.

५) १९-१२-१२ रोजी महाविद्यालयाच्या गुण गौरव कार्यक्रमात सांस्कृतिक कार्यक्रम सादर केला.

६) १४ जानेवारी २०१३ रोजी मकर संक्रांतीनिमित्त महाविद्यालयात पारंपरिक वेशभूषा दिन साजरा करण्यात आला.

७) २६ जानेवारी २०१३ रोजी प्रजासत्ताक दिन हा राष्ट्रीय सण साजरा करण्याचे आयोजन व सहभाग.

८) दिनांक, २७ फेब्रुवारी २०१३ रोजी बी.ए. व बी.एस्सी भाग ३ च्या विद्यार्थ्यांना सदिच्छा देण्याचा कार्यक्रम.

एन.एस.एस. अहवाल

प्रा. डी. एन. पाटील

प्रा. एस. एस. पाटील

१) दि. ६, ७-७-२०१२ व २२-८-२०१२ रोजी महाविद्यालय परिसरात वृक्षारोपण केले यामध्ये स्वयंसेवकांनी १५०० रोपे लावली.

२) दि. १० सप्टें २०१२ रोजी बिद्री गावामध्ये व कारखाना परिसरात साक्षरता रॅलीचे आयोजन करण्यात आले.

३) दि. ३ ऑक्टो. २०१२ रोजी महाविद्यालयामध्ये महात्मा गांधी जयंती साजरी करण्यात आली.

४) दि. २४ सप्टें ते ३० सप्टें २०१२ दरम्यन बाबासाहेब देशमुख महाविद्यालय आटपाडी, जि. सांगली येथे वृक्षारोपण व जलसंवर्धन शिबिर संपन्न झाले. त्यामध्ये विनायक सांडूगडे, सागर गवते व लक्ष्मण कांबळे हे स्वयंसेवक सहभागी झाले.

५) दि. २४-९-१२ ते २९-९-१२ दरम्यान शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर येथे 'साहस शिबिर' आयोजित करण्यात आले. त्यामध्ये श्री. निलेश पाटील, गणेश तौंदकर व दयानंद बोडके सहभागी झाले.

६) शिवाजी विद्यापीठाच्या आवाहनास प्रतिसाद म्हणून दुष्काळग्रस्त भागातील पशुधन वाचवण्यासाठी चारा संकलन केला व शिवाजी विद्यापीठाकडे पाठविला.

७) दि. ३ जाने. २०१३ रोजी निगवे, ता. करवीर येथे ग्रामस्वच्छता व गटार स्वच्छता मोहीम राबविली. स्वयंसेवकांनी घनकचऱ्याचे निर्मुलन केले.

८) दि. ४ जाने. २०१३ रोजी महाविद्यालयामध्ये सावित्रीबाई फुले जयंती साजरी केली.

९) दि. १२ जाने. २०१३ रोजी महाविद्यालयामध्ये स्वामी विवेकानंद जयंती व राजमाता जिजाऊ जयंती साजरी केली.

१०) दि. २० जाने. २०१३ रोजी तुरंबे, ता. राधानगरी येथे श्रमदानाचे आयोजन करण्यात आले.

११) शिवाजी विद्यापीठाच्या सुवर्ण महोत्सव कार्यक्रमाची सांगता दि. २१ जाने. २०१३ रोजी झाली. त्यामध्ये निघालेल्या वसुंधरा रॅलीमध्ये आमचे दहा स्वयंसेवक सहभागी झाले.

१२) विशेष श्रमसंस्कार शिबिर दि. ४-२-२०१३ ते १०-२-२०१३ रोजी कपिलेश्वर येथे संपन्न झाले.

करियर गायडन्स व प्लेसमेंट सेल

प्रा. एन.एम.पाटील

१) महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना विविध स्पर्धा परीक्षा, त्यांची तयारी, अभ्यासक्रम, संदर्भग्रंथ इ. माहिती देण्यासाठी आठवड्यातून दोन दिवस महाविद्यालयातील प्राध्यापकांकडून व्याख्याने दिली गेली.

२) दि. १०/८/२०१२ (शुक्रवार) रोजी 'बॅकींग क्षेत्रातील करियर संधी' या विषयावरील मार्गदर्शनपर कार्यशाळा आयोजित केली होती. यामध्ये हेडवे अॅकॅडमी, कोल्हापूर येथील संचालक दीपक बोलवाडे यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

३) यशवंत इन्स्टिट्यूट व लायन्स क्लब, पुणे यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित 'जीवन उत्कर्ष स्कालरशीप अॅवॉर्डस् या परीक्षेसाठी व आय.टी. क्षेत्रातील करियर संधी या विषयावरील कार्यशाळेसाठी १६ विद्यार्थ्यांना पाठविले. ही कार्यासाठी डी.आर.माने कॉलेजमध्ये दि. ११-९-२०१२ रोजी झाली. यामध्ये चार विद्यार्थ्यांची मुलाखतीसाठी निवड झाली होती.

४) शुक्रवार दि. १-२-२०१३ रोजी

महाविद्यालयामध्ये करीयर संधी या विषयावरील कार्यशाळेसाठी मार्गदर्शक म्हणून महाविद्यालयाचे माजी विद्यार्थी मा. दिलीप ढेरे व अमित गोते (नवनियुक्त पोलीस उपनिरीक्षक लाभले होते.

झाडे लावा झाडे जगवा कमिटी

प्रा. लक्ष्मण करपे

झाडे लावा झाडे जगवा कमिटीच्या माध्यमातून दि. ३-९-२०१२ व ७-९-२०१२ या दोन दिवशी महाविद्यालयाच्या प्रांगणात देवबाभूळ, सुबाभूळ, निलगिरी, ऑस्ट्रोलियन बाभूळ, गुलमोहर रेन ट्री, नींब, सुरू इ. प्रकारच्या झाडांची १००० रोपे लावण्यात आली. व त्यांचे संवर्धन करण्याचे काम सुरू आहे.

ग्रंथालय अहवाल

श्री. ए. टी. वागरे

ग्रंथपाल

आपले महाविद्यालयाचे ग्रंथालय हे सुसज्ज व समृद्ध आहे. चांगल्या ग्रंथाचे वाचन व माहिती उपलब्ध करुन देऊन आदर्श नागरीक निर्माण करण्यासाठी ग्रंथालय मोलाची कामगिरी बजावत आहे. वेग-वेगळ्या विषयाची पुस्तके, ग्रंथ व जनरल नॉलेज तसेच संशोधनात्मक पुस्तकाची मोलाची भर टाकणारी अनेक पुस्तके आहेत. या शैक्षणिक वर्षात सुमारे ८०.००० ची पुस्तके खरेदी केली आहेत. ग्रंथालयात सुमारे १९ हजार ग्रंथसंख्या आहे. त्यामध्ये वेगवेगळ्या विषयाची व अतिशय चांगले संदर्भ ग्रंथ उपलब्ध आहेत. ग्रंथालयाची सेवा सुमारे १ हजार वाचक आवडीने घेतात. जनरल नॉलेज स्पर्धा परीक्षांची भरपूर पुस्तके उपल्बध आहेत. त्याचा फायदा विद्यार्थ्यांना नेहमीच होत असतो. जिंदाल ट्रस्ट बंगलोर कडून, जीवशास्त्र, वनस्पतीशास्त्र, व प्राणिशास्त्र, राज्यशास्त्र, इतिहास वगैरे विषयाचे २३१ संदर्भ ग्रंथ मिळाले आहेत. ग्रंथालयाकडे पाच हजार रुपयाची २१ अचूक व चांगली नियतकालिके चालू आहेत त्याचा वापर विद्यार्थी करतात.

वेळापत्रक व फिड बॅक कमिटी

प्रा. साळोखे एस.ए.

१) कला विभागाकडील वेळापत्रकाचे काम पाहिले.

२) कला विभागातील विद्यार्थ्यांकडून विषयवार शिक्षकांचे मूल्यमापनाचे फॉर्म भरून घेतले.

३) या शैक्षणिक वर्षाचे 'माहितपत्रक' तयार करण्याचे काम केले.

प्रवेश कमिटी

प्रा. लक्ष्मण करपे

सदर कमिटीच्या वतीने आम्ही बी.ए. भाग १ या वर्गाच्या दोन तुकड्या अनुदानित असल्यामुळे या वर्गात विविध राखीव कोट्यातील विद्यार्थ्यासह २७८ विद्यार्थ्यांना गुणांनुक्रमे प्रवेश देण्यात आले तर बी.ए. भाग २ या वर्गामध्ये प्रथम येईल त्या विद्यार्थ्यास

प्रथम प्रवेश या नुसार १९९ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आसा. तर बी.ए. भाग तीन या वर्गामध्ये प्रथम येईल त्या विद्यार्थ्यास प्रथम प्रवेश या नुसार १६६ विद्यार्थ्यांना प्रवेश देण्यात आला. इ. सहकार्य केलेले आहे.

कला मंडळ

प्रा. सी. वाय. जाधव

बी.ए. ३ इंग्रजी (स्पे.) विद्यार्थ्यांसाठी १ जाने. २०१३ हा English Day म्हणून साजरा करण्यात आला. वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन.

मराठी विभागातर्फे दि. २७ फेब्रु. हा मराठी दिन साजरा करण्यात आला.

हिंदी विभागातर्फे दि. १४ सप्टेंबर हा हिंदी दिवस साजरा करण्यात आला.

वार्षिक नियोजन समिती

सी. वाय. जाधव

१) वर्षाच्या सुरुवातीस कामकाज समित्यांचे गठण करण्यात आले.

२) विद्यापीठाने सत्र परीक्षा पद्धती सुरू केल्याने त्यानुसार अभ्यासक्रमाचे अध्यापन करण्याचे विविध विभागांकडून नियोजन

३) द्वितीय सत्र लवकर सुरू होण्यासाठी वार्षिक क्रिडा स्पर्धा आणि गुणगौरव कार्यक्रमाचे डिसें. १२ मध्ये आयोजन करण्यात आले.

यु.जी.सी. ११ वी पंचवार्षिक योजना अहवाल

यु.जी. सी. कमिटी

११ वी पंचवार्षिक योजने अंतर्गत यु. जी. सी. कडून ५० लाखाचे विशेष उपकरणे खरेदी करण्यासाठी अनुदान प्राप्त झाले. यचतून सर्व प्रयोगशाळेत अद्यावत उपकरणे खरेदी करण्यात आली.

मॅगेझीन व भित्तीपत्रक समिती

प्रा. डॉ. धनंजय दिघे

१) या शैक्षणिक वर्षामध्ये दि. १४ सप्टेंबर २०१२ रोजी हिंदी दिवस निमित्त हिंदी भित्तीपत्रकाचे प्रकाशन करण्यात आले.

२) दि. १२ फेब्रु २०१३, सरोजिनी नायडू यांच्या जन्मदिनानिमित्त इंग्रजी भाषेतील भित्तीपत्रक प्रकाशित करण्यात आले.

३) दि. १४ जानेवारी – रोजी लैंगिक अत्याचार प्रतिबंधक समिती तर्फे 'नारीविश्व' या भित्तिपत्रकाचे प्रकाशन करण्यात आले.

४) दि. २६ जानेवारी २०१३ इ. रोजी 'प्रजासत्ताक भित्तीपत्रक विशेषांक' प्रकाशित करण्यात आला.

५) दि. २७ फेब्रुवारी रोजी मराठी भाषेतील प्रसिध्द कवी 'कुसुमाग्रज' यांच्या जयंती निमित्तीने मराठी भित्तीपत्रक विशेषांक प्रकाशित करण्यात आला.

६) एप्रिल २०१३ मध्ये 'स्पंदन' हा वार्षिक अंक प्रकाशित करत आहोत.

राज्यशास्त्र विभाग

प्रा. एस. बी. माने

१) कर्मवीर हिरे कला, शास्त्र, वाणिज्य व शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय गारगोटीमध्ये राज्यशास्त्र विभागाच्यावतीने लीड कॉलेज योजनेअंतर्गत शनिवार दि. १६-२-२०१३ रोजी ''भारतातील महिलांचे स्थान'' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा संपन्न झाली. त्यात १० विद्यार्थी-विद्यार्थिनी सहभागी झाले होते.

२) राज्यशास्त्र विभागाच्यावतीने महाविद्यालयात सोमवार दि. २५-२-१३ ते शनि दि. ९-३-२०१३ पर्यंत ''आधार कार्ड'' कामाचा प्रारंभ.

३) दूधसाखर महाविद्यालयामध्ये राज्यशास्त्र विभागाच्या वतीने शनिवार दि. २३ मार्च २०१३ रोजी क्रांतीवार भगतसिंग, सुखदेव, राजगुरू यांच्या स्मृतीदिनानिमित्त अभिवादनाचा कार्यक्रम आयोजित केला होता.

माजी विद्यार्थी व पालक संघ

(प्रा. ए.बी. माने)

२०१२-१३ साली दि. २-१०-१२ रोजी गांधी जयंती निमित्त माजी विद्यार्थी विद्यार्थीनींचा मेळावा आयोजित केला होता. १०० माजी विद्यार्थी उपस्थित होते. अमोल जरग, संजय पाटील, दत्ता पाटील, समीर पाटील, बाबूराव पाटील, एम.जी. फराकटे, आनंदा बिले, हिंदूराव खोत, प्रशांत खोत, दयानंद कांबळे, अमोल मोरे, अमोल साठे, तानाजी हतकर, विशाल पाटील इ. नी. मनोगते व्यक्त केली. मा. प्राचार्य डॉ. आर. एल. राजगोळकर यांनी मार्गदर्शन केले. माजी विद्यार्थी संघटनेचे सेक्रेटरी संतोष नारायण ढवण, पांडुरंग चिंदगे, समीर पाटील, धनाजी साठे, हिंदूराव खोत, तानाजी हातकर, इ. उपस्थित होते.

रेमिडियल कोंचिक कमिटी,

प्रा. खानापूरे एस. जी.

शैक्षणिक वर्ष २०१२-१३ मध्ये मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांसाठी यू. जी. सी. च्या स्कीम अंतर्गत रेमिडियल कोचिंग करण्यात आले. सदर स्कीम बी.ए.,बी.एस.सी. वर्गात शिकणाऱ्या SC, ST, OBC, NT, SBC व अल्पसंख्याक विद्यार्थ्यांसाठी होती, यामध्ये SC चे एकूण ४२, ST चे ०१, OBC चे ९८, NT चे ८, SBC चे ०० तसेच अल्पसंख्यांकाचे ०० विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. रेमिडियल कोचिंग स्कीम अंतर्गत विज्ञान विभागाकडे एकूण ५ विषय व कला विभागाकडे एकूण ८ विषय शिकवण्यात आले, विज्ञान शाखेकडील एकूण १५ प्राध्यापक व कला शाखेकडील एकूण १५ प्राध्यापक यांनी सदर स्कीम अंतर्गत व्याख्याने दिली. वर्षभरात विज्ञान शाखकडे एकूण ११४ व्याख्याने व ३८ टेस्ट तसेच कला विभागाकडे एकूण १३३ व्याख्याने व ३२ टेस्ट घेण्यात आल्या. तसेच रेमिडिअल कोचिंग अंतर्गत विद्यार्थ्यांना विविध विषयांशी संबंधीत पुस्तके वाचनासाठी उपलब्ध करुन देण्यात आली.

COMMITTEE REPORT (Sixth Pay Committee)

S.H. Patil
(Convenor)

In The academic Year 2012-13 we have worked in the 6th pay commission committee. As a committee we have completed the fixation and difference calculations of all teaching and non-teaching staff of the college in the stipulated time period.

स्कॉलरशिप कमिटी, अहवाल

डॉ. अनिल माने

१) मंगळावर दि. ११-९-१२ रोजी स्कॉलरशीप कमिटीच्या वतीने बी. सी. विद्यार्थी-विद्यार्थीनींची व्यापक बैठक घेण्यात आली या बैठकीमध्ये सर्व प्रकारच्या स्कॉलरशीप मिळण्याविषयी मार्गदर्शन करण्यात आले.

२) मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांच्या अडचणी मा. प्राचार्यांकडे मांडल्या आहेत.

३) कमिटीच्यावतीने शिवाजी विद्यापीठ मेरिट स्कॉलरशीप आठ विद्यार्थ्यांची नावे पाठविली. महाविद्यालयातील दोन विद्यार्थ्यांना मेरिट स्कॉलरशीप प्राप्त झाली आहे.

४) अस्लम शाणेदिवाण बी.ए.भाग २ या विद्यार्थ्यास केंद्र सरकारची अल्पसंख्याक शिष्यवृत्ती प्राप्त झाली आहे.

५) केंद्रीय हिंदी निदेशालय यांच्यावतीने देण्यात येणाऱ्या हिंदी स्कॉलरशीपसाठी महाविद्यालयातील २५ विद्यार्थ्यांची नावे पाठविण्यात आली आहे.

Career and Counseling Cell of U.G.C.

प्रा. डॉ. एस. एन. कुलकर्णी

युजीसीच्या या योजनेअंतर्गत नोकरीच्या संधी संदर्भात अनेक कार्यक्रम घेण्यात आले, दि. ४, ५ व ६ डिसेंबर २०१२ रोजी (Aspiring Minds, New Delhi यांचेमार्फत AMCAT Emplyibility Test अंतर्गत Online Test घेण्यात आली.) ही टेस्ट ४० विद्यार्थ्यांनी दिली. त्यांची सर्व वैयक्तिक माहिती व परीक्षेतील गुण भारतातील १७०० कंपन्यांना कळविण्यात आले. या कार्यक्रमात भाग घेतलेल्या विद्यार्थ्यांच्या या निवडक प्रतिक्रिया.

पूनम दिगंबर कुराडे

बी. एस्सी. ३

आज Inspiring Minds AC_MAT च्या परीक्षा झाली. ती खरोखरच प्रेरणादायी वाटली. ऑनलाईन परीक्षा देण्याचा माझा हा पहिला अनुभव होता. मला भीती वाटत होती. पण ही परीक्षा खरोखरच खूप Inspired ठरली. महाविद्यालयीन शिक्षण घेत असताना असल्या परीक्षा खूप प्रेरणा देतात. Online exam देण्याचा experience तर आलाच, पण confidence level सुद्धा वाढली.

आपल्या कॉलेजमध्ये विविध प्रकारचे

Inspired programms झाले. आणि आजचा तर अनुभव वेगळाच होता. अशाच प्रकारच्या activities कॉलेजकडून नियोजित केले जातात आणि यापुढेही करतील. कारण अशा activities मधून विद्यार्थ्यांमध्ये खूप सुधारणा होऊ शकते आणि आपल्यामध्ये असणाऱ्या कमतरतेची जाणीव निर्माण होते.

अशा प्रकारचे मार्गदर्शन महाविद्यालय करत आहे आणि अजुन पुढेही करणार हा विश्‍वास आहेच.

आजच्या AC-MAT च्या exam घेतल्याबद्दल सर्व शिक्षकांचे व प्राचार्यांचे आभार मानते. विशेषतः कुलकर्णी सरांचे व ecomputer departments चे .

Kamble Rahul Shankar

T.Y. B.Sc. (Chemistry)

I like to give thanks first of all Hon. Respected Kulkarni sir and our college D.M. Bidri that they have us an golden opportunity to face this exam.

Actually , this is not only exam, for me this is one of the greatest test of life. I am very happy because some what I came to know where I am now.

It is such a nice experience to faced such testy. I hope that our college will arrange this type of events in future for fulfilling not only our desire but also future generation cum aim and goal. This fills damn so good.

Once again I give my thanks to our Hon. Respected Kulkarni sir, D.M. Bidri management and AMCAT Thank you very much from bottom of the heart.

Coaching Classes for Entry In services for SC/ ST

या योजनेअंतर्गत यु. जी. सी. कडू मिळालेल्या अनुदानातून दोन दिवसांची सॉफ्ट स्किल डेव्हलपमेंट या विषयावर कार्यशाळा आयोजित केली होती. या मध्ये १५० विद्यार्थी सहभागी झाले होते. डॉ. अबित सलाती, डॉ. सुनिता दलवाई, डॉ. राजन पडवळ या तज्ज्ञांनी मार्गदर्शन केले. सदर कार्यशाळेत सहभागी झालेल्या दोन विद्यार्थ्यांच्या प्रतिक्रिया -

पाटील अर्चना विलास,

बी.एस्सी.३

मला या दोन दिवसीय वर्कशॉपमधून खूप ज्ञान मिळालं. स्वतःमधला न्यूनगंड कसा घालवून आपल्यामध्ये confidence वाढवला पाहिजे. नेहमी ठेवावे. नेहमी स्वतःला pro-active करून आपली personality develop करावी. या स्पर्धात्मक रस्त्यावर अनेक अडथळे येत असतात. पण यांना घाबरून न जाता यावर मात करून यशाच्या शिखरावर कसं जाता येईल हे या सर्व मान्यवरांनी उत्तम शब्दात मांडले. Interview ला कसं face करायचं इत्यादी माहिती देऊन आमच्या भष्वियकाळातील समस्यांना कसं face करायचं हे सांगितले.

यांच्या दोन दिवसीय वर्कशॉपमध्ये आयुष्यभरासाठी आपण जी शिदोरी बांधतो य्ता या

ज्ञानाचा समावेश आहे . आणि हा आमच्याबरोबर कायम राहिल. आणि आमचं आयुष्य खूप better होईल. confidence वाढवण्यासाठी ज्याची गरज आहे ते अगदी सोप्या भाषेत सांगितले ते म्हणजे Ask. A means Attitude, S. Means soft skill, hard skill & K means knowledge. यासर्वांनी आमचं आयुष्य उज्वल होण्यासाठी दोन दिवस जे कष्ट केलं त्या कष्टाला, तळमळीला आम्ही सर्वजण नक्की न्याय देऊ आणि आमच्या कॉलेजचं नाव लौकीक करु.

अशाप्रकारे हा दोन दिवसीय वर्कशॉप मला कूप आवडला आणि हा वर्कशॉप आमच्यासाठी खूप फायदेशीर ठरेल.

देसाई दिपा सुरेश

बी.एस्सी.भाग ३

मी सर्व प्रथम आभार मानते महाविद्यालयाचे प्राचार्य, सर्व प्राध्यापक व कर्मचाऱ्यांचे कारण त्यांनी आमच्या करियरच्या सुरुवातीलाच हा मार्गदर्शनाचा कार्यक्रम आयोजित केला.

विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक कारकीर्दीत असे कार्यक्रम होणे आवश्यक असते. अशा कार्यक्रमामधून विद्यार्थ्यांना प्रोत्साहन मिळते. ते आम्हांला मिळालेल आहे. खरोखरच या कार्यक्रमांमध्ये आलेल्या सर्व मान्यवरांनी आम्हांला मार्गदर्शन केले आहे. या सरांनी आयुष्यातील पुढील वाटचालींचे मार्गदर्शन केले. ज्या गोष्टी आम्हाला माहीत नव्हत्या तसेच ग्रॅज्युएशन नंतर कोणकोणते कोर्सेस आहेत हे सर्व सांगितले व तसेच त्यांचे पात्रता परीक्षा कधी असते याची माहिती सांगितली. तसेच चांगली उदाहरणे दिली व Motivation Video Clips दाखवल्या. त्यामुळे आम्ही Motivate Pmcmo.

दळवी मॅडमचेच पहिले लेक्चर होते. त्यांचे इंग्लिशमधील संभाषण पाहून आम्ही प्रोत्साहित झालो. तसेच त्यांनी सांगितलेल्या soft skill च्या टीप्स आम्हाला भावी आयुष्यात खूप उपयोगी ठरतील तसेच शेवटी त्या मॅडमनी Group Discussion व Personal Interview घेऊन आम्हाला भावी आयुष्यात कोणत्या प्रकारे तयारी किंवा ज्ञान आत्मसात करावयाचे याची आठवण करून दिली.

त्यानंतर दुपारच्या सत्रामध्ये अबीद सरांनी जे काही जीवनामध्ये सक्सेस होण्याचे habits सांगितले त्यामुळे आम्ही प्रोत्साहीत झालो. तसेच त्यांनी काही Motivated Clips दाखवल्या. आयुष्यात जर ह्या वापरल्या तर जीवन खरंच सुंदर होईल म्हणून मी या सरांचा आभारी आहे.

तसेच राजन सरांनी चांगले work shop घेतले.

Very Very Much Thanks.....

ज्ञानविस्तार व्याख्यानमाला

प्रा.सी.वाय. जाधव

शिवाजी विद्यापीठ प्रतिवर्षी विविध विषयांवर विविध प्राकरच्या व्याख्यानमाला आयोजित करत

असते. यावर्षी शिवाजी विद्यापीठाने आपल्या महाविद्यालयास ज्ञानविस्तार मानव्य व्याख्यानमाला आयोजनाची संधी दिली. त्याअंतर्गत मंगळवार दि. १९-१२-२०१२ रोजी मा. गो. मा. पवार (जेष्ठ साहित्यिक आणि समीक्षक, सोलापूर) यांचे महाराष्ट्रातील समाजसुधारकांची परंपरा आणि सद्यःस्थिती या विषयावर व्याख्यान आयोजित केले.

क्रीडा विषयक अहवाल

प्रा. एन. डी. पाटील

शैक्षणिक वर्ष २०१२-१३ महाविद्यालयाने शिवाजी विद्यापीठ विभागीय व आंतरविभागीय स्पर्धेत विविध स्पर्धेत भाग घेऊन गौरवास्पद कामगिरी नोंदविली. महाविद्यालयाने -

१) जलंतरण, ॲथलेटिक्स, व्हॉलिबॉल, कुस्ती विभागीय स्पर्धेत सहभाग.

२) क्रॉसकंट्री, जिमनॅस्टिक, बॉक्सिंग, कबड्डी आंतरविभागीय स्पर्धेत सहभाग.

३) जलतरण - १०० मीटर, २०० मीटर फ्री स्टाईल रिले, ५० मी. मिड रिले-द्वितीय (मुली) व वारणानगर येथे आंतरविभागीय स्पर्धेसाठी निवड.

४) क्रॉसकंट्री (महिला) कडेगांव येथील आंतरविभागीय स्पर्धेत तृतीय क्रमांक.

५) जिमनॅस्टिक (मुले) सांगली येथील आंतरविभागीय स्पर्धेत प्रथम क्रमांक व श्री. युवराज माने याची आखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ स्पर्धेसाठी निवड- पंजाब.

६) बॉक्सिंग (मुले) सांगली येथील स्पर्धेत श्री अतुल मारूती पाटील प्रथम क्रमांक व अ. भा. आंतर विभागीय स्पर्धा निवड- भोपाळ.

७) व्हॉलीबॉल (मुले) विभागीय स्पर्धा - अर्जुननगर येथील स्पर्धेत- उपविजेतेपद व शिवाजी विद्यापीठ स्पर्धेत उपविजेतेपद व त्यातून श्री. अजित गोधडे व विनोद म. नाटकुळे यांची प. वि. आंतर विद्यापीठ व्हॉलीबॉल स्पर्धेसाठी निवड, अहमदाबाद व महाराष्ट्र राज्य आंतरविद्यापीठ 'क्रीडा महोत्सव' नागपूर येथे निवड.

८) शिवाजी विद्यापीठ व्हॉलीबॉल (पुरूष) स्पर्धा दि. १ ते ३ ऑक्टो. २०१२ रोजी यशस्वी आयोजन.

रोजी यशस्वी आयोजन.

९) महाविद्यालयातंर्गत 'वार्षिक क्रीडा' स्पर्धांचे आयोजन दि. १४ ते १६ डिसेंबर २०१२ खेळ- ॲथलेटिक्स, व्हॉलीबॉल, कॅरम, बुद्धीबळ इ.

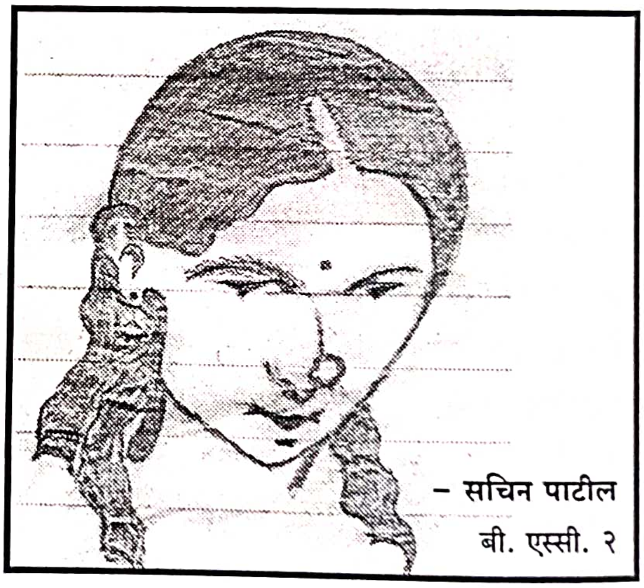

- सचिन पाटील
बी. एस्सी. २

वैयक्तिक अहवाल

प्रा. जानवे ए.डी.

समाजशास्त्र विभाग

१) दूधसाखर महाविद्यालय, ब्रिदी येथील सामाजिकशास्त्र कमिटीचा प्रमुख म्हणून यावर्षी छ. शाहू जयंती, म. गांधी व लालबहाद्दर जयंती, डॉ. आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिन, स्वामी विवेकानंद व जिजाऊ जयंती, सावित्रीबाई फुले जयंती कार्यक्रमाचे स्वतः आयोजन करुन सदर कार्यक्रमामध्ये व्याख्याने आयोजित केली.

२) कॉलेजमधील लैंगिक छळ प्रतिबंधक व महिला सबलीकरण समितीचा सदस्य म्हणून म्हणून कार्यरत.

३) स्वामी विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर दि. १८ व १९ जाने २०१३ रोजी राज्यस्तरीय मराठी समाजशास्त्र परिषदेत सहभाग घेतला. स्थळ .४) दि. ४ ते १० फेब्रु २०१३ या कालावधीमध्ये N.S.S. कमीटी सदस्य म्हणून कपिलेश्वर ता. राधानगरी येथे सक्रीय सहभाग घेतला व एक दिवसीय शिबिर सहभाग.

५) शै. वर्ष २०१२-१३ बी. ए. भाग-१ प्रवेश कमिटी सदस्य म्हणून काम पाहिले.

६) दि. २२ सप्टे. ते ३ नोव्हें २०१२ परीक्षा प्रमुख म्हणून सदर वर्षी काम पार पाडले.

७) व्ही. टी. पाटील स्मृतीभवन, कमला कॉलेज, कोल्हापूर, दि. २ सप्टे. २०१२ रोजी शिवाजी विद्यापीठ शिक्षकसंघ (सुटा) तर्फे उच्च शिक्षणातील गुणवत्ता आणि काकोडकर अहवाल या विषयांवरच्या एकदिवसीय कार्यशाळेस उपस्थित.

श्रीमती पाटील, जे. एम.

वनस्पतीशास्त्र विभाग

कमला कॉलेज कोल्हापूर व शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित केलेल्या ''राष्ट्रीय विकासातील महिलांचे योगदान'' या विषयावरील एक दिवसीय कार्यशाळेस उपस्थिती.

प्रा. डॉ. संजय पाटील

मराठी विभाग

१) दि. २५/८/१२, किसनवीर महा. वाई जि. सातारा येथील राज्यस्तरीय चर्चासत्रात वि. वा. शिरवाडकर यांच्या लघुनिबधावर निबंध वाचन केले.

२) दि. २९/ ८/२०१२, यशवंतराव चव्हाण महा. हलकर्णी आयोजित बी.ए.भाग ३ बदललेल्या अभ्यासक्रमावरील एक दिवसीय शिक्षक प्रशिक्षण शिबिरात मार्गदर्शक तज्ञ. विषय अंगारमाती : व्यक्तिचित्रण.

३) दि. ८/९/२०१२, कमला महा. कोल्हापूर येथील सुटा पुरस्कृत उच्च शिक्षणातील गुणवत्ता व काकोडकर अहवाल या विषयावरील राष्ट्रीय परिसंवादास उपस्थित.

४) दि. १३/९/१२, राजर्षी शाहू महा. कोल्हापूर आयोजित आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धेचे परीक्षण.

५) दि. ५/१०/१२, राधानगरी महा. राधानगरी येथे आयोजित कार्यशाळेत कथाकथन : तंत्र आणि मंत्र या विषयावर मार्गदर्शन.

६) दि. १५/२/१२, दूध साखर महा. आयोजित रांगोळी स्पर्धेचे परीक्षण.

७) दि. २१/१२/१२ ते २२/१२/१२, शिव-शाहू महा. सरुड आयोजित दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्रात निबंध वाचन विषय - बालविज्ञानसाहित्य.

८) दूधसाखर महाविद्यालयात दि. ३१ डिसेंबर २०१२ रोजी व्यसनमुक्तीची शपथ, तो दिवस साजरा करण्याचे आवाहन व दिल्ली येथील पिडीत मुलीला श्रद्धांजली कार्यक्रमाचे आयोजन.

९) दि. १/१/२०१३, प्राथमिक विद्यामंदिर पळशिवणे येथे 'मातृदिन' या विषयावर व्याख्यान दिले.

१०) दि. ९ व १० जाने २०१३, सदाशिवराव मंडलीक महा. मुरगूड आयोजित दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्रात देशोधडी कादंबरीतील समाज, संस्कृती व भाषेचे प्रतिबिंब या विषयावर निबंधवाचन केले.

११) दि. २९/१/१३, श्री. भीमराव शिंदे महा. वाई ता. वाई जि. सातारा येथे कुलगुरुंचे प्रतिनिधी म्हणून विषय तज्ञ म्हणून उपस्थित.

१२) दि. ३१/१/२०१३, विठ्ठल रामजी शिंदे महा. गडहिंग्लज आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रास उपस्थित.

१३) दि. १ व २/२/२०१३, छ. शिवाजी महा. सातारा आयोजित दोन दिवसीय राज्यस्तरीय अधिवेशनास साधन व्यक्ती म्हणून उपस्थित.

१४) दि. १५/२/१३, इलेव्हन स्टार ग्रुप निगवे (खा.) आयोजित खुल्या वक्तृत्व स्पर्धेत परीक्षक म्हणून उपस्थित.

याबरोबरच महाविद्यालयतील प्रवेश समिती, विद्यार्थी कल्याण सहाय्यता निधी समिती, वेळापत्रक समिती, फिडबॅक समिती, स्थानिक व्यवस्थापन समितीचे सदस्य म्हणून काम पाहिले आहे. परीक्षा विभागांतर्गत दूरशिक्षण विभागाकडे सिम लेखन, मराठी अभ्यास मंडळ बैठका इत्यादी कामे यशस्वीपणे पार पडली आहेत.

प्रा. एस.आर. पाटील

इतिहास विभाग

१) सोमवार दि. ३-९-१२ रोजी एन.एस.एस. च्या वतीने झालेल्या वृक्षारोपणमध्ये सक्रीय सदस्य म्हणून काम पाहिले.

२) एन.एस.एस. शिबिरामध्ये साक्षरता फेरीत सहभाग

३) दुष्काळग्रस्तांसाठी वैरण गोळा करण्यास सहभाग.

४) १-१०-१२ व २-१०-१२ आंतरविभागीय व्हॉलीबॉल स्पर्धांचे समीती सदस्य म्हणून काम पाहिले.

५) १३-१०-१२ ते १५-१०-१२ कॉलेजमध्ये वार्षिक क्रीडास्पर्धाचे पंच म्हणून कामकाज पाहिले.

६) दिनांक ४ जाने. १३ रोजी सावित्रीबाई फुले जयंती निमित्त प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून व्याख्यान दिले.

७) १२ जाने २०१३ रोजी राजमाता जिजाबाई व स्वामी विवेकानंद जयंती निमित्त महाविद्यालयामध्ये प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून व्याख्यान दिले.

८) दि. ९ व १० फेब्रु २०१३ रोजी आयोजित केलेल्या शिवाजी विद्यापीठ इतिहास परिषदेच्या १८ व्या वार्षिक अधिवेशन (कवठे-महांकाळ) येथे झाले. त्यामध्ये पेपर वाचन केले.

९) शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्र 'वेस्टर्न इंडिया इन ट्रन्झीसन फॉर्म सेमिनार सहभागी झालो.

डॉ. देसाई एस. वी.

अध्यक्ष, हिंदी विभाग

१) ०३ ते ०४ मे २०१२- एम.ए. परीक्षेसाठी निवड

२) १९-०५-२०१२ ते १८-०६-२०१२ कॅप डायरेक्टर म्हणून काम पाहिले. (एम.ए. हिंदी परीक्षा)

३) ०९-०७-१२ ते १३-०७-१२ विद्यापीठात पथनाट्य कार्यशाळेसाठी उपस्थित

४) ३०-०७-१२ कुलगुरू समवेत सर्व कॅप डायरेक्टरांची विद्यापीठ बैठकीसाठी उपस्थित

५) २३-०८-१२ ते २४-०८-१२ बी.कॉम. परीक्षेसाठी निवड

६) २७-०८-१२ कराड येथील वेणुताई चव्हाण कॉलेजमध्ये बी.ए. भाग ३ च्या कार्यशाळेसाठी विषय तज्ञ म्हणून हजर

७) २६ -८-१२ ते २९-८-१२ बी.ए. हिंदी परीक्षेसाठी चेअरमन म्हणून निवड.

८) १२-२-२०१३ हमीदवाडा येथील शुगर टेक्नॉलॉजी च्या नवीन कॉलेज मान्यता च्या विद्यापीठ कमिटीमध्ये सदस्य म्हणून निवड.

९) २५-२-२०१३ सेनापती कापशी येथील कला विज्ञान या नवीन कॉलेज मान्यता च्या विद्यापीठ कमिटीमध्ये सदस्य म्हणून निवड.

१०) बी.ए. १ हिंदी विद्यापीठ परीक्षेसाठी चेअरमन म्हणून निवड.

११) एम.ए. २ हिंदी विद्यापीठ परीक्षेसाठी निवड.

Prof. S. A. Salokhe

Dept. of English

1. In the academic year, 2012-13, I have actively participated in the following activities.
2. Unanimously elected as a chairman of the Doodhsakhar Sevakanchi Path Sanstha for the second time.
3. Worked as a referee in the elocution competition held at our college.
4. Actively participated in the organization of Teacher's Day celebration at our college.
5. Participated in an International Seminar on "India - Sri lanka Relations : Strengthening SAARC" organized by Centre for Indian Ocean Studies, Osmania University, Hydrabad, on November 08-09,2012.
6. Participated in the UGC Sponsored Two Day National Seminar on "Reflections of Culture and Language in Marathi, Hidi and English Modern Novel " organized by Sadashivrao Mandlik Mahavidyalaya, Murgud on 9th and 10th January, 2013 and presented paper entitled "The Dilemma of Transracial Love in Anita Bunkleys "Wild Embers."
7. Actively participated in the organization of V.S. Khandekar Vyakhyanmala at Karveer nagar Wachan Mandir, Kolhapur.
8. Participated in UGS sponsored First World Conference on Science Fiction studies in India organized by the department of English, Bharati Vidyapeeth Deemed University Yashwantrao Mohite College, Pune held on 1st and 2nd February, 2013 and presented a research paper entitled, The miracles of Artificial Intelligence in he Works of Dr. Yoseph Bar Cohen and David Hanson.

डॉ. गंगावणे एस. ए.

भौतिकशास्त्र विभाग

शैक्षणिक वर्ष २०१२-२०१३ मध्ये Trip & Hiking, () & wallpapers तसेच Time table & feedback या कमिटीमध्ये काम केले.

1) One day workshop on " Transit of venus' organised by department of physics S.V. Kolhapur and Bharat gyan vigyan Samuday, on 27 Spril 2012 .
2) One day National seminar on Quality of Higher Education & Kakodkar report organized by Shivaji university, teachers association, Kolhapur on 2nd September 2012.
3) UGC sponsored orientation programmes oganised by academic staff college Sardar Patel university vallabh vidyanagar from 2-7-2012 to 29-7-2012

प्रा. लक्ष्मण शाहू करपे

अर्थशास्त्र विभाग

१. प्रवेश कमिटीचा प्रमुख

२. झाडे लावा व झाडे जगवा कमिटी प्रमुख

३. दि. २२ फेब्रुवारी २०१३. ओजी संत राऊळ महाराज महाविद्यालय येथे आयोजित लोकसंख्या या विषयावरील राज्य व्यापी अधिवेशनात सहभागी.

४. सामाजिकशास्त्र कमिटी सदस्य माहिती संकलन कमिटीचे सदस्य म्हणून सदर कमिटीच्या कार्यक्रमात सहकार्य केले आहे.

Shri C. Y. Jadhav

Dept. of English

1) I attended 1 Day Workshop on Revised Syllabi of English on 8th Aug. 2012 organised by SGM college, Karad.

2) I participated in the Two-Day UGC sponsored National Seminar on 'Reflections of Culture & language in Marathi, Hindi and English Modern Novel' organised by S.M. Mahavidyalaya, Murgud on 9th & 1th Jan. 2013. I chaired the paper Reading Session of English lan.

3) I participated in One Day seminar n ' Soft Skills' organized by Rajarshi Chh. Shahu College, Kolhapur. On 12th Feb. 2013.

4) I attended the Two-Day UGC sponsored National Seminar on 'Multiculturalism in Indian Eng. Literature' on 26th & 27th Feb. 2013 organized by S. M. Shankarrao Mohite Patil Mahavidyalaya, Rahimatpur. I presented the paper entitled 'Arvind Adigas' The white Tiger : A Tale of 2 India's

---

डॉ. धनंजय दिघे (हिंदी)

महाविद्यालयाअंतर्गत असणाऱ्या समित्या

१) मॅगेझिन व भित्तीपत्रक समितीचा निमंत्रक म्हणून कार्यरत आहे.

२) विद्यापीठ परीक्षा समितीचा सदस्य म्हणून काम करत आहे.

३) एन.एस.एस. समीतीचा सदस्य. कपिलेश्वर येथे ७ दिवस झालेल्या श्रमसंस्कार शिबीर मध्ये सहभाग.

४) ट्रीप व हायकिंग समिती व जिमखाना समिती चा सदस्य म्हणून सहकार्य करत आहे.

५) ९ ऑक्टो. २०१२ रोजी, शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूरची पीएच. डी. पदवी संपादन केली आहे.

६) हिमाचल प्रदेश विश्वविद्यालय, हिमाचल प्रदेश येथे संपन्न झालेल्या दि. २३ नोव्हेंबर, १५ डिसेंबर या कालावधीत रिफ्रेशर कोर्स पूर्ण केला आहे.

७) 'कोल्हापूर जिले का दलित आंदोलन' व 'आरक्षण एक समसामायिक प्रश्न' हे दोन

लेख प्रकाशित झाले आहेत.

८) नॅशनल बुक ट्रस्टद्वारा संपादित प्रभाकर क्षोत्रिय लिखित 'इला' (नाटक) या अनुवादित पुस्तकाचे संपादनाचे कार्य केले आहे.

९) दि. ११,१२ ऑगस्ट २०१२ लालबहादूर शास्त्री कॉलेज सातारा येथे संपन्न झालेल्या 'सामाजिक क्रांति और दलित साहित्य' या राष्ट्रीय संगोष्ठीमध्ये 'मोहनदास नैमिशराय कहानी साहित्य में सामाजिक क्रांती' या विषयावर प्रलेख वाचन केले आहे.

१०) १८ मार्च, २०१२ , शिवाजी युनिव्हर्सिटी टिचर्स असोसिएशन' ने संपन्न केलेल्या एक दिवसीय चर्चासत्रामध्ये सहभाग.

११) १७ ऑगस्ट रोजी बळवंतराव नाईक आर्टस अॅन्ड सायन्स कॉलेज, चिखली येथे संपन्न झालेल्या, एक दिवसीय कार्यशाळेत सहभाग.

१२) २ सप्टेंबर २०१२ रोजी 'सुटा' मार्फत संपन्न झालेल्या 'उच्च शिक्षणाची गुणवत्ता व काकोडकर अहवाल' या विषयावरील चर्चासत्रात सहभाग

१३) दि. ४ जानेवारी २०१२ रोजी संपन्न झालेल्या सावित्री फुले जंयतीच्या निमित्ताने आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात प्रमुख मार्गदर्शक म्हणून व्याख्यान.

१४) २४ जाने. २०१३ रोजी संपन्न झालेल्या ''कौटुंबिक अत्याचार -जाणीव आणि दक्षता'' या विषयावर झालेल्या कार्यशाळेत एक सत्राचा 'अध्यक्ष' म्हणून काम पाहिले.

१५) 'संघर्षाची गावं' लेखक डी. जी. भास्कर या पुस्तकाचे संपादन.

१६) जैताळ, ता. करवीर येथे आयोजित केलेल्या भगवान गौतम बुद्ध यांच्या जयंती निमित्ताने आयोजित केलेल्या कार्यक्रमात मार्गदर्शन.

१७) कांचनवाडी, ता. करवीर येथे आयोजित केलेल्या डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंती दिनी प्रमुख व्याख्याता म्हणून मार्गदर्शन.

Dr. Kulkarni S. N.

Physics

1. Participated in the five day workshop organized by interuniversity Accelerator Centre, New Delhi from 1st Mat to 5th May 2012.
2. Worked as examiner and paper evaluator of Maharashtra Public Service commission
3. Attended subcommittee meeting of B.Sc. III Physics subject.
4. Attended revised subject syllabus discussion held at tasgaon College.
5. Attended one day seminar organized by SUTA in Kolhapur on " Kakodkar Samiti Report"
6. Presented Audited and Statemnt of Ecpenditure of XI plan of UGC in the interface meeting at WRO Pune.

7. Got recognition as a Research Guide for M. Phil. And Ph.D. Of Shivaji University.
8. Arranged two day workshop on "Soft Skill Development" for B.Sc.III and B.A.III student.
9. Arranged online entrance test for the final year students in which 154 students appeared for this test.
10. Arranged one day workshop for the staff of our college on use of LCD projector, visual presenter and interactive white oard.
11. Obtained NLIST account facility of INFLIBNET and guided the staff for the use of it.
12. Presented a talk on "IQAC" its cmposition, working and presentation of the report for the staff.
13. Addressed the High school teachers at Sadhana High School Gadhinglaj on revisd syllabus of 10th Std.
14. Gave a special lecture on Higgs Boson for the B.Sc. III students.
15. Conducted seminar of B.Sc. III students.

प्रा. ए. बी. माने

राज्यशास्त्र विभागप्रमुख

१) दि, २ सप्टेंबर २०१२ रोजी, शिवाजी विद्यापीठ शिक्षक संघटना (सुटा) वतीने एक दिवसीय या विषयावर राष्ट्रीय चर्चासत्र झाले त्यात सहभाग.

२) बी. ए. १, २, ३ या वर्गाचे पेपर तपासणीचे काम तसेच परीक्षक, परिनिरीक्षक, वरिष्ठ, बहिस्थ पर्यवेक्षक म्हणून काम पाहिले - भोगावती महाविद्यालय कुरूकली व बापूजी साळुंखे महाविद्यालय, मिरज.

३) के-एच कॉलेज, गारगोटी येथे अग्रणी महाविद्यालय योजेनअंतर्गत भारतातील महिलांचे स्थान या विषयावर शनि दि. १६-२-१३ रोजी एक दिवसीय कार्यशाळा संपन्न झाले त्यात सहभाग.

४) महाविद्यालयात अंतर्गत सिनिअर सुपरव्हिजन म्हणून दि. ५-१२-१२ ते १४-१२-१२ पर्यंत काम पाहिले.

५) शासनाच्या राजपत्रात (गॅझेट) विद्यार्थी-विद्यार्थीनी व प्रशासकीय कर्मचारी यांचे नाव बदल करण्यात आले त्यात सहभाग.

६) महाविद्यालयातील विद्यार्थी विद्यार्थिनींसाठी दि. ७-८-१२ पासून मु. पो. वाळवे खुर्द ता. कागल येथून मुक्कामी स. ६.३० वाजता राधानगरी डेपोची अएसटी सुरु करण्यात आली. एस.टी.बस व एस.टी. पास सुरु करण्यासठी विद्यार्थ्यांना सहकार्य केले.

७) बी.ए. भाग १ या वर्गात प्रवेश कमिटीमध्ये सहभाग

८) सामाजिक शास्त्र समिती सदस्य.

९) एन.एस.एस. सदस्य, एक दिवशीय शिबीर, ७ दिवस शिबीर सहभाग.

१०) स्कॉलरशिप कमिटी सदस्य.

११) शिस्त व रॅगींग कमिटीच्या वतीने महाविद्यालयामध्ये विद्यार्थी व विद्यार्थीनी यांना शिस्तीसंबंधी मार्गदर्शन.

१२) महाविद्यालयात सन २०१२-१३ या शैक्षणिक वर्षात बी.ए.भाग २ या वर्गाचे प्रथम सत्रात गृहपाठ (१० गुण)तसेच बी.ए. भाग ३ या वर्गाचे १० गुणांचे सेमीनार घेण्यात आले.द्वितीय सत्रात बी.ए. २ गृहपाठ १० गुणांचे व बी.ए. ३ गट प्रकल्प घेण्यात आले कमिटी सदस्य म्हणून सहभाग.

१३) महाविद्यालयात सन २०१२-१३ या शैक्षणिक वर्षात स्नेह संमेलन कार्यक्रम दि. १९ व २० डिसेंबर २०१२ रोजी संपन्न झाले. फनी गेम्स (करमणुकीचे खेळ) निमंत्रक म्हणून काम पाहिले.

प्रा. शिंदे डी. के

समाजशास्त्र विभाग प्रमुख

१) सदस्य-स्थानिक व्यवस्थापन समिती पहिली बैठक चर्चा १ सप्टेंबर २०१२

२) निमंत्रक - हिली एरिया (Hilly Aeria) Arts facility

३) सदस्य - सामाजिक ( ) फोरम आयोजित विविध कार्यक्रमात सहभाग विशेषतः राजर्षि शाहू जयंती, स्वामी विवेकानंद जयंती, सावित्रीबाई पुले जयंती व इतर.

४) शि. वि. परीक्षा - पेपर तपासणी आणि नियामक ऑक्टो/नोव्हें २०१२ उर्फ बी.ए. भाग १, २, ३

५) नेमणूक - निवडणूक अधिकारी 'सुटा' शिवाजी विद्यापीठ शिक्षक संघ द्विवार्षिक निवडणूक २०१२ दि. २४ फेब्रुवारी २०१२.

६) कार्यशाळा API Score System : A way of Personality Enrichment of Teachers Date : 18 March 2012.

७) E-Contents - Pace : DMB, Date 4-7-12

८) National Seminar : UGC Sponsored sub New challenges Before the Indian ( ) Industry" place : Ganpatrao Arwade College of Commerece, Sangli Date : 10 & 11 Aug. 2012.

९) राष्ट्रीय परिसंवाद व प्रा. कै. संभाजीराव जाधव. पुण्यतीथी दि. २ सप्टेंबर २०१२. स्थळ : डॉ. व्ही.टी.पाटील, स्मृतिभवन, कोल्हापूर ''उच्च शिक्षणाची गुणवत्ता व काकोडकर अहवाल'' परिसंवाद, सहभाग.

१०) २२ वा राज्यस्तरीय मराठी समाजशास्त्र परिषद, स्थळ : वालचंद कॉलेज ऑफ आर्टस् अॅन्ड सायन्स, सोलापूर दि. ५ व ६ एप्रिल २०१२.

११) २३ वी राज्यस्तरीय मराठी समाजशास्त्र

परिषद, स्थळ : विवेकानंद कॉलेज, कोल्हापूर दि. १८ व १९ जानेवारी २०१३.

१२) पद नियुक्ती समितीवर विषय तज्ञ (समाजशास्त्र) म्हणून मा. कुलगुरु शि. वि. यांचेद्वारे निवड ठिकाण : विठ्ठलराव पाटील महाविद्यालय, कळे, (पणुत्रे) दि. ९ नोव्हेंबर २०१२

१३) एम. फुक्टो आंदोलन पुणे, शिक्षण संचालक कार्यालय दि. ५ नोव्हें. २०१२

१४) 'सुटा' सभेस उपस्थिती 'प्राध्यापक आंदोलन संदर्भात , स्थळ : न्यू कॉलेज , कोल्हापूर दि. २४ फेब्रुवारी २०१३

१५) सहभाग : एम. फुक्टोद्वारा आयोजित 'जेलभरो आंदोलन, मुंबई दि. ८ मार्च २०१३

प्रा. खानापुरे एस.जी.

रसायनशास्त्र विभाग

१) मी रेमिडीयल कोचिंग कमीटी, स्टाफ ॲकॅडमी आणि सेमिनार ॲक्टीव्हीटी या कमिटीचे प्रमुख म्हणून काम पाहिले आहे. तसेच शिस्त कमिटी, वाद-विवाद कमिटी, महिला सबलीकरण व लैंगिक अत्याचार विरोध, या कमिटींचे सदस्य म्हणून काम केले आहे.

२) श्री महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी 'व्यक्तिमत्व विकास' शास्त्रशुद्ध अभ्यास इ. विषयी कार्यशाळा आयोजित केली होती.

३) शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर येथे पी.एच.डी.साठी रजिस्ट्रेशन केले आहे. तसेच एक इंटरनॅशनल कॉन्फरन्स व

४) नॅशनल कॉन्फरन्समध्ये रिसर्च पेपर सादर केले आहे.५) इंटरनॅशनल जर्नलासाठी दोन रिसर्च पेपर कम्युनिकेट केले आहेत.

६) प्रसिध्द दैनिक 'पुढारी' मध्ये विविध विषयाशी संबंधीत लेख प्रकाशित झाले आहेत.

७) अनेक शाळा-कॉलेज, व्याख्यानमाला, पब्लिक हॉल, सभा, संमेलन इत्यादी ठिकाणी विविध विषयांच्यावर अनेक व्याख्याने दिली आहेत.

८) विद्यार्थी व समाजातील गरजू व्यक्तिंच्यासाठी ''शास्त्रशुध्द अभ्यास तंत्र'' मानसोपचार, स्वसंमोहन, योगा, आध्यात्मिक प्रगतीचे सर्वोत्तम मार्ग इत्यादीविषयी अनेक कार्यशाळा घेतल्या आहेत.

९) माईंड प्रोग्रॅमिंग, स्वयंसूचना, व्हिज्युअलायझेशन, व्यक्तिमत्व विकास, इत्यादी उपचार पध्दतीद्वारे अनेक मानसिक पेशंटसूवर यशस्वी उपचार केले आहेत. तसेच माझ्या मार्गदर्शनामुळे एक विद्यार्थी आय.ए.एस.चे मुख्य परीक्षा पास झाला आहे. दोन विद्यार्थीनी राष्ट्रीय स्तरावर रनिंगमध्ये पदक मिळवले आह. एक विद्यार्थी सेट परीक्षा उत्तीर्ण झाला आहे, एक विद्यार्थी

सी.ई.टी.परीक्षेत राज्यात दुसरा आला आहे, एक विद्यार्थी चित्रकला स्पर्धेत राज्यात दुसरा आला आहे, अनेक विद्यार्थी ९५ ते ९८ टक्के मार्क्स मिळविले आहेत. काही विद्यार्थी पोलीस भर्ती झाले आहेत. तर अनेक व्यक्ती ताण-तणाव, भिती, चिंता, काळजी आत्महत्येचे विचार, डिव्होर्स, व्यसन, इत्यादीपासून मुक्त झाले आहेत. एक विद्यार्थी वेट लिफ्टिंगमध्ये राज्यात तिसरा आला आहे.

माझ्याकडे १५०० पुस्तके व १००० सीडी, डिव्हीडीचे स्वतंत्र लायब्ररी आहे. मार्केटमध्ये माझे स्वतःचे विविध विषयांवरील एकूण १८ डी.व्ही.डी. उपल्बध आहेत.

१०) मला एक नॅशनल व दोन राज्यस्तरीय पुरस्कार मिळाले आहेत.

प्रा. आर. एस. पाटील

१. अकॅडेमीक स्टाफ कॉलेज सरदार पटेल युनिव्हर्सिटी, वल्लभ विद्यानगर, गुजरात येथे ०२-७-२०१२ ते २९-०७-२०१२ या कालावधीत झालेल्या १५ व्या ओरीएन्टेशन कोर्स मध्ये सहभाग

२. श्रीमती कस्तुरबाई वालचंद कॉलेज, सांगली येथे दि. ३ व ४ जानेवारी २०१३ रोजी झालेल्या कार्यशाळेत सहभाग.

३. आर्टस्, कॉमर्स अॅन्ड सायन्स कॉलेज नळदुर्ग, जि. उस्मानाबाद येथे दि. १२ व १३ जानेवारी २०१३ रोजी झालेल्या नॅशनल कॉन्फरन्समध्ये सहभाग.

४. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा युनिव्हर्सिटी औरंगाबाद येथे डिसेंबर २०१२ मध्ये पी.एच.डी. प्रबंध सबमीट केलेला आहे.

S. H. PATIL

Department of Statistics

1. Participated in A National Seminar on "Recent Developments in statistical Modeling" organized by Dept. Of Statostics, Shivaji University, Kolhapur and sponsored by UGC, Dept of Science and Technology, New Delhi during 12-13 Oct.2012 and presented paper entitled "Economic Design of variable sampling Interval M.A. Control Chart for correlated Non-Normal data Under Multiple Assignable causes."
2. Participated in Two-days Nationals conference on "Quality, Reliability and Optimization" organized by Dept. Of Statistics, P.S.V.P. Mahavidyalaya, Kavathe Mahankal during 14-15 February 2013.

डॉ. सावंत एस. के.

रसायनशास्त्र विभाग

१) बी.एस.सी. भाग १ या वर्गाच्या ॲडमिशन कमिटी मेंबर.

२) सांस्कृतिक कमिटीचा सदस्य. खालील उपक्रमामध्ये प्रत्यश्र सहभाग

३) बी.एस्सी. भाग १ या वर्गाचा नवीन विद्यार्थ्यांचा स्वागत समारंभ दि. ७-८-२०१२ रोजी आयोजन व त्याचे व्यवस्थापन केले.

४) ५ सप्टेंबर २०१२ रोजी शिक्षकदिनाचे आयोजन व व्यवस्थापन केले.

५) दि. २८ ते २९-९-२०१२ रोजी सादर करण्यात आलेल्या युवकमहोत्सव २०१२ मध्ये पथनाट्य, मुकनाट्य, कथाकथन, वक्तृत्व स्पर्धेसाठी मुलांची तयारी तसेच युवकमहोत्सवामध्ये सहभाग.

६) दि. १९-१२-२०१२ ते २०-१२-२०१२ रोजी महाविद्यालयामध्ये आयोजित गुणगौरव समारंभ यामध्ये विद्यार्थ्यांच्या कलागुणांना वाव देण्यासाठी गाणी, नकला, एकांकिका सादरीकरणामध्ये सहभाग. तसेच विविध स्पोर्टस्‌मध्ये सहभाग. तसेच अल्पोपहार कमिटीचा चेअरमन म्हणून कामकाज केले.

५) मकरसंक्रातीनिमित्त आयोजित ट्रॅडीशनल डे आयोजन

६) एन.एस.एस. कमिटी सदस्य -

७) कपिलेश्वर येथे घेण्यात आलेल्या विशेष श्रमसंस्कार शिबिरामध्ये दि. ४-०२-२०१३ ते १०-२-२०१३ यामध्ये ७ दिवसांमध्ये प्रत्यक्ष सहभाग.

८) शिस्त कमिटी सदस्य

९) one day national seminar on quality of higher education and Kakodkar report-organised by Shivaji University teacher association on 2nd sept. 2012

१०) Department of technology Shivaji University a national seminar - Oral presentation win 1st prize.

११) Participation 2 days national seminar on chalcogonides organised by defence institute of technology, Pune.

डॉ. ए. आर. माने

इतिहास विभाग , प्रमुख

१. महाविद्यालयाच्या वतीने दि. २६ जून २०१२ रोजी लोकराजा राजर्षि छत्रपती शाहू महाराज जयंती साजरी करण्यात आली. उपस्थित विद्यार्थ्यांना 'शाहू महाराज यांचे जीवन व कार्य' या विषयावर मार्गदर्शन केले.

२. सांस्कृतिक कमिटीच्या सदस्य म्हणून सक्रीय सहभाग.

३. ५ सप्टेंबर २०१२ मध्ये 'विद्यार्थी शिक्षक दिन' विद्यार्थी शिक्षकांना मार्गदर्शन करण्याचे कार्य केले.

४. सामाजिक शास्त्र समितीच्या सदस्य

५. सामाजिक शास्त्रे समितीच्या वतीने भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महापरिनिर्वाण दिन साजरा करण्यात आला. याप्रसंगी प्रमुख

व्याख्याता म्हणून मार्गदर्शन केले.

६. वाकरे ता. करवीर येथे (सारनाथ बौध्द विहार) राजर्षि छ. शाहू महाराज यांची १३७ वी जयंती उत्सव. दहावी - बारावी विद्यार्थ्यांचा सत्कार व मार्गदर्शन .

७. २ ऑगस्ट २०१२ रोजी बोरवडे ता. कागल येथील बोरवडे हायस्कूल, बोरवडे येथे लोकमान्य टिळक व अण्णाभाऊ साठे यांच्या जीवनकार्यावर प्रमुख व्याख्याते म्हणून मार्गदर्शन केले.

८. पडळ हायस्कूल पडळ ता. पन्हाळा येथे 'क्रांतिज्योति सावित्रीबाई फुले जीवन कार्य ' या विषयावर ३ जानेवारी २०१३ रोजी विद्यार्थ्यांना सविस्तर मार्गदर्शन केले.

९. ४ जानेवारी २०१३ रोजी सामाजिक शास्त्र समिती व. एन.एस.एस.च्या वतीने 'क्रांतिज्योति सावित्रीबाई फुले' जयंतीचा कार्यक्रम साजरा करण्यात आला. सदर कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान स्विकारून विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले.

१०. २४,२५ ऑगस्ट २०१२ रोजी भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर महाविद्यालय, औंध, पुणे आयोजित राष्ट्रीय चर्चासत्रात उपस्थित, 'कोल्हापूर संस्थानातील सत्यशोधक चळवळ' या विषयावर रिसर्च पेपर सादर केला.

११. महाविद्यालयात गुरुवार दि. २४-१-२०१३ रोजी अग्रणी महाविद्यालय योजनेअंतर्गत "कौटुंबिक अत्याचार जाणीव आणि दक्षता" या विषयावर झालेल्या एक दिवसीय कार्यशाळेत प्रमुख वक्ते म्हणून मार्गदर्शन केले.

Prof. Dhaygude H.D.

Physics Department

1) Attended the 'National Seminar' conducted by the Physics department of Shivaji University, Kolhapur from 4th and 5th January 2013

2) Attended the 'National conference conducted by the Chemistry department of Shivaji University, Kolhapur from 22nd and 23rd January 2013

Prof. Sanadi K.R.

Dept. Of chemistry

During academic year 2012-2013; I have attended different "National & International " conferences and also presented my research work on that conferences which are shown as bellow.

1) Research paper of "Synthesis and characterization of nickel substituted cobalt ferrite nano particles by sol-get auto combustion method." Was presented in 2nd International conference on " Emerging Trends in chemical science" (ETCS-2012) 2nd - 4th Nov. 2012 at school of chemical science, Solapur university Solapur.

2) Attended in International

conference on "Sustainable water Resource Development and Management" which was organised by dept. Of Environmental Science. Shivaji University Kolhapur. On 20-21st Dec. 2012.

3) Research paper of "Synthesis and characterization of cobalt substituted zincalluchromites by sol-gel autocombustion method" was presented in National conference on "current research in chemical sciences (CRCS-2013)" which was organised by dept. Of chemistry, Shivaji University Kolhapur on 22-23rd Jan. 2013.

Research papers which are published in International Journal

1) Structural, electrical and magnetic properties of cadmium substituted Copper ferrite by sol-gel method. Journal of Alloys and compounds 540(2012) 290-296

2) Structural and electrical properties of nickel substituted cobalt ferrite nan oparticles by sol-gel autocombuzation method. Journal of alloys and compounds 553 (2013) 383-386.

प्रा. डॉ. एम. व्ही. टाकळे

भौतिकशास्त्र विभाग

१. महाविद्यालयाचा नॅक कोआर्डिनेटर म्हणून RAR ची पूर्तता केली.

२. आय. आय. टी. मुंबई येथे सायंटिफिक पायथॉन मध्ये आंतरराष्ट्रीय परिसंवादास उपस्थिती.

३. विवेकानंद महाविद्यालयाने आयोजित 'नॅनो सायन्स' मधील परिसंवादास उपस्थिती

४. शिवाजी विद्यापीठाच्या Nano Science and Nano technology च्या सुधारीत अभ्यासक्रमाचा कार्यवाही व नियोजन समितीमध्ये सहभाग.

५. दोन आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील जरनल्स मध्ये पेपर प्रकाशित.

प्रा. एन. डी. पाटील

शा. शि. संचालक

चालू शैक्षणिक वर्ष २०१२-१३ मध्ये खालील प्रमाणे निवड व नियुक्ती झाली.

१) शिवाजी विद्यापीठ बास्केटबॉल (महिला) संघ निवड समिती सदस्य म्हणून निवड व संघव्यवस्थापक पदी नियुक्ती- ग्वाल्हेर

२) शिवाजी विद्यापीठ व्हॉलीबॉल (पुरूष) स्पर्धा संघ निवड समिती सदस्यपदी नियुक्ती.

३) शिवाजी विद्यापीठ बॉस्केटबॉल (पुरूष) संघाचे प्रशिक्षक पदी नियुक्ती-स्पर्धा-आनंद (गुजरात),

४) शिवाजी विद्यापीठ व्हॉलीबॉल (पुरूष) आंतरविभागीय स्पर्धेच्या 'सचिवपदी' निवड.

५) महाराष्ट्र राज्य व्हॉलीबॉल संघटनेच्या 'स्वागत' समितीत सदस्य म्हणून निवड.

६) सांगली, कराड येथील राष्ट्रीय व वारणानगर व चाकूर (लातूर) येथील राज्यस्तरीय सेमिनार मध्ये सहभाग व पेपर वाचन.

७) कमला कॉलेज येथे अग्रणी महाविद्यालयीन 'एक दिवसीय' सेमिनार मध्ये क्रीडा नोकरी विषयक संधी या विषयावर व्याख्यान.

प्राध्यापक वृंद

सन २०१२-२०१३

मा. प्राचार्य डॉ. आर. एल. राजगोळकर

एम. एस्सी., पीएच. डी.

कला विभाग

मराठी

प्रा. डॉ. एस. जे. वारके	एम. ए. बी. एड. (सेट) पीएच. डी
प्रा. डॉ. एस. डी. पाटील	एम.ए.बी.एड. एम.फिल, पीएच.डी

हिंदी

प्रा. डॉ. एस. बी. देसाई	एम.ए. एम. फिल, पीएच. डी.
प्रा. डॉ. डी. जी. दिघे	एम.ए. पीएच. डी

इंग्रजी

प्रा. सी. वाय. जाधव	एम.ए. डीटीई
प्रा. डी. एन. पाटील	एम. ए. एम. फिल
प्रा. एस. ए. साळोखे	एम.ए. एम. एड. एम. फिल

इतिहास

प्रा. डॉ. ए. आर. मान	एम. ए. बी. एड. (सेट) पीएच. डी
प्रा. एस. आर. पाटील	एम. ए.

समाजशास्त्र

प्रा. डी. के. शिंदे	एम. ए. एम. फिल
प्रा. ए. डी. जानवे	एम. ए. बी. एड.

राज्यशास्त्र

प्रा. ए. बी. माने	एम. ए.
प्रा. पी. एस. पाटील	एम. ए.

भूगोल

प्रा. एन. एम. पाटील	एम. ए. सेट

अर्थशास्त्र

प्रा. एल. एस. करपे	एम. ए. बी. एड. एम. फिल.

शारीरिक शिक्षण संचालक

प्रा. एन. डी. पाटील	एम. पी. एड.

शास्त्र विभाग

भौतिक शास्त्र

प्रा. एच .डी. धायगुडे	एम. एस्सी.
प्रा. डॉ. एस. एन. कुलकर्णी	एम. एस्सी. पीएच. डी.
प्रा. डॉ. एम. व्ही. टाकळे	एम. एस्सी. पीएच. डी.
प्रा. डॉ. एस. ए. गंगावणे	एम. एस्सी. पीएच. डी.
प्रा. एस. डी. पाटील	एम. एस्सी.
प्रा. आर. आर. देसाई	एम. एस्सी.

रसायनशास्त्र

प्रा. डॉ. एस. एन. झेंडे	एम. एस्सी. पीएच. डी.
प्रा. आर. बी. चोपडे	एम. एस्सी.
प्रा. डॉ. एस. के. सावंत	एम. एस्सी.
प्रा. एस. जी. खानापुरे	एम. एस्सी.
प्रा. के. आर. सनदी	एम. एस्सी. सेट
प्रा. एस. के. जगदाळे	एम. एस्सी.

वनस्पतीशास्त्र		प्रशासकीय कर्मचारी	
प्रा. डॉ. एस. जी. गायकवाड	एम. एस्सी. पीएच. डी.	**अधिक्षक**	
प्रा. डॉ. एस. एस. पाटील	एम.एस्सी.एम.फिल, पीएच. डी.	श्री. पी .व्ही. पाटील	एम. कॉम.
प्रा. जे. एम. पाटील	एम. एस्सी.	**मुख्य लिपिक**	
प्राणीशास्त्र		श्री. एम. के. भोईटे	बी. कॉम.
प्रा. आर. एस. पाटील	एम. एस्सी.	**वरिष्ठ लिपिक**	
गणित		श्री. आर. एच. कंकाळ	बी. कॉम.
प्रा. डी. डी. कोमेजवार	एम. एस्सी. एम. फिल	**कनिष्ठ लिपिक**	
संख्याशास्त्र		श्री. आर. एम. देसाई	बी. ए.
प्रा. वाय. एस. पाटील	एम. एस्सी.	श्री. व्ही. डी. तळेकर	बी. ए.
प्रा. एस. एच. पाटील	एम. एस्सी.एम. फिल.	श्री. आर. टी. पाटील	बी. ए.
संगणक विभाग		**प्रयोगशाळा सहाय्यक**	
प्रा. एस. एस. मिठारी	एम. सी. ए.	श्री. एस. के. पाटील	बी. ए.
प्रा. ए. डी. पाटील	एम. सी. ए.	**ग्रंथालय परिचर**	
प्रा. एस. जी. पाटील	एम. सी. ए.	श्री. एन. एस. वारके	एम. ए. बी. एड.
श्री. रणजीत पाटील		श्री. एस. टी. जोशी	
श्री. सागर पाटील		श्री. जे. डी. कांबळे	
ग्रंथपाल		**शिपाई**	
श्री. ए. टी. वागरे	एम. ए. बी. लिब. सायन्स	श्री. एस. एन. कांबळे	
		श्री. पी. आर. डाकरे	
		श्री. एस. आर. गुरव	बी. ए.

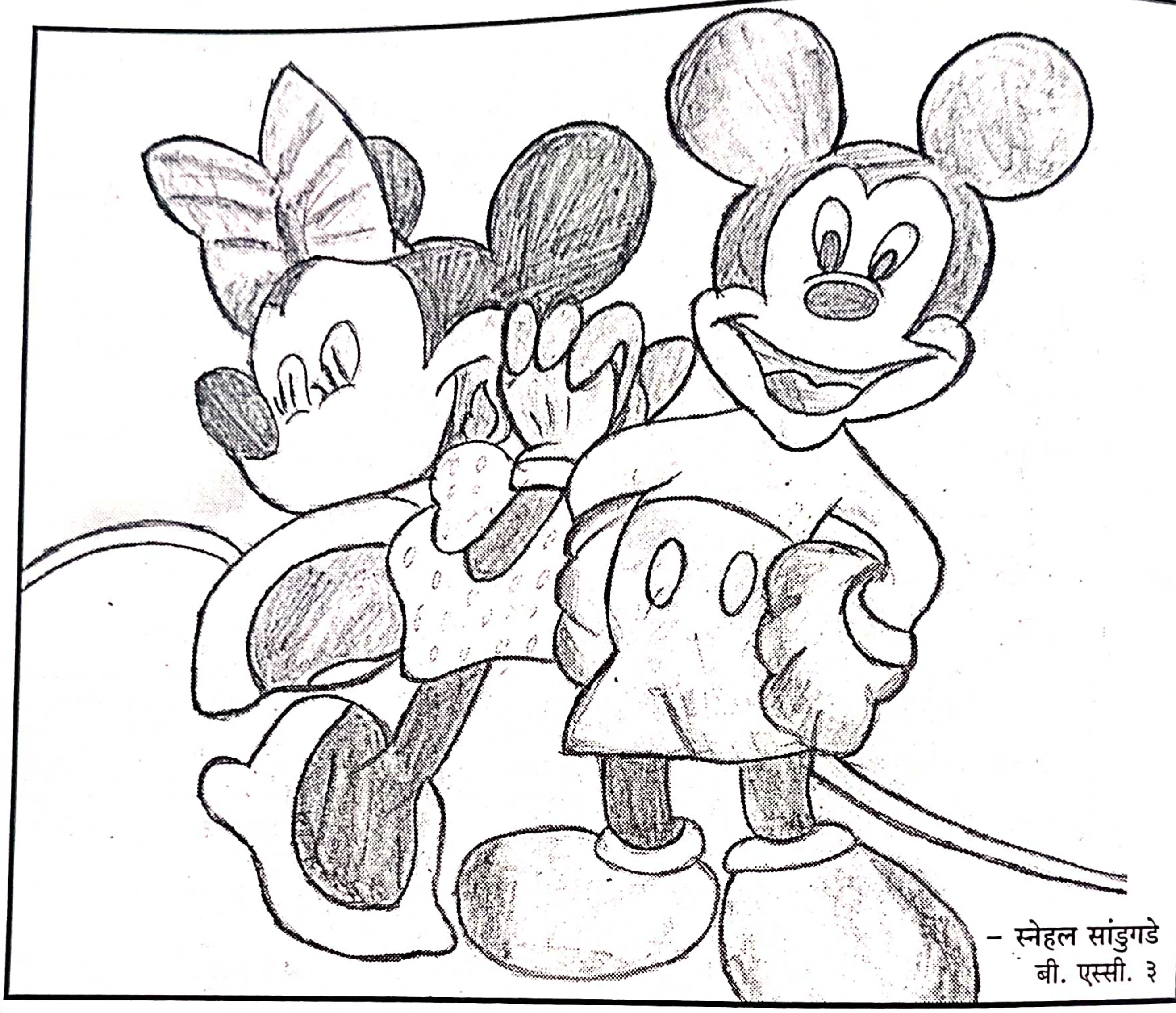

– स्नेहल सांडुगडे
बी. एस्सी. ३

रजि. नं. केपीआर/केजीएल/आरएसआर (सीआर) २२६६/९९ स्थापना : १५/१०/१९९९

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ सेवकांची सहकारी पतसंस्था

बिद्री (मौनीनगर), ता. कागल, जि. कोल्हापूर

आकर्षक व्याज दर (द. सा. द. शे.)
मुदत बंद ठेव
४६ दिवस ते १२ महिने . . . . . ८ %
१३ महिने ते २४ महिने . . . . . ९ %
२५ महिने ते ६० महिने . . . . १० %
रिकरिंग ठेव . . . . ९ %

सभासद हित तत्पर सेवा

सभासद व बिगर सभासद यांचेकडून ठेवी स्विकारल्या जातील.

ठेव	:	९९.४२ लाख
कर्जे	:	१३१.९९ लाख
फंडस्	:	११.२१ लाख
गुंतवणूक	:	१४.७४ लाख
खेळते भांडवल	:	१५८.४० कोटी

श्री दूधसाखर शिक्षण प्रसारक मंडळ, बिद्री (मौनीनगर)

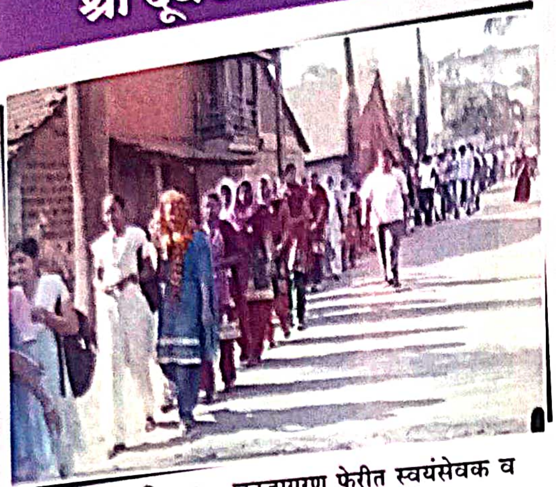

एन.एस.एस. विभाग – जनजागरण फेरीत स्वयंसेवक व प्रकल्पाधिकारी प्रा. डी. एन. पाटील

एन.एस.एस. विभाग – दुष्काळग्रस्त जनावरांसाठी चारा जमा करताना

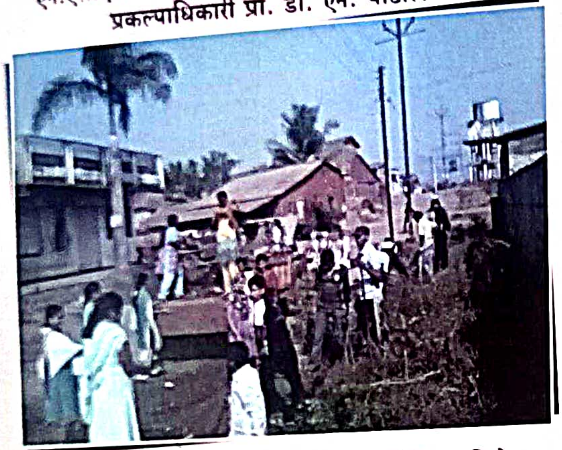

एन.एस.एस. विभाग – विशेष श्रमसंस्कार शिबिर कपिलेश्वर

झाडे लावा व जगवा समिती – एक हजार वृक्षारोपण

सांस्कृतिक विभाग – पारंपरिक वेषभूषा कला व शास्त्र विभाग

विविध गुणदर्शन – लघु नाटिका

आंतर विभागीय क्रॉसकंट्री स्पर्धा – यशस्वी महिला संघ व मार्गदर्शक एन. डी. पाटील

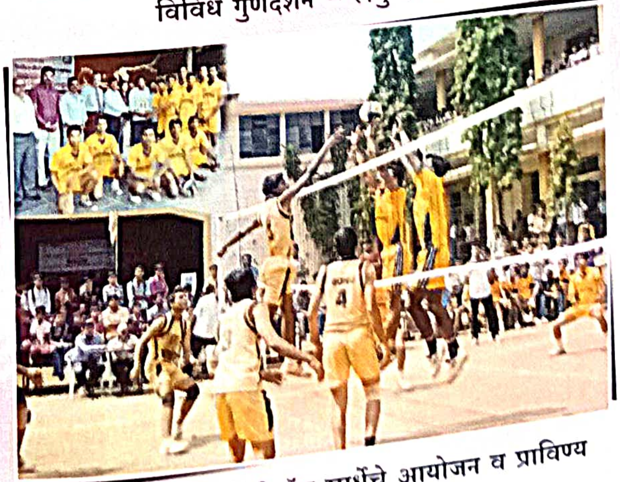

आंतर विभागीय व्हॉलीबॉल स्पर्धेचे आयोजन व प्राविण्य

श्री दूधगंगा-वेदगंगा सहकारी साखर कारखाना लि., बिद्री (मौनीनगर)

ता. कागल, जि. कोल्हापूर - महाराष्ट्र

तार : दूधसाखर, बिद्री
फोन : (०२३५) २५४८२२ ते २५४९२६

कोल्हापूर ऑफिस : ०२३१-२६६१५७८, २६६०४९
फॅक्स : (०२३५) २५४९७२

आमच्या कारखान्याची ठळक वैशिष्ट्ये

- कारखान्याच्या गळीताची सुरवात सन १९६३ साली १२५० मे. टन दैनंदिन ऊस गाळप क्षमतेने झाली. सद्याची गाळप क्षमता प्रतिदिनी ४५०० मे. टन आहे.
- कारखान्याचे कार्यक्षेत्र राधानगरी, भुदरगड, कागल आणि करवीर या तालुक्यातील २१८ गावांमध्ये सुमारे ३५ कि. मी. परिसरामध्ये विस्तारलेले आहे.
- सन १९९४-९५ च्या गळीत हंगामात मे. वसंतदादा साखर संशोधन संस्था पुणे यांनी तांत्रिक कार्यक्षमता प्रस्थापित केल्याबद्दल महाराष्ट्र राज्यातील 'द्वितीय क्रमांकाचे' पारितोषिक देऊन कारखान्यास गौरविले आहे.
- सन १९९६-९७ च्या गळीत हंगामात मे. वसंतदादा इन्स्टिटयूट, मांजरी बु.।। जिल्हा पुणे यांनी आमच्या कारखान्याचे महाराष्ट्र राज्यात सर्वाधिक रिड्युसड ओव्हर ऑल रिकव्हरी मिळविल्याबद्दल तांत्रिक कार्यक्षमतेचे महाराष्ट्र राज्यात ''प्रथम क्रमांकाचे'' बक्षिस देऊन कारखान्यास गौरविले आहे.
- सन २००९ -२०१० च्या गळीत हंगामात मे. वसंतदादा साखर संशोधन संस्था पुणे यांनी तांत्रिक कार्यक्षमता प्रस्तापित केल्याबद्दल महाराष्ट्र ''द्वितीय क्रमांकाचे'' पारितोषिक देऊन कारखान्यास गौरविले आहे.
- भविष्यात कारखाना कार्यस्थळावर स्वतः ची अर्कशाळा उभारणेचा कारखान्याचा संकल्प आहे.
- कारखान्याचे वीस मेगावॅट क्षमतेचा सहवीज निर्मिती प्रकल्प उभारला असून प्रत्यक्ष वीज निर्मितीस सुरवात केली आहे.
- कारखान्याच्या माध्यमातून, कृतियुक्त योगदान दिले आहे. त्याचे फलीत, सद्या दोन्ही नद्या बारमाही दुथडी वाहतात.
- कारखाना कार्यस्थळावर बालवाडीपासून कला विज्ञान आणि संगणक शाखांच्या पदवी पर्यंतचे शिक्षणाची सोय केलेली असून पदव्युत्तर अभ्यासक्रम सुरू करणेसाठी कारखाना व्यवस्थापकीय मंडळ प्रयत्नशील आहे.
- कारखाना कार्यक्षेत्रातील ऊस उत्पादनामध्ये वाढ व्हावी म्हणून ऊस विकासाच्या विविध योजना कार्यान्वित तसेच अद्ययावत तंत्रज्ञानाधारे ऊस पिकविण्याच्या दृष्टिने शिबिरे, मेळावे, चर्चासत्रे, प्रात्यक्षिके घेऊन तसेच बि-बियाणे, खते, किटक नाशके औषधे अनुदानावर देऊन कारखाना सभासदांना प्रोत्साहीत करीत आहे.
- सहकाराचे माध्यमातून कारखाना कार्यक्षेत्रातील सभासद, ऊस उत्पादक, सामान्य जनता यांचे सर्वांगीण विकासासाठी कारखाना कटीबद्ध आहे.

मा. आर. डी. देसाई	**मा. ए. वाय. पाटील**	**आमदार के. पी. पाटील**
कार्यकारी संचालक	व्हाईस चेअरमन	चेअरमन

आणि

सर्व सन्माननीय संचालक मंडळ, सभासद, बंधू-भगिनी, खाते अधिकारी व सर्व सेवक वर्ग